

S 09.43 KØ 22 h

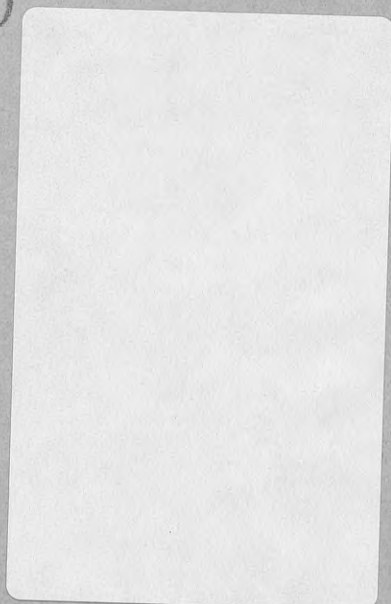

87

09.4637 Købmagergade

He

Ex 1

HENRY HELSEN

Kapitler af

KØBMAGERGADES

Kapitler af
KØBMAGERGADES
HISTORIE

1888

H. SESTONJONAS

Forfatter

HENRY HELLSSEN

Kapitler af
KØBMAGERGADES
HISTORIE

1850 II. JUNI 1950

L. LEVISON JUNR.

AKTIESELSKAB

09.43
Kø 22
h

Kapitel af
KØBMAAGERGADE
HISTORIE

17882

Indhold

Et Vandløb siver mod Stranden	1
Rokokomaleren og Olympens Gudeverden	13
Hos Ludvig Holberg i Sukkerbagerens Bod	15
Hans Holck, de fattiges Tolk	19
Enkefru Mozart og hendes Mand	22
Vintappersønnen, Greven af Griffenfeld	31
Fra Peder Oxe til Thorvald Larsen	35
Jomfru Thielo og hendes Elsker, Ruslands Gesandt	44
Et Hus med mange Skæbner	51
Johan Herman Wessel og Vintappersvenden	56
H. C. Andersen's Forlægger	59
Minder fra den gamle Fabrik	62
L. Levison junr. gennem de 100 Aar	70
Rundetaarn og Trinitatis	77
Peter den Store paa Rundetaarn	88
Teatrets Folk passerer forbi i Vrimlen	94
Herman Bang besøger Københavns Redaktion	100

Et Vandløb siver mod Stranden

ABSALON ER IKKE KØBENHAVNS GRUNDLÆGGER. Længe, længe før Valdemar den Store skænkede sin Ungdomsven og Fostbroder Bispen Byen og det halve af Sokkelund Herred, har der ligget et Fiskerleje ved Sundet. Knytlinge Saga nævner første Gang København 1043; Norges Konge, Magnus den Gode, havde i et Søslag ved Aarhus overvundet Svend Estridsøn, og denne flygtede med Resten af sin Flaade til Havn. Men Magnus forfulgte ham og slog ham paany. Svend Estridsøn maatte forlade sine Skibe og flygte over Land.

Københavns ældste Bebyggelse gaar tilbage til Stenalderen. Man har fundet Rester af en Boplads fra Egeskovperioden paa Bunden af Frihavnen. Den Gang var Sjælland landfast med Skaane. Da Øresund var dannet, laa der i hvert Fald en Boplads langs Frederiksberggades Sydside. Mennesket synes at være indvandret til Danmark allerede i Tundratiden, 9000 Aar før vor Tidsregning. Mens Skovene langsomt groede, har de første Beboere jaget Rensdyr, Urokse og Elg.

Sølvstrømmen, Sildefiskeriet i Øresund, skabte København, der bød paa en sikker Ankringsplads inde bag lave, græsbevoksede Øer, paa hvilke Maager rugede og skreg. Mellem Amager og Sjælland flød dengang mere Vand end idag, og her laa tre Holme, siden forenede til Slotsholmen. Opkøbere fra hele Norden samledes til det store Sildemarked, der begyndte St. Bartholomæusdag, den 24. August. Borderne, pyntede med brogede Vimpler, laa paa Forstranden nedenfor St. Nikolai, og hos Kongefogeden fik man den nødvendige Tilladelse til at reise dem. Han boede paa Østergaard, det nuværende Vingaardsstræde Nr. 5. Naar Solen ringedes ned, blev Havneindløbet spærret med en Bom. Sildemarkedet varede til St. Dionysiusdag, den 9. Oktober.

Inde i Landet – dér, hvor idag Vestergade ligger – laa en agerdyrkende Landsby med Gadekær. Tingstedet var paa Skoubogades Østside. Og endnu længere borte boede Folk i Landsbyerne Soelbjerg og Serridslev. Nogle mener, at Navnet Soelbjerg stammer fra de Solfester, der i Oldtiden blev afholdt paa Frederiksberg Bakke i Nærheden. Og at naar moderne Københavnerne Pinsemorgen drager ud for at se Solen danse, er det den sidste Rest af en hedensk Ritus. Serridslev laa omkring Vejkrydset ved Store Vibenshus. Ogsaa her havde Kongerne en Gaard. Landsbyen blev ødelagt under Frederik I's Belejring af København 1523 og aldrig senere genopbygget.

Hovedvejen i København mellem Fiskerleje og den agerdyrkende By mod Vest var Tyskmandegade (Vimmelskaftet). Nord fra lededes Færdselen fra Byerne Brønshøj, Utterslev og Serridslev gennem Bjørnebrogade til Stadens østlige Centrum, Fisketorvet. Og Bjørnebrogade er Købmagergades Begyndelse. Oprindeligt har vel sivet et Vandløb mellem Siv mod Stranden, og Beboerne har efterhaanden slidt en Sti med deres Fodtrin langs Bækken – Vandløbets Krumning er bevaret i Købmagergades uregelmæssige Form idag – Stien er bleven til Vej, og denne – efterhaanden som der kom Smaahuse paa begge Sider – til Gade. Kystlinien gik den Gang højere op end nu. Vandet skvulpede frem helt til Amagertorv, og her var af Sten bygget en Landingsbro, Bjørnebroen. Den gav Navn til Gaden.

Kong Valdemar's Gavebrev til Absalon er forsvundet. Men det var dateret før Aar 1167. For i dette Aar, da Erling Skakke hærgede de danske Kyster, byggede Bispen paa Strandholmen den første Borg: Et Stentaarn, omgivet af Ringmur og med høje Galger, hvori fangne Sørøvere kunde dingle. Ringmuren med sine udkragede Tinder var beklædt med Kridtsten fra Stevns, og her under Klinten blev ogsaa opsamlet de glatte Sten, der skulde bruges til Kasteskyts. Borgens Kapel smykkedes med fint slebne Søjler, og der fandtes en Badstue. Saxo fortæller, at Absalon – mens han efter et Togt befandt sig i Badet – hørte nogle Mænd udenfor tale om et Sørøverskib, der stod ned gennem Sundet fra Nord. Straks klædte han sig paa og satte med sin Staller Niels ud for at tage Sørøverne i Opløbet. De blev henrettede og deres Hoveder sat paa Stager.

Absalon havde sine Teglovne i Nærheden af den nuværende Niels Hemmingsensgade. En Risvej førte ned til Stranden, og en Bro førte fra Hjørnet af Gammel Strand over til det Sted, hvor idag Slotskirken ligger. Herfra fortsatte Risvejen sig hen til Borgens Port. Broen kaldtes 1342 Blidebro, senere Storbroen og først i 1433 Høwbro.

I Aaret 1408 flyttedes Slagterboderne fra Egnen ved Landemærket til Bjørnebrogade, som derefter kom til at hedde Kjødmangergade. Kjødmanger var det gamle

Ord for Slagtermester. Og nu begynder vi at vide Besked. København var omkring 1400 Tallet en By paa ca. 4000 Indbyggere. Noget stolt Syn har Staden næppe frembudt for Gæsten, der kom reisende til Søs: Husene klumpede sig, lerklinede eller af Træ, tækt med Straa. Der var fire Sognekirker: Vor Frue paa en Høj, St. Peders, St. Nikolai og St. Clemens, men ingen Taarne eller Spir ragede, saa vidt man ved, op fra dem. Af Kirkerne var St. Clemens den ældste, den stammede fra før Absalon's Tid og laa tværs over den Stribe, hvor idag Frederiksberggades Færdsel drøner. Gammel Torv strakte sig helt hen til Studiestræde og var dækket af handlendes Boder. Byens første Raadhus var formodentlig bleven ødelagt ved Hanseaternes Angreb 1368, det andet laa paa den nuværende Bispegaards Grund. Om Kulturliv var der ikke Tale udover formodentlig en Smule i Klostrene. Først mod Aarhundredets Slutning, i 1489, satte Bogtrykkeren Gottfred af Ghemen, fra Gouda i Holland, sin Presse op i Universitetets Vicekansler Peder Albertsen's Hus og trykte en latinsk Grammatik. Derimod kunde man allerede 1427 købe Medicin hos Apoteker Hans Brandt eller Mester Johannesapoteker. Og der var mindst tre Badstuer, hvor man kunde blive vasket ren og holde Faddersladder. Offentlige Herberger omtales første Gang 1425.

Slagterne havde altsaa ikke Boder paa Torvet, men var henvist til særlige Kjødmangergaarde, og disse laa oprindelig i Tyskmannegade (Vimmelskaftet). Nu blev 1408 Kjødmangerboderne flyttede til den øverste Ende af Bjørnebrogade paa Øst-siden, lige overfor Kannikestræde og Skindergade. Her rislede jo stadig det lille Vandløb med Fald mod Stranden, og det kunde bekvemt skylle Blod og Uhumskheder væk. Gaden laa ogsaa i Byens Udkant, og den hæslige Stank fra Slagterierne kunde her kun forpeste Luften for de nærmest omkringboende. Danmark og Sverige havde 1396 valgt og hyldet Erik af Pommern (1382-1459), og han var i 1397 i Kalmar bleven kronet til Konge over de tre nordiske Riger. Men bag ham stod den kloge Dronning Margrethe med sine detaillerede Instrukser, og det var først efter hendes Død - 24. Oktober 1412 - at han blev eneraadig, og at hendes Værk begyndte at smuldre. Efter Bispen af Roskilde, Peder Jensen Lodehat's Død tvang Erik af Pommern Domkapitlet til at udlevere København. Den 19. Oktober 1416 kom Kongemagten i Besiddelse af Byen. Kannikerne protesterede voldsomt, og Striden varede lige til Reformationen Aar 1536. Københavnerne havde det imens ikke let. Kirken og Kronen sloges om dem, og langs Østersøen laa Hansestæderne, nagede af Misundelse over den danske Bys i deres Øjen altfor gunstige Beliggenhed og den fede Sild, der i Stimer stod den forbi. Havnen var en alvorlig Konkurrent til

de nordtyske Byer. Mens den endnu laa inde paa Bunden af Vigen, sandede den hvert Øjeblik til, den var imidlertid bleven flyttet til den nuværende Gammelstrand. Ogsaa Sundtolden forbitrede Hanseaterne, og 1427 gik de til Angreb med deres Flaade. Næste Aar kom Flaaden igen, men blev begge Gange slaet og vist hjem.

Erik af Pommern's Ægteskab med Philippa af England, Henrik IV's Datter, var barnløst, og da han ikke kunde faa sin Fætter Bogislav anerkendt som Tronfølger, trak den smukke, guldhaarede og overordentlig kvindekære Konge sig i Selskab med Frillen Cæcilie tilbage til Visborg paa Gotland. Hans Dronning var død 1430 under et Besøg i Vadstena Kloster, og Erik lod til Minde om hende oprette en evig Psalterlæsning. Det danske Rigsraad indkaldte 1438 Erik's Søstersøn, Christoffer af Bayern, og tilbød ham Kronen. Vel nedstammede han paa mødrene Side fra den danske Kongeslægt, men han var opdraget ved Keiser Sigismund's Hof i Bøhmen og Ungarn og var ingenlunde begejstret for at reise op til det i hans Øjne ikke videre civiliserede Land. Christoffer var en velnæret, gemytlig og ølglad Sydtysker, og hans Omgivelser bestod ved Ankomsten af lutter bayerske Adelsmænd. I hans hemmelige Kammer førte Christoffer Parsberg og Albrecht Morer det store Ord. Nytaarsdag 1443 lod Christoffer af Bayern sig krone som Danmarks *archirex* i Ribe Domkirke, samme Aar i Oktober gav han København en ny Stadsret. Den 12. September 1445 fejrede Kongen paa Københavns Slot Bryllup med Dorothea af Brandenburg. En Vrimmel af tyske Gæster slog ned over Borgen. Denne var bleven nedbrudt i 1369 efter et Angreb af Hansestædernes Flaade, der fuldstændig ødelagde Byen – *villa desolata* – men var bleven genopført i Forbindelse med Absalonstaarnet af Erik af Pommern. De danske Rigsraader gjorde ikke Vrøvl, saa længe Gildet varede, men efter Festlighedernes Ophør tvang de Kong Christoffer til at sende Bayerne hjem. Thi nu skulde Hverdagen begynde. Kongen var forbitret, men nødt til at gøre gode Miner til slet Spil.

Allerede 1448 bar man Liget af Christoffer af Bayern til den evige Hvile i Roskilde Domkirke – Almuen hviskede, at Kongen var bleven forgivet, fordi han over for Stormændene ikke vilde makke ret – og Christian I blev Konge. Oldenborgernes Tid var inde. Den unge Fyrste var saa praktisk at gifte sig med Forgængerens Enke. Han kronedes og fejrede den 28. Oktober 1449 Bryllup med Dorothea af Brandenburg. Højtideligheden kulminerede i en pragtfuld Tournering, et Ridder-spil paa Gammeltorv. Det var Jan van Eyck's og Hans Memling's og Rogier van der Weyden's Aarhundrede, og vi ved fra deres Billeder, hvorledes Adelen og det rige Borgerskab pyntede sig til Fest. For første Gang saa man i København *Houpe-*

lande'n, den lange ceremonielle Stadsklædning fra Burgund, de opslidsede Ærmer, de lange, bjældebesatte Snabelsko. I Firenze i Via Largo holdt Cosimo dei Medici Hof og gav Moden an for hele Europa.

1443 tilstod Christoffer af Bayern dem, der om Høsten var Kjødmangere, den Frihed, at de alene, som ere Kjødmangere i Kjødmangerboder, maatte der have flaat Kød falt. Samme Aar bestemtes, at der maatte kun være ialt 25 Kjødmangerboder i København, og kun de, som boede der, maatte holde Slagtere. Disse var nemlig Kjødmangernes underordnede. Kong Hans stadfæstede 1508 Bestemmelsen og forbød, at ingen Købmand skulde herefter føre flaat Kød til Dragør for at sælge det der. Kjødmangerne havde Eneret paa Slagtingen. Hvis man i en Husholdning ønskede selv at slagte, skulde Borgmestrene og Kjødmangerne først give Tilladelsen. Lidt besværligt! I Kjødmangerboderne havde man ogsaa Eneret paa at sælge fersk Marsvineflæsk, en yndet Spise. Indtil seks Borgere maatte slaa sig sammen og hos Bønderne udenfor Byen købe en Ko til egen Føde. Man maatte ogsaa nok dele et Lam og sælge Halvdelen til sin Nabo, men kun for den almindelige Pris. Men alle Kjødmangere skulde ride ud paa Landet og der opkøbe Okser, Køer, Grise, Faar og Marsvin. Blev det imidlertid opdaget, at man ikke bare købte til sit eget Vindues Behov, men til en Købmand eller anden Mand, skulde Kødet være forbudt Gods.

En Kjødmanger skulde være ægte og ret, saa han kunde staa i Lov og Tov med hver Dannemand, og han skulde have en uberygtet Dannekvinde til Hustru. Der maatte kun hænge Kød i eet Vindue i hver Gaard. Ved Indtrædelse i Lauget skulde man af med to Tønder Vismarøl og fire Tønder dansk Øl, salt Mad og fire ferske Retter samt give et Bismerpund Voks og en lødig Mark. Ingen maatte raabe fra en andens Vindue eller sælge selvdødt Kød. En Enke kunde nyde Embedet i Aar og Dag, men derefter kun halvt Embede. Ved Laugsgilder maatte man medtage sine Børn, men ellers kun en Svend og en Mø. Naar nogen løb vred af Stævne og ikke vilde lystre Oldemanden eller sine Medbrødre, blev han slettet af Embedet og hans Vindue slaet til, indtil han gjorde Laugsret, og et nyt Stævne var bleven holdt. Dog kunde han faa Embedet igen, naar han satte Borgen for, at det ikke vilde gentage sig. Og talte man paa en andens Ære og Liv uden at kunne bevise, hvad man havde sagt, skulde man rømme Embedet og selv anses for at være, hvad man havde beskyldt den anden for.

Saa strenge var Bestemmelserne i Kjødmangerboderne i det femtende Aarhundrede. Byen mere end fordoblede imens sit Indbyggerantal og blev Landets

betydeligste Købstad. 1500 havde den henimod 10,000 Indbyggere. Man sagde ikke længere Kjødmanagerboderne, men Kjødmanagerstræde. Kort Tid efter Reformationen flyttedes Kjødmanagerboderne til Skindergade, hvor Bryggernes Laugshus laa paa Graabrødreklosterets Grund. Her lod Staten opføre tolv Slagterboder, som i 1581 hver gav to gamle Daler i Leje. Boderne blev liggende paa dette Sted, til de ved Englændernes Bombardement 1807 blev ødelagt og ikke senere genopbygget. Men Ordet Kjødmanager blev i Tidens Løb af Københavnerne fordrejet til Købmager, som ikke betyder noget som helst, og de Mennesker, der idag siger Købmagergade, aner vel for de 99 Procents Vedkommende intet om, hvorfra Navnet kommer.

De oldenborgske Konger boede nu hyppigt i København, og med dem fulgte Adelen. Langs Købmagergade groede efterhaanden fornemme Renaissancegaarde op. De lerklinede Smaahuse forsvandt. Ogsaa den Badstue, der laa i Nærheden af Amagertorv. Købmagergade vandt mere og mere Betydning som en af Byens Hovedfærdselsaarer og tog ganske Luven fra Nørregade. 1580 fik København sin første Vandledning. Den førtes fra Lundehussøen ind til Byen, og Fontainens Rende fodrede de offentlige »Springvand« paa Gammeltorv, Amagertorv og Købmagergade. Da 1727 den første Postgaard i Hovedstaden blev oprettet, var det paa Købmagergade i et Hus, der laa, hvor senere Kronprinsensgade blev ført igennem. Postgaarden brændte dog allerede næste Aar.

Den 20. Oktober 1728 slog Flammer ud af Taget paa Signe salig Boye Hansen's Hus paa Hjørnet af St. Clemensstræde og Vestervold, omtrent der, hvor idag B. T. Centralen ligger. En Efteraarsstorm rasede fra Sydvest, og Ilden bredte sig hurtigt. Tre Dage varede Branden. Da Røgen omsider drev bort, saa man, at en Trediedel af København laa i Ruiner. Fem Kirker var ødelagt: Vor Frue, St. Peder, Helliggeist, Trinitatis og Reformert. Raadhus, Bispegaard, Universitetet stod med gabende Vindueshuller. Ialt havde Ilden udhulet 1500 Bygninger, 14-15.000 blev husvilde, mange Borgere havde mistet alt, hvad de ejede.

Købmagergade var lagt i Aske, naar lige undtages Strækningen mellem Silkegade og Østergade paa Østsiden og de nederste fem-seks Gaarde mod Amagertorv paa Vestsiden. Frederik IV betragtede Branden som Guds Straf, fordi han havde levet et syndigt Liv og giftet sig med Anna Sophie Reventlow. Københavnerne saa mere nøgternt paa det, de tog fat paa Genopbygningen og bragte den forbavsende hurtigt til Afslutning. Hidtil havde Købmagergade været præget af Renaissanceen i de mange adelige Palæer ... vi ved meget lidt om, hvordan Gaden dengang saa

ud, men kan tænke os til Gavlhuse, røde Mursten og Sandstensornamenter. Nu blev det Barokken og det velhavende Borgerskab, der fik Overtaget. Facaderne var pompøse nok. Men Købmagergade sukkede – som i det hele taget København i det attende Aarhundrede – under et fantastisk Svineri. Hele Europa sukkede. Paa de malede Portrætter ser baade Kavalerer og Damer saa indbydende ud . . . rosenfarvet Hud, Silke og Kniplinger. Men der var oftest Lus i Parykkerne, og baade Kvinder og Mænd stank, fordi de aldrig vaskede sig, men højst gned sig med lidt Eau de Cologne. I Kniplingsmanchetterne hang Fedtsminke og gammelt Pudder. Selv i Versailles var der saa daarlig en Luft, at Slottet en Gang om Aaret maatte rømmes, for at der kunde blive ordentlig muget ud. Folk forrettede ugenert deres Afføring i Kaminerne og mindre Ærinder i Vinduesnicherne. Kammertjenerne tømte i de øverste Etager Klosespandene ud af Vinduerne, og Indholdet blev hængende i Amoriner og Sandstenguirlander paa Facaden.

1757 klagede Købmagergades Beboere over Rendestenenes overvældende Vandløb. Man kunde bogstavelig talt ikke færdes paa Gaden under Regnevej. Thi efter Branden i 1728 havde Rendestene fra Nørregade og Skinderstræde faaet Hæld mod Købmagergade. Gang paa Gang havde Folk maattet forhøje Fortovene, og endda blev Kælderne, naar det øste ned, oversvømmede. Man nedsatte Kommissioner til Forholdenes Forbedring, Gaasefjerene kradsede flittigt paa Papiret, Aktstykker hobe sig op paa Embedsmændenes Pulte. I Oktober blandede Kongen sig i Sagen. Man vedtog at udvide og ombygge syv af Hovedstadens Slamkister samt at rette Nørregades Vandløb.

Men det synes ikke at have hjulpet. 11 Aar senere klagede Guvernør i København Greve Conrad Ahlefeldt til Magistraten over, at Vagtparadens Rute og særlig Købmagergade »af Smuds og Urenlighed snart slet ikke mere er til at passere«. Og i 1784 gjorde selve Majestæten i en Skrivelse den 14. Januar Magistraten opmærksom paa, at han endog personlig »med stor Uangenemhed« passerer Købmagergade. Det var intet Under, thi mange Folk lod Spildevandet fra Posten i deres Gaarde flyde gennem Priveterne og skylle Indholdet ud i Gadens Rendestene. Hvilken Odeur udbredte det ikke! Dertil kom, at der i Husene mere eller mindre gedulgt holdtes en Mængde Husdyr, Køer, som aldrig saa Dagens Lys, Svin i Kælderne, Høns og Duer paa Loftet.

Den 8. Mai 1771 udstedtes Befaling: Hvert Hus i København skulde i Fremtiden bære sit Matrikelnummer, malet med Oliefarve paa et saadant Sted, »hvor det kien-deligt kan være at see«. Rigtige Gadenumre blev dog først indført 1859.

Nu var det forbi med Det blaa Hus – Hovedstaden havde mange blaa Huse, og et af dem laa paa Købmagergade – eller Det kronede Pomerantztræ. Hidtil havde man klaret sig med at sige lige over for Den forgylde Svane eller ved Siden af Nøglen. Nu blev Husene nummererede, man behøvede ikke længer at skrive som den Mand, der i 1767 averterede i *Adresseavisen*: Jeg, Martin Orelus, Snustobaks-Handler, som haver hidtil boet paa Kultorvet i den forgylde Soel, er nu flyttet paa lille Kiøbmagergade, 3. Dør paa venstre Haand fra Kultorvet, hvor Skiltet den forgylde Soel staar over Døren.

Gadernes Snavs bevirkede, at i det attende Aarhundrede Færdselen fuldstændig skiftede Karakter. Hidtil havde Jeronimus gaaet til Fods, naar han skulde hen og besøge Monsieur Leonhard, og hans Forfædre i Middelalder og Renaissance havde vel, hvis de var rige nok til det, siddet højt til Hest og været ledsaget af bevæbnede Svende, men efterhaanden som en større Elegance gjorde sig gældende i Klæde-dragten, maatte der tages Hensyn til de lyse Silkestrømper og Spændeskoene. Ingen ønskede at faa Strømperne ødelagt af Sprøjtet fra Vandpytter eller et Afløb, som pludselig skyllede Indholdet af en stinkende Privet ud over Fortovet, og derfor lod man sig – hvis man havde Raad til det – befordre i Portechaise eller Karosse. Kvindernes friere Stilling bidrog ogsaa til øget Trafik: Hverken Magdelone eller hendes giftfærdige Datter Leonora sad nu hjemme hele Dagen, de gik til Kaffeslabradas i Barselstuerne eller – hvis de var af Rang og Fornemhed – til Assembleer. I 1728 var i København 140 Personer beskæftigede indenfor Vognmands- og Hyrekuskefaget, men mange velhavende Borgerfolk holdt selv Karosser, og det blev efterhaanden slet ikke til at komme frem i Købmagergade for al den Vognrumlen. Tiden var skægløs, men fine Folks Kuske skulde – det krævede Moden – have en helst mægtig Knebelsbart for at være standsmæssige. I sine Komedier giver Ludvig Holberg Udtryk for Indignation over denne Luksus med at køre, og han skriver (udmærket Journalist som han var) i Epistel Nr. 189:

Min Herre takker mig for min sidste Skrivelse, og siger, at hans Frue haver ogsaa læset Brevet med Behag: Alleeneste, at hun ikke bifalder, hvad jeg haver skrevet om Vogners Afskaffelse, saasom det i hendes Tanker var ikke andet end at indspærre Folk, især Fruentimmer, hvilke heller stedse vilde holde sig inden deres fire Vægge, end trække igiennem Kiøbenhavns skidne Gader, for at blive overstænkte og fortrængte af gemeene Folk paa Gaderne. Men hans gode Frue haver ikke forstaaet mig ret. Jeg raader aldeles ikke til Hæste og Vogns Afskaffelse: Jeg raader alleene fra den idelige og daglige Brug, saavel Vinter som Sommer, saavel udi ondt som udi godt Vejr.

*Oprindelig har vel sivet et Vandløb mellem Siv mod Stranden, og Beboerne har efterhaanden
slidt en Sti med deres Fodtrin langs Bækken.*

Ved at færdes til Fods, skriver Holberg i samme Epistel, vil enhver Matrone »ved første Aareladning finde Forandring udi hendes Blod, og enhver Jomfrue, at hendes Snøreliv mindre vilde klemme end tilforn.« Han slutter med at sige, at »den Bulder, som Dag og Nat af idelig Kiørsel foraarsages, vilde ophøre«, hvis mange Kuske blev forvandlede til Haandværksmænd. En reisende Russer skrev i en Bog, udgivet i Lübeck 1771, at i København gik ingen til Fods, alle kørte, saa man skulde sværge paa, at her havde Podagra taget Sæde.

Portechaiserne gik mærkeligt nok i København af Mode allerede i 1760'erne, skønt de holdt sig i andre europæiske Storbyer, f. Eks. Paris. Agent Holck, Vejviserens Grundlægger, der fra Købmagergade Nr. 11 udgav *Adresseavisen*, samtidig med at han solgte Roskilde Brøndvand, rotte- og musedræbende Midler samt modtog Lærred til Bleg, havde ogsaa Portechaiser til Leje. Saa sent som i 1811 jamrer *Politivennen* over, at dette praktiske Befordringsmiddel er afskaffet.

Vi ved, som sagt, meget lidt om, hvorledes København saa ud før den store Brand i 1728. Derimod kan vi godt danne os et Billede af Købmagergade i Midten af det attende Aarhundrede. Mange af Husene blev først revet ned eller ombyggede, efter at Fotografering var indført, og der findes derfor tilstrækkelig mange Billeder taget af den livlige Færdselsaare.

Idag er Købmagergade en udpræget Forretningsgade. Butik ved Butik gennem-bryder Facaderne, hvis nederste Etage kun bestaar af Glas. Barokken og Rokokoens kendte ikke til Butikker i vor Forstand. Købmænd solgte deres Varer fra almindelige Stuer. Man maatte fra Gaden ulejlig sig op ad flere Trin – hvad ingen gider i vor Tid – ind over Forstuen, og først saa kunde Krambodsvenden sige: Serviteur! For Vinduerne sad Skodder, og paa Indersiden af disse lod ofte Forretningens Indehaver male Reklamer for det, han solgte. Naar Skodderne om Morgenen blev slaaet op, vendte Reklamerne udad som Skilte og føjede en munter Farve til Gadebilledet. Om Aftenen, naar de blev lukkede, henlaa Facaden diskret uden at røbe, hvad der gik for sig inde bag den.

Før Branden havde Husene i mange Tilfælde været malede »til Zirat« i stærke Kulører. Dette gik af Brug i Baroktiden, selv om det først var den anden store Brand i 1795, der forvandlede København til en lysegraa By. Hos det bredere Borgerskab paa Købmagergade var Vindueskarmene grønmalede, og der stod inde bag blanke Ruder Urtepotter med Gyldenlak, Krusemynte og Balsamin, de sidstnævnte kaldtes Vartovsblomster. Hyacintløg spirede i hvide, røde eller blaa Zwibelglas fra Det norske Glasmagasin. Var der Bryllup i Huset, illuminerede man ved at sætte

Rækker af tændte Tællelys i Vinduerne, og det saa festligt ud. Laa en af Familien Lig i den store Stue, ophængtes hvide Lagener. Man elskede Fugle i Bur, og de skulde helst kunne kvidre. Talende Papegøjer var ret almindelige, ogsaa Aber, som Sømænd bragte med sig hjem fra de varme Lande, og næsten alle holdt Kanarie-fugle, købt hos Kræmmere, der kom vandrende med dem fra Harzen eller Tyrol og drog hjem med en god Skilling. Der var Fugle, som sang »baade geistlige og verdslige Stykker«. Sengeklæderne blev luftede paa Trælåd foran Husene. Man flyttede tit, for man havde jo ikke saa mange Møbler, der gjorde det besværligt. Overalt var udhængt Lejebræt'er med en Straavisk ved Siden, som angav, at her var en Lejlighed at faa. Paa Gaden herskede en frygtelig Larm: Vogne rumlede forbi med klirrende Glasruder, Portechaisebærere skældte hinanden ud, naar de stødte sammen i Svingene, Visekællinger skreg om Kap med Citronkoner og Børn, der solgte Brøndkarse. Nu og da lød et Hvin, naar en Rotte dumpede ned paa Fortovet fra en af de mange Trætagernder i Dybet mellem Gavlene, hvor de ækle Gnavere spadserede fra Hus til Hus. Vild Jagt opstod, men Rotten var allerede forsvundet under et Rendestensbræt eller ned i en af Kælderhalsene. Og regnede det, stod der ud for hver »Drage« en plaskende Straale ned i Hovedet paa de forbigående. *Politivennen* førte en Kampagne mod disse »saakaldede Svanehalse, Løvekjæfter, hæsselige Storkenæbber og vederstyggelige Tagsprøjter« og forlangte dem udryddede. Om Vinteren dannede sig Istapper i Munden, og det var direkte livsfarligt at faa en af de skarpe Klumper i Hovedet, naar de under Tøbrud løsnede sig. Men skinnede Solen, kunde man fra Tagene midt i Larmen skelne Skorstensfejernes Jubelraab, naar de – som det efter 1746 var paakrævet – gav Tegn fra sig, at nu havde de arbejdet sig op gennem de trange Røgkanaler og stod deroppe under den blaa og uendelige Himmel. For Enden af Købmagergade kunde man intet andet øjne end blaa og graa Kasketter og Hoveder af Heste og Folk, skrev *Aftenposten* 1780. Det var Tørvebøndernes Vogne, der holdt i tætte Rader, mens Indehaverne højrostedt lovpriste deres Varer. Det voldsomste Instrument i Gadens Symfoni skal Visekællingerne have været. Holberg er paa Visekællingernes Parti. Han skriver i Epistel Nr. 95:

Du forlanger udi din sidste Skrivelse at vide, hvi den Omløben paa Gaderne udi Kiøbenhavn med Viser og Eventyr, som udi nogle Aar haver været forbuden, nu igien er kommen i fuld Drift. Om Forbudet er ophævet, eller Visemagerne selv have taget sig nye Frihed igien, kand jeg til visse ikke sige. Jeg for min Part er ikke nøyeseende her udi, saasom jeg haver fundet, at saadant er brugeligt udi alle Lande. Thi man holder for, at den gemeene Almue maa have noget at amuser sig med, og Bogtrykkere derved kand vinde en Haand-Skilling.

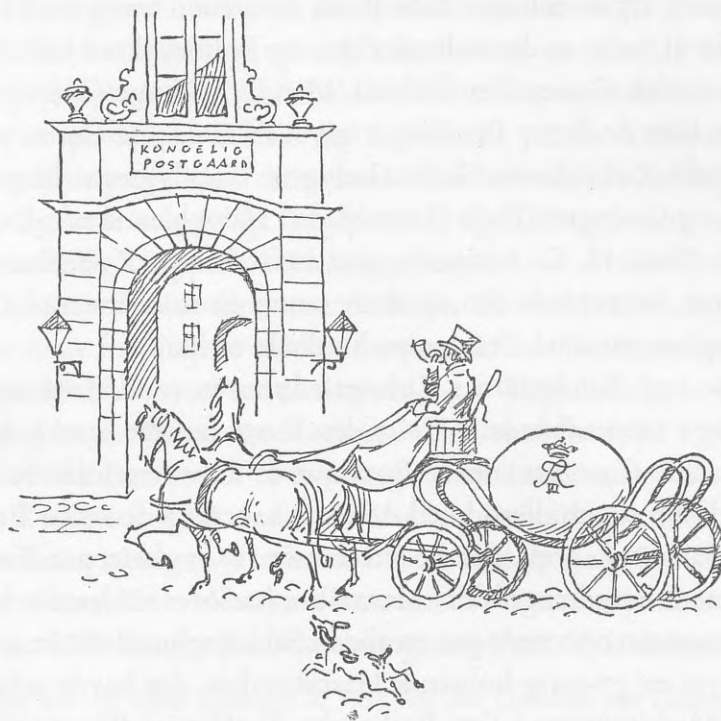
1805 bragte en Plakat al Udraaben og Syngen paa Gaderne med Viser, Bøger, Almanakker og Fortællinger, trykte eller skrevne, til Ophør. Herefter var der ingen til at overdøve Foraarets Raab med grønne Kranse.

Den 31. Marts 1780 flyttedes Postgaarden til Møinichen's Palæ – eller som det dengang hed Mand og Mand imellem – Marskalsgaarden paa Købmagergade. Og her er den stadig. Tre Aar senere købte Brandmajor Boye Junge paa den anden Side af Gaden Groszkantzlerens Gaard, brød den igennem og anlagde Kronprinsensgade. Arbejdet blev fuldført 1785. Den 5. Juni Kl. 3 Eftermiddag 1795 slog Ild ud over Gammelholms Dellehauge, og Gnister tændte den anden store Brand, som varede til 7. Juni og fortærede Nikolaj Kirke. Købmagergade blev skaanet, men efter Branden anlagdes Højbro Plads i Gadens Fortsættelse. Heller ikke Englændernes Bombardement af Hovedstaden 1807 forandrede i nogen Grad Købmagergades Udseende. 1813 anstilledes paa Hjørnet af Højbro Plads og Købmagergade (Nr. 1) hos Blikkenslager J. Irgens udenfor hans Butik de første Forsøg med Gasbelysning. Folk strømmede til for at se det vidunderlige, og Politiet skred ind: Man ønskede ingen Sammenstimlen. Gassen blev forbudt. Men Udviklingen lod sig ikke standse. Seks Aar senere blev de første Bevillinger givet til Anlæg af Gasbelysning i Bygninger, og 1857 fik Københavns Gader Gaslygter. Tranlygterne langs Købmagergade forsvandt, og Gaslygter (i hele Hovedstaden 1800) blev tændt. Den 4. December var en stor Aften. H. C. Andersen, som befandt sig i København mellem to Besøg paa Basnæs, overværede den og skrev senere sit store Eventyr *Gudfaders Billedbog* over, hvad en gammel Tranlampe hviskede til ham.

Salgsboderne ved Rundetaarn i Kirkegaardsmuren mod Købmagergade blev nedlagt 1817, og i 1828 aabnedes i Nr. 3 den første franske Spækhøkerbutik. Nu kunde Hovedstadens *Gourmets* i denne Boutique de Charcuteries købe indførte Delikatesser. Man holdt sig imidlertid ved Aftenselskaberne i de solide Borgerhjem til kogt Laks og Gaasesteg, gode danske Produkter. 1843 skete paa Købmagergade noget for Danmark betydningsfuldt: Mekanikus (saaledes tituleredes han i *Vejviseren*) H. H. Baumgarten oprettede paa en anden Sal i Baghuset til Nr. 46 sit Maskinværksted. Han var en 37-aarig holstensk Haandværker, der havde arbejdet i Tyskland og været Maskinmester i Det Berlingske Trykkeri i Pilestræde. Nu bragte H. C. Ørsted ham sammen med en anden af sine Protegeer, C. C. Burmeister, og deres Maskinbyggeri i Beværtningshaven hos Kierulff i Overgaden neden Vandet udviklede sig til en af Landets største industrielle Virksomheder: Burmeister og Wain. Begyndelsen blev imidlertid gjort paa Købmagergade.

1890 asfalteredes Købmagergade samtidig med Østergade. Man havde allerede 1841 forsøgt den nye Fremgangsmaade udenfor Arveprins Ferdinand's og Arveprinsesse Caroline's Palæ i Bredgade, men opgivet Tanken. 1885 gjorde man atter et beskedent Fremstød uden for Rigsdagsbygningen i Fredericiagade. Nu først blev Planen til Alvor.

Endnu under den første Verdenskrig raslede en Hesteomnibus gennem Købmagergade. Et lidt komisk, men hyggeligt Befordringsmiddel. Tiden indhentede den, og den 26. Juni 1917 indstilledes Driften. Slet saa populær som *Hønen* henne paa Nørregade var Omnibus'en vel ikke, dog fældede Pressen ved dens Bortgang en hastigt afvisket Taare. Den har aldrig faaet en moderne Afløser.

Rokokomaleren og Olympens Gudeverden

MAN INDSNUSEDE TERPENTIN og Duft af fede Oliefarver paa Trappen i Nr. 31. Her flyttede 1771 den kgl. Batailleskildrer, Professor Mandelberg, ind fra Charlottenborg. Og hos den snuskede Maler udfoldede sig et bevæget Kunstnerliv: Modeller, Elever, Venner kom og gik Dagen lang.

Johan Edvard Mandelberg var født 1730 paa Havet mellem Livland og den stockholmske Skærgaard. Hans pure Ungdom tilhørte Sverige. Men 1752 begav han sig i Selskab med et Par danske Kunstnere, Hofmedailløren Magnus Arbien og Maleren Anton Müller, til Paris. Her sluttede Billedhuggeren Johannes Wiedewelt sig til Kredsen. Pengene var ikke store, navnlig ikke for Arbien, »der vilde leve friskt«, men Ludvig XV's Hovedstad betød en kolossal Inspiration. Mandelberg og Müller kom til at arbejde hos den berømte Boucher, som netop samme Aar drog ind paa Louvre i det Atelier, der var bleven ledigt ved Charles-Antoine Coyppel's Død. Boucher var Rokokoens toneangivende Maler, protegeret af Madame Pompadour, uhyre populær baade ved Hoffet og i Demimonden, selv om man beskyldte hans nøgne Guder og Gudinder for at være opfodrede med Roser. Han installerede nu sine Kunstskatte, de 37 Haandtegninger af Tiepolo, de 14 Rubens'er, Skabene af Rosentræ med ædle Stene, Bjergkrystaller, Jedefigurer, Koralsmykker og tropiske Sommerfugle i Louvres historiske Sale, og Mandelberg og Müller indaandede Atmosfæren af Rigdom og Letsind, samtidig med at de tilegnede sig noget af Boucher's ubesværede Gratie . . . Müller saa fingerfærdigt, at han kopierede Mesterens Tegninger og solgte dem som sine egne. Kongen af Danmark fik han til at købe en Venus og Amor, som idag findes paa Kunstmuseet. Videre sympatisk var han nok ikke, denne Müller. Justitsraad Joachim Wasserschlebe, Sekretær ved

Legationen og J. H. E. Bernstorff's Højrehaand, beskyldte ham for at have forfalsket anbefalinger, og Legationspræsten kaldte ham *Der liederliche*. Kunstnerne reiste videre til Rom, hvor Mandelberg og Wiedewelt blev Venner af Winkelmann og drak Genzanovin hos Raphael Mengs. Müller traadte i Opposition. Det vakte en ikke ringe Opsigt, da han 1756 i Kirken Sant' Ignazio gik over til Katolicismen. Han endte sine Dage som Munk i et Kloster og skal være bleven meget gammel.

Den Stilling, som oprindeligt hjemme var tiltænkt Müller, tilfaldt nu Mandelberg. 1758 ankom han til København, og da Kassen med hans Malerier var bleven forsinket undervejs, malede han straks tre Stykker, af hvilke en Kamp mellem Tyrkere og Kristne blev antaget som Medlemsstykke til Akademiet. I Paris havde han udført 21 Billeder (Kopier af Samtidens franske Kunstnere) til det Bernstorff'ske Palæ. Mandelberg blev stærkt beskæftiget, smykkede Hoffets og Adelsens Gemakker i de forskellige Slotte med Dørstykker og Loftsbilleder. Hele Mytologien udfoldede sig gennem hans flittige Pensel i Bernstorff'ernes, Schimmelmänn'ernes og Moltke'ernes Sale. Odysseus kælede for Circe, Neptun steg op af Havet, Amfitrite kom sejlene paa en Delfin. Hjemme malede han Staffelibilleder med Valpladser og Rytterkampe, men ogsaa galante Hyrdescener og Optrin fra Iliaden.

Man overdrog Mandelberg at gøre Udkast til Dekorationerne ved Christian VII's Formælingsindtog, og da Enkedronning Sophie Magdalene døde, tegnede han *Castrum Doloris*. Paa Købmagergade var Kunstneren endnu ugift – han ægtede først 1781 Datteren af en menig Soldat – og der herskede i Hjemmet en hyggelig Uorden. Blandt hans nærmeste Omgang var fra Dagene i Paris og Rom Johannes Wiedewelt, der kom for at drøfte med ham og Peder Als sine Planer for en Sarkofag for Frederik V. Peder Als, ogsaa en Ven fra Winkelmann-Dagene i Rom, havde malet Mandelberg's Portræt.

Fra Købmagergade Nr. 31 vendte Rokokomaleren tilbage til Charlottenborg, hvor han blev boende til sin Død i 1786.

Hos Ludvig Holberg i Sukkerbagerens Bod

PAA FREDERIK III'S TID omkring 1650 ejedes Nr. 26 paa Købmagergade af en Skole- og Regnemester David Reich. Hans Navn blev hængende ved Gaarden: Man kaldte den siden for David Skolemesters Gaard. Her flyttede 1719 Ludvig Holberg ind »paa Salen« som Lejer hos Sukkerbager og Urtekræmmer Jacob Gelskirchen. Og Holberg befandt sig vel. Han blev boende, indtil Huset som den øvrige Gade blev et Rov for Luerne under Branden 1728.

Det var de store og frodige Aar i Skribentens Tilværelse. Paa Købmagergade blev efterhaanden *Peder Paars* og *Skæmtedigtene* og *Metamorphoserne* til. Foraaret 1723 lod Holberg fem Komedier trykke. Ti andre udkom i de to følgende Aar. Hvor Holberg har boet, efter at han i 1716 vendte hjem fra sin store Udenlandsreise, og til han tre Aar senere slog sig ned hos Sukkerbagerens, ved man ikke. Rimeligvis har han nøjedes med et enkelt lejet Værelse i det latinske Kvartér. Men nu var hans økonomiske Kaar forbedrede, og han kunde tillade sig som andre velstillede Ungkarle at bo standsmæssigt. David Skolemesters Gaard var beskeden, sandsynligvis kun i to Etager, og Holberg har »paa Salen« haft det store midterste Værelse med tre Vinduesfag og vel nok et mindre Soveværelse. Sin Kost fik han hos Sukkerbagerens.

Jacob Gelskirchen var en ældre Mand og vistnok af tysk Oprindelse. Han var i andet Ægteskab gift med en betydelig yngre Kone, Cathrine eller Karen Klemensdatter, og med hende havde han to Børn, Jacob, født 1710, og Johanne Margrethe, født 1711. Fra første Ægteskab med Mette Levinsdatter var der tre Børn, to voksne Sønner, Johan Ludvig og Frederik, og den endnu umyndige Datter, Anna Malene. Butikken laa i Stueetagen. »Masepanerne« bagte Jacob Gelskirchen ikke selv, de blev

tilberedt hos en Kollega, Bagermester Blöcher, der boede i et af de Bindingsværks-Huse paa Gaardspladsen. Blöchers var Gelskirchens nærmeste Omgang, og Frederik giftede sig med Datteren.

Karen Klemensdatter synes at have været en dygtig Kone. Hun klarede sit store Hus kun med Hjælp af en Dreng og en enkelt Pige. For Holberg sørgede hun godt. Hvert Øjeblik stillede hun, naar han sad og skrev, med en Kop stærk Kaffe som Stimulans. Thi – som han selv har fortalt – moxen hvert Blad (af *Peder Paars*) kostede mig en dygtig Hovedpine og 12 Skilling udi Café at jage den paa Døren med! Familien havde kun en jævn Omgang, andre Haandværksfolk, det kan konstateres af Fadderlisterne. Men Holberg har hygget sig med den. Og Gaarden passede ham glimrende. Her laa bag Huset til Gaden – med Gennemkørsel til Pilestræde – forskellige to Etagers Bindingsværksbygninger med en højst broget Befolkning. Fem Hyrekuske havde Stald her for deres Heste og Vognport for Karosserne. Vi kender Navnene paa to af dem: Peder Olesøn og Søren Sindelsøn. Her boede en Kok paa Slottet (fint), en Sejlmager og en Skomager. Deres Tale gaar igen i Komedierne. Genbo var den martialske Torvemester Carl Casper Nagel, hvis Navn Holberg ugenert satte ind i *Peder Paars*. Fortalen er dediceret til Indbyggerne i de Nye Boder, dem som bor langst ved Volden, item alle dem, som høre under Seigr. Nagel's Fane. Og naar i *Barselstuen* følgende Replikskifte udspilles mellem Øllegaard Sværtfegers, Else David Skolemesters og Dorthe Knapmagers ...

ØLLEGAARD: Maa jeg bede hende om en Priis Tobak? hun plejer altid at have noget, som er got.

ELSE: Jeg veed, min Troe, ikke! vil hun behage at prøve det?

ØLLEGAARD: Det er af Baltzers Tobak.

DORTHE: Søster, mig synes, det er af Franske Marias, jeg kiender nok Kiøbenhavns Tobak.

ØLLEGAARD: Jeg min Troe ligeledes. Af hvis Tobak er dette? Madame!

ELSE: Det er af Lovises –

saa har det gibbet i Tilskuerne i Teatret i Lille Grønnegade. For det var jo lutter Navne, man var fortrolig med. Urtekræmmer Baltzer Poulsen boede skraas overfor paa Købmagergade i et Hus med mange Snirkler. Lovise Rosset havde Udsalg længere nede i Gaden.

Th. A. Müller mente, at Naboskabet med Willads (eller Winand) Thyme's Krambod kan have inspireret Holberg til at lade Lucretia i *Den Vægelsindede* have en lignende Bod. Thyme var allerede før Branden i 1728 flyttet fra Købmagergade hen i Højbrostræde, hvor han handlede med Te.

Hvert Øjeblik stillede hun, naar han sad og skrev, med en Kop stærk Kaffe som Stimulans.

Den 14. August 1722 fik den franske Entreprenør René Magnon de Montaigu Privilegium paa at opføre danske Komedier paa Capion's Teater i Lille Grønne-gade, og han har omkring denne Tid aflagt hyppige Besøg »paa Salen« hos Holberg for at bevæge denne til at skrive. Sukkerbagerens har gennem Dørene kunnet følge højrøstede Diskussioner, af hvilke de ikke forstod et Muk, om den *illustre* Moliere og hans Teknik. Montaigu har villet paavirke Holberg, men det lykkedes ham nu ikke. Med Montaigu kom andre af Teatrets Folk, og Karen Klemensdatter har vel nok rynket paa Næsen, naar der paa Trappen duftede stærkt af en Aktrices Parfume eller raslede af Silken i en Adrienne. Henrik Wegener har søgt Foretræde og talt paa sit aarhusianske Jydsk. Og Ulsø og Hald og Høberg er kommet i fattige, tyndslidte, sorte Studenterdragter. Der har sikkert set ejendommeligt ud i Holberg's store Stue: Overalt laa Bøger i Stabler, paa almindeligt Papir og paa Skrivepapir, og der stod Kasser, hvori Bøgerne skulde sendes til Provinsen. Holberg satte som bekendt ikke Pris paa Forlæggere, der havde den triste Vane ogsaa selv gerne at ville tjene lidt paa Bøgerne. Han var sin egen Udgiver og solgte Bøgerne fra Stuen. Den 16. Marts 1725 indrykkede han i sin Fjende Joachim Wislendt's Avis *Extraordinair Relationere* følgende Avertissement:

Gives tilkiende, at paa det sædvanlige Sted paa Kiødmager-Gaden udi Sukkerbagerboden nest op til David Skolemesters Gaard, er dend 3de Tome af de saa kaldede Hans Mikkelsøn's Comoedier, sammenskrevne for dend Danske Skue-Plads, at faae tilkiøbs.

I Foraaret 1725 bankede Døden paa Sukkerbagerens Port: Først var der Bud efter den 14-aarige Johanne Margrethe. Hun blev begravet den 25. Mai. Faa Dage senere maatte Karen Klemensdatter igen hænge hvide Lagener op i Stadsstuen. Jacob Gelskirchen blev den 4. Juni begravet i St. Petri Kirkes nye Urtegaard. Jorde-færden kostede Boet 290 Rd., det var altsaa en fin Begravelse, men der var Raad til det. Skiftet udgjorde 4883 Rd. Holberg, som sikkert har fulgt begge Lig, havde den 23. April faaet udstedt Pas til Achen. Han reiste kort efter Gelskirchen's Jorde-færd og blev borte til Foraaret 1726. Da han atter kom til København, søgte han tilbage til Karen Klemensdatter paa Købmagergade og hendes halvvoxsne Søn Jacob. Holberg vendte hjem nogenlunde udhvilet og rask, selv om han medbragte den Skuffelse ikke i Paris at kunne interessere Lelio, Luigi Riccoboni, for *Den politiske Kandestøber*. Det italienske Teater vilde ikke opføre Komedien. Den forrige Geist og Vivacitet er bleven fattig og fortørret! skrev Holberg den 31. December 1727 som Afslutning paa sit første Levnedsbrev. Han sad ved Arbejdsbordet i Sukkerbagerens Stue med en Kaffekop ved Siden af sig, ensom i Sjælen som altid.

Branden fordrev Holberg fra Købmagergade. Han søgte Tilflugt i Langebrogade paa Christianshavn hos Kommerceraad Peder Kayser, hvor der boede adskillige andre Folk. Stakkels Karen Klemensdatter, hun mistede alt. Først fandt hun Husly i Store Kongensgade, saa med andre brandlidte i Antonistræde. 1743-50 logerede hun hos Hattemager Lüders ved Stranden Nr. 7. Skattemandtallene giver hende Tilføjelsen: Fattig.

Men Holberg ofrede paa Sukkerbagerens Familie mere Venlighed, mere Varme, end der ellers syntes at bo i hans Krop. I det andet Levnedsbrev skriver han:

Dette gjorde mig meere-ont, at jeg maatte skilles fra mit gamle Logement og fra min gamle Vert, og maatte miste mit gamle Studere-Kammer, hvor jeg udi fornøvelig Roelighed havde bortdrevet saa lang Tiid af min Alder iblant mine Bøger og Skrifter; det krænkede mig meere, at jeg maatte miste dette Sted, end det, at jeg mistede mine Midler, saasom der er intet, jeg meere fornøyes ved, end Stilheden og Rolighed, og der er intet, hvorved Sindet sættes bedre i Stand, end ved en vel indrettet Leve-maade. Alle Ting vare tilforn vel indrettede for mig; jeg kunde hvile, jeg kunde arbeyde, jeg kunde sove, jeg kunde vaage, jeg kunde tage mig alvorlige Ting fore, jeg kunde tage mig Bagateller fore, hver Ting i sin Orden og paa sine visse Tider, ligesom jeg vilde.

Hans Holck, de fattiges Tolk -

KØBENHAVNS VEJVISER blev til paa Købmagergade: Hos Agent Holck, de fattiges Tolk, som Johan Herman Wessel kaldte ham i et Digt. Det var i Nr. 11, hvor Holck drev sit *Adresse-Contoir* fra 1770 til 74. Derefter flyttede han hen paa Højbroplads.

Hans Holck var en Skippersøn fra Nyborg. Han vilde gerne have studeret, men Familien havde ikke Raad. I en Alder af 25 Aar kom Holck til København fra Flensborg, hvor han havde tjent som Karl i en Købmandsgaard og var bleven paa-virket i pietistisk Retning. I Hovedstaden fik han Borgerskab til Handel med ost-indiske og kinesiske Varer – Østen var i de Aar den store Mode – og aabnede en Bod paa Hjørnet af Grønnegade og Didrik Badskærs Gang. Om Aftenen skrev han opbyggelige Vers, som ikke var gode, men som han alligevel ved Bogtrykker Borup's Mellemkomst fik udgivet. Altid var han paa Støvlerne med nye Foretænder, konfus og begejstret, og i hans Butik kunde man købe alt fra Mjød til fromme Bøger, fra Kul til Bojaner med syltet Ingefær. 1759 indgik han Kompagniskab med Silke-, Ulden- og Lærredskræmmer Johan Andersen og lejede sammen med ham Privilegiet paa at holde Adressekontor, som i flere Aar ikke havde været udnyttet. Adressekontoret svarede nærmest til vore Dages Kommissionærer og Kiosker. Det var et Sted, hvor man kunde lægge Breve og Pakker ind til Afhentning, hyre Vogne og Portechaiser, sende Lærred til Bleg og købe levende Torsk. Soldater gik dér og fik deres Kærestebreve skrevet. Man fik ledige Værelser anvist. Til at begynde med betjente Adressekontoret sig af haandprentede Meddelelser, men efterhaanden blev det nødvendigt at trykke dem, og saaledes opstod *Adresseavisen*, der i mange Aar spillede en ikke ringe Rolle i Hovedstadens Liv. Her aver-

terede man Stillinger, Lejligheder til Leje, Kapital til Anbringelse. Da 1857 Ida de Bombelles, født Brun, døde, gik Johan Ludvig Heiberg med sit skønne Digt

*De samle sig, lig underfulde Drømme,
de rige Minder fra en svunden Vaar . . .*

til *Adresseavisen* og lod det indrykke som Annonce. Han var paa det Tidspunkt Uvenner med den københavnske Presse, men Luft maatte han have for de Følelser, der gennemstrømmede ham ved Meddelelsen om den Ungdomselskedes Bortgang. Egentlig maatte der ikke i Bladet være Tekst, men fra de første Dage fandtes mellem Annoncerne en Del gode Raad: Hvordan man udrydder Jordlopper og Middel til at forhindre, at Ræve tager Høns, nemlig ved at smøre Hønsene Dyvelsdræk under Vingerne. Med stor Behændighed fik Holck i sine mange Lister indsmuglet Avisstof, som Berlingernes Avis havde udskudt: Bryllupper, Fødsler, Dødsfald. Navne paa Prædikanter ved Gudstjenester og hvad de vilde tale om. Hvorledes Holck fik Tid til at passe alle sine mange Foretagender er gaadefuldt, og Sandheden er vel ogsaa, at ingen af dem blev passet godt nok, og derfor mislykkedes de. 1766 foreslog Agenten – han havde ført denne Titel med Justitsraads Rang i tre Aar – at Censuren af *Adresseavisen* blev overdraget ham selv, idet han lovede »hver Nat at beoagte Correcturen og revidere samme saaledes, at han derfor vil staa til Ansvar«. Kancelliet afslog, som man kan tænke sig, denne tvivlsomme Ordning.

Aarene paa Købmagergade blev selv for Hans Holck overordentlig begivenhedsrige. 1770 udsendte han *Kiøbenhavns Politiske Vejviser* og reklamerede med, at den var »Bequem at bære i Lommen«. Schimmelmann benyttede ham 1771 ved Organisation af Lotterierne. 1772 fremsatte han Planerne til Det typografiske Selskab og blev dettes Forstander sammen med Guldberg, Suhm, Oeder og Kall. Samme Aar forsøgte han forgæves at sætte Adressekontoret paa Aktier: Hans Finanser var ikke gode, store Tab havde han lidt som Agent for Kgl. norsk Glaskompagni, ikke mindst ved Underagenternes Uhæderlighed. Og i 1773 gik han Fallit og kunde begynde forfra, igen en fattig Mand.

Hans Holck beholdt dog *Vejviseren* og *Kiøbenhavns Aftenpost*, som han begyndte at udgive 1772 med Emmanuel Balling som Hovedbidragyder. Læseren formanedes til Tarvelighed og Dyd. Balling kom fra Helsingør, hvor han havde forsøgt sig som Eddikebrygger. Sin Start i Livet havde han faaet som Skriversvend paa Gaunø. Samtiden grinede ad Holck's og Balling's Journalistik, den var unægtelig grumme naiv, men der var Hjerte i den, Følelser for de Skæbner, der ikke havde

faaet Sol. Holck og Balling var de første her i Landet, som benyttede Dagspressen til Velgørenhed. Naar moderne Aviser holder Juleindsamling og støtter Filantropi, er Traditionen skabt allerede paa Købmagergade af *Kiøbenhavns Aftenpost*. Man parodierede Hans Holck, naar han i forfærdelige Rimerier bad om Gaver til et af sine mange menneskekærlige Foretagender, men han blev ogsaa paa dette Omraade en Foregangsmand.

Enkefru Mozart og hendes Mand

KUN EEN GANG berørte Verdensberømmelsen med sin Vingspids Købmandsgade: Det var, da i 1810 Mozart's Enke, Etatsraadinde Konstanze Nissen tog Ophold i Nr. 38 og blev boende der et Aar. En Efteraarsdag kom hun anstigende med sin Mand. De havde tilbragt nogle Uger i Lyngby over for Sorgenfri Park hos Peter Tutein af det store Handelshus, Nissen's bedste Ven. Den 13. November skrev Konstanze til den ældste af sine endnu levende Sønner, Karl i Milano, at Klimaet i København virkelig ikke var nær saa slemt, som man skulde tro. Lige til de sidste Dage i Oktober havde Efteraaret været saa smukt, at hun havde kunnet nyde Landlivets Glæder. Tilværelsen i den danske Hovedstad behagede hende. Søerne, som man i Wien ikke havde Magen til, gjorde Omegnen saa malerisk. Spadsereture i Sol- eller Maaneskin var paa Sjælland simpelthen guddommelige.

Konstanze havde været gift med den danske Chargé d'Affaires i Wien siden den 26. Juni 1809, altsaa kun godt og vel et Aar. Vielsen fandt Sted i Pressburg i Ungarn, hvorhen det diplomatiske Corps var flygtet for Napoleon. Men Forholdet havde varet meget længere. En Dag i 1799 kom til hende i Boligen *im kleinen Kaiserhause in der Rauhensteingasse* Georg Nicolaus Nissen, paa det Tidspunkt ugift, 38 Aar og Legationssekretær. Han ønskede at se de Værelser, hun for at forbedre sine Indtægter havde averteret til Leje. Værelserne passede ham og Enken ogsaa. Nissen var et Ordensmenneske, gik altid selv paa Posthuset med sine Breve, som han fortrinsvis skrev paa Bagsiden af andres Skriftstykker. Intet behagede ham bedre end et regelmæssigt Forhold. Konstanze trængte paa sin Side til Tryghed. Hun var træt af at give slet besøgte Koncerter og altid at appellere til Veldædigheden. Musikhistorien har givet hende et daarligt Navn, fordi hun den 6. December 1791 ikke gik med

til sin Mands Begravelse. Men hun led af opsvulmede Ben og havde tre Gange i Baden brugt Kur for at afhjælpe Ondet. Det var desuden en meget kold Dag, det blæste, og Sneen føg. Mørket faldt paa, før Ligtoget satte sig i Bevægelse, og baade Antonio Salieri og Gottfried van Swieten, to af Mozart's nærmeste Venner, vendte om allerede ved Stubentor. Konstanze havde Undskyldninger nok. Dertil kom, at Mozart ved sin Død ikke nær havde naaet den Berømmelse, der senere blev ham til Del. Langt fra. Han havde ikke engang naaet den, da Konstanze indlod sig i Forholdet til Nissen. Men Berømmelsen var undervejs. Den indhentede hende med Stormskridt i Ægteskabet. Men da var det lovlig sent at tage Enkesløret paa igen. Naa heldigvis, Nissen havde intet imod at være Enkens Mand. Han syntes ligefrem at kunne lide det.

Georg Nicolaus Nissen var Søn af en Købmand i Haderslev, og hans Mor var født Zoëga. (Den berømte Numismatiker og Arkæolog var hans kødelige Fætter). Ildebrand og andet Uheld berøvede Forældrene Evnen til at sørge standsmæssigt for Barnets Opdragelse, og det blev derfor to bedrestillede Morbrødre, som fik den nemme og flittige Dreng i Huset. Først Provst Vilhad Zoëga i Møgeltønder, senere Postkasserer, Justitsraad Georg Zoëga i København. Postkassereren boede mellem Store og Lille Færgestræde, dér hvor Fortunstrædet munder ud, og i en Alder af 14 Aar kom Nissen til ham, iført Provstens omsyede Bukser. Han skulde læse til Student, men samtidig – for ogsaa at gøre Nytte – være Skriversvend paa Kontoret. Eksamen tog han 1778 og deponerede næste Aar ved Universitetet. Desværre mente han sig i Besiddelse af en poetisk Aare. Boghandler Chr. Gottlob Proft havde Butik paa Børsen, men boede i samme Hus som Justitsraadens, maaske tør man formode, at unge Nissen har standset ham paa Trappen og bedt ham i *Det almindelige danske Bibliotek* optage sine digteriske Forsøg. Tidsskriftet var ingenlunde ringe, Johannes Ewald lod sine Digte trykke deri. I de følgende Aar virkede Nissen som en altfor flittig Skribent med Ballader i den skottiske Manér, Guner og Signild, Otar og Svane, Alfur og Malford ...

*Svend Alfur var saa skøn en Helt
I Ynglings Rosenalder,
Som Vidar stærk og kiek i Felt,
Og giev og god som Balder ...*

og den Slags Vers gjorde ham i litterære Kredse temmelig berygtet, indtil Jens Baggesen i *Minerva* Juli 1785 tog Livet af Balladebarden. Nissen, der kunde skære

en Gaasefjer til bedre end nogen anden, og som til Fuldkommenhed beherskede Kancellistilen, fandt dog hurtigt sin rette Pult indenfor Generalpostamtet. 1790 blev han udnævnt til Kancellist ved Gesandtskabet paa Rigsdagen i Regensburg og fik samtidig særlig kongelig Tilladelse til ogsaa at udføre Legationssekretær-Forretningerne for Hertugen af Sachsen-Hildburghausen som Fyrste af Henneberg. Det sidste var ikke nær saa mærkeligt, som det lyder, thi en Hertug af Sachsen-Hildburghausen havde været gift med Christian VI's grimme Datter Lovise, og der bestod saaledes en intim Forbindelse mellem det oldenborgske og det ernestinske Dynasti. 1792 avancerede Nissen til Legationssekretær i Wien. Hér mødte Jens Baggesen ham og skriver i sin Dagbog den 6. Januar 1794:

Idag lod jeg mine Haar skjære kortere, klædte mig en Gala og gik, Himlen veed med hvor tungt et Hjerte, til vor Gesandt, Grev St. Saphorin, (godmodig Mand, meget skjødesløs i Paaklædning, triuelle Anskuelse om politiske Forhold. Robespierre var en dum Satan).

Baggesen belærte ham i dette Punkt som i flere andre og opskrækkede ham af en wienerisk Dvale. Dagbogen fortsætter:

Til min Glæde erfarede jeg, at Nissen er her Legationssekretær og længe har ventet min Ankomst. Senere traf jeg ham og fandt, at hans Ydre var blevet noget mere forfinet, diplomatiseret; men at han iøvrigt ikke var større Diplomat end Gesandten. »Skade« – sagde han – »at den franske Revolution i Begyndelsen har saa mange ubehagelige Følger!« Ja – svarede jeg – Skade at den christelige Religions Indførelse, Syndfloden og Verdens Skabelse ogsaa havde i Begyndelsen saa mange ubehagelige Følger.

1802, mens Nissen boede hos Konstanze Mozart, blev han Legationsraad med Justitsraads Rang, og 1805 – da den danske Minister døde – Chargé d'Affaires. Den 29. Oktober 1807 skriver Konstanze under Indtrykket af Københavns Bombardement til Karl i Milano: Da det desværre ser meget bedrøveligt ud for Danmark, haaber jeg endnu at kunne forblive nogen Tid i Wien! Nissen vilde nemlig gerne hjem, mens hun var bange for Reisen. I April 1808 flyttede Konstanze og hendes Elsker ud i Forstaden paa Rennweg, hvor Lejlighederne var billigere end inden for Voldene. Paa Konstanze's Navnedag 1809 blev Nissen Ridder af Dannebrog, og kort Tid efter tog Parret med Wiens andre Diplomater til Pressburg. Legationssekretæren Hr. von Pilgram blev tilbage i Hovedstaden. Men allerede den 30. Marts havde Wowi (Franz Xaver Wolfgang Mozart) den yngste Søn skrevet til sin Broder Karl i Milano: Vores Mor har rigtignok for nogle Dage siden meddelt mig, at den gode Nissen har faaet Dannebrogordenen, derimod ikke at han (hvad

*Konstanze var praktisk, derfor passede hun bedre til at være Mozart's Enke end Mozart's Kone.
Samtidig satte hun Pris paa at blive tituleret Etatsraadinde.*

han allerede længe har været) er bleven vores Far! Naa, officielt blev han det altsaa ogsaa først den 26. Juni. Ved Tilbagekomsten i August tog Nissen en 4 Værelsers Lejlighed paa en anden Sal *Unter den Tuchlauben*, som kostede 200 Gylden pr. Maaned. I Wien herskede Dyrtd. Konstanze gik i Seng med Bekymringer og stod ligesaadan op: Hun anede ikke, hvordan hun skulde skaffe Maden. Rundstykker var slet ikke til at opdrive. Siden Ungarn havde de ikke spist andet end Suppe, Suppekød og Dessert. Det var slet ikke til at tænke paa Steg.

Napoleon holdt sejrrig sit Indtog i Wien, og den 9. Oktober gav Hoffet i Schönbrunn til hans Ære en Galaforestilling: *Don Juan* paa Tysk. Konstanze har kroet sig i Logen som Komponistens Enke. Hun holdt aabent Hus hver Mandag Aften: De to Brødre Pixis fra Mannheim, Violinisten Friderich Wilhelm, den ældre, en Elev af Viotti, og Pianisten Johann Peter, den yngre, spillede for Gæsterne. Naar Seidler kom fra Paris, førte han an i Mozart's Kvartetter. Det er vel ogsaa sandsynligt, at hun ved sine Aftenselskaber en sjælden Gang har set Beethoven, som i 1789 tog nogle Timer hos Mozart. Han optraadte i hvert Fald ved nogle Koncerter, Konstanze gav i Hofteatret, med en Mozart'sk Klaverkoncert. Iøvrigt bragte hun Orden i sine Finanser ved at sælge ud af Mozart's Manuskripter. Frederik Wilhelm II af Preussen købte for 800 Dukater 8 Manuskripter, og 1799 erhvervede Forlæggeren Anton André i Offenbach for 1000 Karolin (16,000 Gylden) Størsteparten af Mozart's efterladte Kompositioner. Konstanze averterede Salget i *Berlingske Tidende* den 11. April 1800 og meddelte, at Organist Friberg paa Hjørnet af Størregade og Ulkegade kunde give nærmere Anvisning. I dette var Nissen hende en praktisk Hjælper, og han forfattede selvfølgelig ogsaa Annoncens danske Tekst.

Paa Nissen's 49 Aars Fødselsdag den 22. Januar 1810 gav Konstanze en Mascerade. Man opførte i hendes Salon Mozart's lille Opera *Der Schauspieldirector* og indlagt var en splinterny Aria Buffa af Wowi: *Ich bin der erste Buffo, ich sing von A bis A*. Tilegnet *dem lieben Stiefvater Nissen* af Komponisten. Samtidig blev Nissen malet af Ferdinand Jagemann fra Weimar, der ogsaa havde malet Goethe. I Marts fejrede Erkehertuginde Marie Louise Bryllup med Napoleon. Fyrsten af Neuchâtel hentede Bruden, og Wien stod paa den anden Ende. Nu var Reisen nær forestaaende, skønt hverken Uge eller Dag var fastsat, skrev i Juni Konstanze (med Nissen's Haand) til Karl. Hendes Formue, som efterhaanden slet ikke var saa lille, blev deponeret i Wien hos Købmand Johann Georg von Scheidlin. Nissens passerede den danske Grænse ved Pinneberg og tilbragte Sommermaanederne paa holstenske Godser, hvor han havde Venner. Derefter tog de til Peter Tuteins, og i Oktober drog de ind paa

Købmagergade, Konstanze med sin første Mands Berømmelse, Georg Nicolaus Nissen som Etatsraad og Censor for de politiske Blade.

Det er aldrig gaet mig saa godt som nu, ja, kære Karl, jeg har Grund til at være fuldkommen tilfreds med den Vending, Skæbnen har taget. Ellers vilde jeg være utaknemlig! Saaledes skrev Konstanze i sit første Brev efter Ankomsten til Købmagergade til Sønnen i Milano. Ogsaa Nissen befandt sig vel i København efter 20 Aars »ham lang blevne Fraværelse«. Han fik 1200 Rigsdaler i Gage, og det var for saa vidt kun en Femtedel af, hvad han havde oppebaaret de sidste fire Aar i Wien, men den danske Hovedstad var billigere. Forresten levede Nissens beskedent, holdt kun en gammel Pige og lod Maden hente fra en Restauratør i samme Hus. Etatsraaden kastede sig med Iver over sit Arbejde som Censor for de politiske Blade. I Redaktionerne fandt man: Med altfor megen Iver! Man havde altid forlangt minutiøst Arbejde af ham, og han havde udført det som en typisk anden Klasses Begavelse, født subaltern, men med en smuk Haandskrift. Paa Bunden af hans trange Embedsmandssjæl laa vel nok Haabet og lurede paa igen at blive udsendt paa en diplomatisk Post, helst som Minister. Konstanze, aldrig stærk i Stavningen, taler i sine Breve om Chancen for at komme til Idalien eller Mondenero (Montenegro).

Etatsraadinden indrettede sig. Hun bad sin Søn sende noget smukt til en Kjole, »nu da hun kom ved Hoffet«. Hun sendte Hans Hansen's Portræt af de to mozart'ske Dreng, kendt som *Tableau brüderlicher Zärtlichkeit* og udbredt i Kobberstik hen til Kunstneren i Dronningens Tværgade Nr. 332 for at faa det rensat. Hans Hansen, Efterligner af Jens Juul, var et Bekendtskab fra Wien, gift der med Henriette Lie, en af Konstanze's Veninder. Det ældste Barn, opkaldt efter Fru Mozart, blev den senere berømte Maler Constantin Hansen. Han arvede 100 Floriner efter Konstanze, der havde holdt ham over Daaben.

Hos Andreas Stein i Wien bestilte Nissen et Fortepiano til sin Kone, som, indtil det arriverede – og det var først næste Foraar – klarede sig med et Clavichord. Han kunde lettere have faaet Instrumentet i København, hvor P. C. Uldahl Aaret før havde begyndt en Fortepianofabrik, men han havde nu mere Fidus til de wieneriske. Der lever i Danmark forskellige Myter om Mozart's Klaverer, som Konstanze ved sin Afreise i 1820 skulde have efterladt her. Men vi ved, at Mozart's Spinet, det paa hvilket han plejede at komponere, af Konstanze – før hun forlod Wien – blev foræret til Wowi, og at et andet Instrument (fra Anton Waller) den 19. Mai 1810 blev sendt til Karl i Milano. Om dette skriver Konstanze, at hun elsker det lige saa højt som sine Børn. Transporten kostede 15 Dukater, hvoraf Modtageren maatte

betale de 10, og det afgik med Vetturino'en Christoforttei. Et Spinnet, som ogsaa havde tilhørt Mozart eller sagdes at have tilhørt ham, blev efterladt i Wien hos en Dr. Lichtenthal. Det er senere forsvundet.

Etatsraadens fik hurtig Omgang. Nissen knyttede nye Venskabsbaand med gamle Venner, først og fremmest med Peter Tutein, der boede faa Huse længere nede ad Købmagergade – paa Hjørnet af Klareboderne – og hvis Datter Julie, gift med Hollænderen Willem Hendrik Nolthenius, havde været Weyse's store Kærlighed. Saa var der Gensynet med Hans Hansens, og dem gik det desværre ikke altfor godt. Portrætmaleren var vel endnu ikke sat i Skygge af Eckersberg, men Henriette havde en stor Børneflokk, ialt 6 Poder, og Pengene var smaa. Familien flyttede senere til Kronprinsessegades tarvelige Del, og Konstanze kunde følge, hvorledes de fire Stuer blev mere og mere møbeltomme.

Blandt de Danske, der i Wien havde nydt godt af Konstanze's Gæstfrihed, kan nævnes Professor extraordinarius, Lægen Ole Hieronymus Mynster paa Frederiks Hospital, Etatsraad Fr. Ludvig Bang's Stedsøn. Han havde opholdt sig i den østrigske Keiserstad 1797–99. I Københavns litterære Kredse spillede han en Rolle, kom paa Bakkehuset og var Kamma Rahbek's »store Ole«. Og man vidste, at han havde ført Henrik Steffens sammen med den unge Oehlenschläger. Der var ogsaa Miniaturemaleren Chr. Hornemann, som i Wien havde portrætteret Beethoven. Den unge Arkitekt Peder Malling – senere Sorø Akademis og Universitetets Bygmester – søgte Nissen, inden han i 1811 tog paa sin lange Udenlandsreise. Han bragte Breve fra Konstanze med til Karl i Milano.

Allerede den første Maaned i København lykkedes det Nissens at bane sig Vej til Grevinde Charlotte Schimmelmänn, født Schubart's Salon i Palæet i Bredgade. Den aandfulde Dame var efterhaanden svagelig og modtog ikke mange, men Konstanze slap ind. Grevinde Schimmelmänn's Sans for det usædvanlige – hun understøttede Jens Baggesen og hjalp gennem ham den store Schiller – bevirkede vel, at hun fik Lyst til at træffe Mozart's Enke. Og Konstanze spillede efterhaanden stærkere paa dette Kort. Er der noget at sige til det? Hendes første Mand havde kun efterladt hende Gæld og sin Berømmelse, og Ryet var ved hans Død ikke meget værd. Men det voksede Aar for Aar, og selvfølgelig tog Konstanze de Fordele, det bød. Hun havde aldrig elsket Mozart med den *store* Kærlighed, selv om hun kunde have det rart med ham, og der var ømme Situationer, hvor hun gav ham wieneriske Kælenavne som Stanzerl, Spitzbub, Krallerballer og Spitzignas'. Naar hun først i 1808 tog sig sammen til at besøge Graven paa St. Marx, var det sikkert paa Nis-

sen's Tilskyndelse. Han var den, der opdagede den Kapital, der laa i Mozart's Navn, slet ikke hun. Til sin Forfærdelse saa hun, at Graven var sløjfet. Thi nu havde man jo haft god Brug for den.

I København slog Sympati Konstanze i Møde som en varm Bølge. Der havde indenfor Musikverdenen længe været kæmpet for at bane Vej for Mozart, nu var det lykkedes. Og ikke mindst ved Kunzen's, den kongelige Kapelmesters, Anstregelser. Hans første Forsøg i 1798 med *Elskernes Skole* eller *Væddemaalet* (*Così fan tutte*) var gaaet meget galt. Forestillingen blev kun opført een Gang. Adam Gottlob Thoroup, »den bestaltede Teateroversætter«, havde fordansket da Ponte's Tekst og gjort det saare slet. Alle mulige Uheld forfulgte Stykket, der ikke var ordentlig indstuderet. Ingen af de optrædende havde gidet, for de troede nemlig ikke paa det. Frydendahl, der spillede Astolfo, gik for tidligt op og klædte sig om, og da Quist i Fernando's Rolle saa dette, gik han med. Da de to Elskere kom ned, og Regissøren gjorde dem opmærksom paa deres Fejltagelse, blev Frydendahl nervøs og trak i Kommandosnoeren: Lad Tæppet falde! Men Maskinfolkene oppe paa Snoreloftet misforstod Signalet og changedede Dekorationen. Den forvandlede sig pludselig fra en Stue til en Skov, og H. C. Knudsen, der som Alonso stod inde paa Scenen, sagde: Hvilket Kogleri! Det fik Publikum til at grine. Forestillingen sluttede med Mishagsytringer. I *Elskernes Skole* spillede den purunge Adam Oehlenschläger en stum Tjenerrolle og serverede ved Bordet.

Mozart kom først til sin Ret paa Det kgl. Teater, da den 5. Mai 1807 *Don Juan* blev opført med Edouard du Puy i Titelrollen. Hans Elegance gjorde Forførelsen højst sandsynlig. Og nu – kort Tid efter Konstanze's Ankomst til København – blev Operaen genoptaget til Benefice for Frydendahl, som Lindgren kaldte »Greven«, og som altsaa ogsaa mestrede dette Fag. Vorherre, sagde Phister engang, vilde skabe en Skuespiller, og saa skabte han Frydendahl. Siden *Don Juan's* Premiere havde du Puy gjort sig umulig ved sit intime Forhold til Prinsesse Charlotte og var bleven landsforvist. Han brillerede nu paa Stockholms Opera, beskyttet af Bernadotte.

Don Juan opførtes med Konstanze i Balkonlogen den 6. Februar 1811. Haack var Kommandanten, den 51-aarige Madame Catherina Frydendahl Donna Anna, hendes seks Aar yngre Gemal Don Juan, Lorenz Peter Enholm Don Ottavio, Madame Johanne Elisabeth Dahlin Donna Elvira og H. C. Knudsen Leporello. Efter Forestillingen aflagde Etatsraadinden Besøg paa Scenen og ytrede det Ønske, at hendes Mand endnu maatte have levet for at være Vidne til, hvor mesterlig hans

Don Juan blev udført af det danske Orkester og nydt en Glæde, som han endnu aldrig nød i Tyskland! Enkens Mand hørte paa det.

Faa Dage efter *Don Juan*-Opførelsen kunde Konstanze i Det kongelige Musicalske Akademis Værelser paa Nytorv Nr. 89 overvære en Koncert, givet af Madame Veltheim, hvor Ouverturen til *Tryllefløjten* blev spillet efter en beethoven'sk Symfoni. Madame Veltheim og hendes Døtre, Frederike og Charlotte, opførte ved samme Lejlighed Scene og Aria af *Antigone*, en Opera af Righini, og et Ensemblenummer af Paer's Opera *Horatierne* og *Curiatierne*.

Hans Hansen har malet Konstanze 1802 i Wien. Hun sidder i lys Empirekjole med et mozart'sk Partitur i sine Hænder. Over de bare Skuldre dækker et Knipplingssjal. Hendes Øjne er noget stikkende. Som Aarene gik, fik hendes Kinder hektisk røde Pletter. Nogen Skønhed var hun ikke, navnlig manglede hun Charme, derfor egnede hun sig heller ikke for Teatret, og Madame Cäcilie Weber, den gamle Koblerske, maatte gribe til alle mulige Intriger for at faa Mozart til at gifte sig med hende. Men Konstanze var praktisk, derfor passede hun bedre til at være Mozart's Enke end Mozart's Kone. Samtidig satte hun Pris paa at blive tituleret Etatsraadinde. Der er næppe Tvivl om, at hun holdt meget af Nissen, ogsaa for hans egen Skyld. De levede lykkeligt sammen. Hendes Interesser var hans.

Mens Konstanze levede paa Købmagergade, fik hun Meddelelse om, at hendes yngste Søn, Wowi, var bleven Musiklærer i Huset hos Kammerherre Janiszowski i Lemberg. Fra 1808 havde han haft Ansættelse hos Grev Viktor Baworowski i Podkamien, et Gods nogle Mil fra Lemberg, tæt ved den russiske Grænse. Der var kun sjælden Postforbindelse. Han havde her givet Grevens to Døtre fire Timers daglig Undervisning og i Løn faaet 1000 Gylden om Aaret plus Kost og Logi, Lys og Brændsel. Alt det, skrev Konstanze, bare fordi Du har studeret hos Albrechtsberger! Karl, den ældste, havde en lille Stilling i Milano efter at have opgivet Musikken. Talentet bar ikke. Lykkelige blev ingen af Mozart's Sønner.

Efter at have boet til Leje et Aar i Nr. 38 købte Etatsraad Nissen Ejendommen paa Hjørnet af Lavendelstræde og Hestemøllestræde. Udvendig ser den idag ud som dengang: Et fornemt nyklassicistisk Hus. Her havde Mozart's Enke og hendes Mand Domicil i ti Aar, hvorefter Nissen tog sin Afsked fra Statstjenesten og flyttede Hjemmet til Salzburg. Officielt fordi han vilde benytte Badene i det nære Gastein, men i Virkeligheden vel snarere, fordi Mozart-Dyrkelsen, der i den mellemliggende Tid var bleven meget intensivere, krævede det. Salzburg var jo Geniets Fødested.

Konstanze tilegnede Frederik VI's Dronning, Marie Sophie Frederikke, sin og Nissen's store Mozart-Biografi. Vi ved ikke, om hun nogen Sinde lærte at tale Dansk, men for Danmark bevarede hun til sine Dages Ende venlige Følelser. Nissen døde den 22. Marts 1826, og han blev som *Gatte der Wittve Mozart* begravet paa St. Sebastians Kirkegaarden i Salzburg. Konstanze skrev – formodentlig 1828 – paa en udateret Seddel:

Ja, i København gaar Æresbevisningerne for Mozart nu saa vidt, at en rig Købmand ved Navn Petersen har ladet sin Søn døbe Mozart!

Venner har formodentlig i Breve fortalt hende, at Vinhandler Chr. Waagepetersen i Store Strandstræde, hvis Hjem var et Samlingssted for Hovedstadens Musikere, gav sin Søn Fornavnet Mozart.

Konstanze skrev ogsaa – og det var hendes Ønske, at det skulde med i Biografien: Intet Sted bliver Mozart's Værker bedre opført end i København under Ledelse af den meget skolede og indsigtfulde Kapelmester (Claus) Schall. Det vil dog sige, kun hvad Orkesteret angaar. Sangstemmerne lader nemlig meget at ønske, men Forholdene har forbedret sig, efter at Kongen har indkaldt den berømte Siponi (Giuseppe Siboni) som Syngemester.

16 Aar overlevede Konstanze sin danske Etatsraad. Hun døde i en Alder af 80 den 6. Marts 1842. Da havde Georg Nicolaus Nissen længst fortonet sig i det Fjerne, Mozart havde opnaaet den internationale Storhed, og Enken tilhørte kun ham.

Vintappersønnen, Greven af Griffenfeld

KANSLEREN THEODOR LENTE havde paa Hjørnet af Helliggeiststræde (Val-kendorfgade) en Gaard, hvori han ophængte sin betydelige Malerisamling. Ved hans Død solgte de tre Sønner Gaarden for 7000 Rigsdaler til Peder Schumacher, den senere Greve af Griffenfeld. Fornemme Traditioner heftede ved Stedet: Det havde været ejet af baade Brahe'r, Oxe'r og Bilde'r. Peder Schumacher, den meget kvindekære, maatte – før han kunde gifte sig – holde Opgør med sine talrige Elskerinder. Mest Besvær voldte Mette Trolle ham med sin Skinsyge. Gennem sin Halvbroder Corfitz Trolle kom hun i Slutningen af 1660'erne i Forbindelse med Peder Schumacher, og da den lidenskabelige Dame hørte om hans nær forestaaende Ægteskab med Cathrine Nansen, Borgmesterens Sønnedatter, rejste hun et Uvejr. Peder Schumacher skaffede sig af med hende ved at sende hendes Mand, Jørgen Reedtz til Vedø, som Gesandt til Spanien. Hun blev herover endnu mere rasende, men maatte følge Manden. I Madrid gik Mette Trolle over til den katolske Tro. Af hendes femten Børn gik syv i Kloster eller blev Domherrer i Nederlandene.

La spirituelle diablesse kaldte Ulrik Frederik Gyldenløve den ubeherskede Mette Trolle. Selv var han Peder Schumacher's Hjerteven. Forholdet mellem de to havde Karakter af en »Forelskelse«. Gyldenløve kaldte Schumacher for Sokrates og Schumacher Gyldenløve for Alkibiades. I deres Korrespondance kælede de for hinanden med Smiger. Gyldenløve's Ægteskab med den jydsk Adelsdame Marie Grubbe var lige bleven opløst, væsentlig ved Schumacher's Mellekomst. Hun flakkede nu om i Tyskland, bortødsende sin Medgift, som hun havde faaet tilbagebetalt.

I Oktober 1670 flyttede Peder Schumacher ind i den Lente'ske Adelsgaard. Her stod den 2. November hans Bryllup med Cathrine Nansen. Hun var nylig fyldt

14 Aar og bragte ham 60.000 Rigsdaler i Medgift. Den kongelige Bastard, Christian V's Halvbroder, Ulrik Frederik Gyldenløve, kørte selv som Kusk den gyldne Karosse, forspændt med 6 Heste, der bragte Barnebruden fra Fædrenehjemmet til Nicolaj Kirke, hvor Vielsen fandt Sted. Halvandet Aar senere døde Cathrine Nansen. Hun havde skænket sin Gemal en Datter, som fire Maaneder gammel trolovedes med en Søn af Greve Mogens Frijs. Endnu ved Ægteskabets Indgaaelse havde Peder Schumacher været saa klog at tage en borgerlig Kone. Thi lige Børn lege bedst! Nu rykkede Adelens Damer efter Tur op i Himmelsengen som Elskere, og erotiske Udskejelser sled paa den af Arbejde stærkt overbebyrdede Statsmand. Rhinskvinhandlerens og Vinstueejerens Søn fra Løvstræde lige om Hjørnet var født med et Guldæble i sin Haand. Han var ikke tilfreds med Stillingen som Rigets første Borger. I Mai 1671 udnævntes han til Geheimeraad og Excellence og i Juli samme Aar – efter forskellige Godstransaktioner – til Greve af Griffenfeld, samtidig med at hans fædrene Vaaben smykkedes med Hjelm, Krone og Griff. Moderen, Marie Motzfeld, viljestærk, handlekraftig og begavet, styrede nu Huset for ham paa Købmagergade, og det var næppe efter hendes Sind, at det blev ført med Glans som et Hof. Aften efter Aften holdtes straalende Selskaber. Folk, som kom forbi, hørte sød Musik og saa Lysekronerne brænde. Hver Dag Kl. 11 – fortæller Gyldenløve's Lakaj, Matthias Skaanlund – havde Greven af Griffenfeld saa stor Opvartning, at der udenfor Palæet var snart lige saa mange Karosser som udenfor Kongens Slot Kl. 12. Hans Liberi var blaat, med hvidt, rødt og sort. Sølv- og Guldsnore gik paa Slangevis. Naar han kørte til Slottet, løb Lakajer foran Vognen med Sølvkaarder i Hænderne. Peder Griffenfeld bar ikke Allongeparyk, men sit eget lange Haar. Han virkede stærkt paa Kvinder, og da han var et godt Parti, havde alle Hoffets Giftknive travlt. Som anden Hustru fik han Tilbud om en Hertuginde af Augustenborg, og Enkedronning Sofie Amalie stod bagved Planen. Men hans Sanser var optændt af en anden, endnu fornemmere Dame, Prinsessen af Tarent, en Slægtning af Dronning Charlotte Amalie og paa Besøg ved Hoffet. Han lod haanligt Hertuginde af Augustenborg sidde i Korsør uden at afhente hende, og fornærmet vendte hun om.

Matthias Skaanlund skriver: Gud regere dem, som saaledes ophøjes, at de tænke paa Gud og skikke sig efter Tiden. (Denne var en Vintapperson). Hvo, som staar, se, han ej falder.

Peder Griffenfeld faldt, og han faldt haardt. Christian V vilde ligesom Ludvig XIV være sin egen Førsteminister. I August 1675 skrev han i det berømte Advar-

Da den lidenskabelige Dame horte om hans nær forestaaende Ægteskab med Cathrine Nansen,
Borgmesterens Sønmedatter, reiste hun et Uvejr.

selsbrev til Rigskansleren, at denne ikke maatte drage al Magten til sig og ville gøre alt, saa Kongen i Virkeligheden kun beholdt Navnet! Den 11. Marts 1676 forlod Peder Griffenfeld sin Gaard og kørte fra Købmagergade til Slottet. Borgerne anede intet om, at det var sidste Gang, de saa det pompøse Optog. I Løngangen mødte han General Frederik Arensdorff, Chef for Livgarden til Hest, med en armeret Vagt:

– Hvorhen saa tidlig, Hr. Greve?

– Til Kongen.

– Nu ikke mer, I skal følge mig.

Han førte Greven af Griffenfeld op i Biblioteket og tog Kaarden fra ham. Endnu anede Griffenfeld ikke, hvor alvorlig Situationen var. I Biblioteket blev Rigskansleren bevogtet af den fromme og lærde Erik Rosenkrantz. Da Mørket sankede sig, førtes han af Arensdorff gennem Proviantgaarden til en af Soldater fyldt Baad. Da han steg ned i den, sagde han:

– Herregud, hvad skal jeg i dette Selskab?

Soldaterne roede ham ud til Kastellet, hvor han blev indespærret i Stjernestokken. Imens fandt en Undersøgelse Sted i Palæet paa Købmagergade. Her laa paa Arbejdsbordet mange Breve, uaabnede – den overtrætte Statsmand havde simpelt hen ikke haft Tid til at beskæftige sig med dem – Skrivekalenderen med nedsættende Bemærkninger i Chifferskrift og hebræiske Bogstaver om Kongen og, værst af alt, Udkastet til det kongelige Testamente opsat i Lejren ved Wismar. Griffenfeld havde erklæret at have tilintetgjort dette Dokument, som var det hemmeligste af alt hemmeligt.

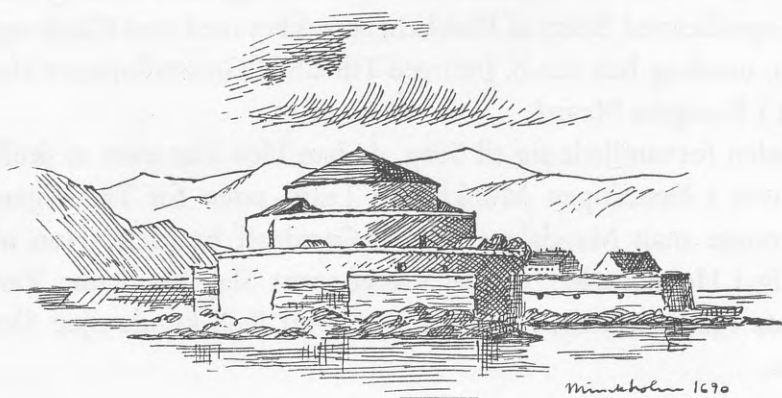
Den 26. Mai dømtes han for Høj- og Landsforræderi, Modtagelse af Bestikkerser, Salg af Embeder og Aabenbarelse af Kongens Hemmeligheder fra Ære, Liv og Gods. Paa selve Retterstedet, hvor han indfandt sig, iført en lang Kasseking, og saa sin Kiste opstillet ved Siden af Blokken, betrukket med sort Klæde og foret med hvidt Kattun, modtog han den 6. Juni ved Tilraab af Generaløjtnant Hans Schack:

– Pardon i Kongens Navn!

Men Glæden forvandlede sig til Sorg, da han blev klar over at skulle tilbringe Resten af Livet i Fæstningen Munkholms Taarn uden for Trondhjem. Af hans Elskerinder ramte man Magdalena Sibylle Gersdorff haardest: Hun maatte ikke oftere vise sig i Hovedstaden, og det var et svært Slag for denne Verdensdame. Hun døde paa Frederiksberg, hvorfra hun i hvert Fald kunde øjne Slottets guld-kronede Spir.

Efter Griffenfeld's Fald blev General Frederik Arensdorff Ejer af Gaarden paa Købmagergade. Ham efterfulgte Justitsraad Hans Nansen, Farbroder til Rigskanslerens Barnekone. Fra 1714 var Stadshauptmand og Præsident Johannes Meller (oprindelig Brygger paa Christianshavn) Herre i Huset. Og omkring 1728 hilser vi paa Oversecretair Christian Møinichen. I Oktober samme Aar brændte Bygningen. Da Ruinerne var ryddede, begyndte en af de fremmede Murermestre, der strømmede til Byen, da det blev tilladt udenlandske Haandværkere at tage Arbejde uden Laugstvang, Philip de Lange, vistnok fra Egnen omkring Strassbourg, at opføre det Hus, som endnu den Dag i Dag pynter paa Købmagergade, og det var hans første større Arbejde i København. Han fuldendte det 1732. Da stod Huset, saaledes som vi alle kender det: I ren hollandsk Barokstil. Men endnu før Philip de Lange var bleven færdig med det Møinichen'ske Palæ, var Ejeren faldet i Unaade og gaet ned i en Forsænkning. Palæet blev overtaget af Greve Christian Frijs til Frijsenborg, som to Aar senere afhændede det til Overkammerherre von Plessen. 1734 erhvervede Christian VI Gaarden og lod den indrette til midlertidig Bolig for Overhofmarskallen, mens Christiansborg var under Opførelse. I Folkemunde hed Palæet nu Marskalsgaarden. 1767 forærede Christian VII det til Geheimeraad, Overpræsident Volrad August v. d. Lühe, der havde beklædt store Stillinger ved Hoffet under tre Konger og været Overdirektør for den danske Skueplads. I hans Tid var det nu oftere italienske Intermezzi end Holberg, der fyldte Scenen. Efter v. d. Lühe's Død købte Staten den 8. Februar 1779 Palæet for 24.000 Rigsdaler og lod det indrette til Postgaard, hvortil det var særlig egnet paa Grund af de udmærkede Stalde og Vognporte. Harsdorff ledede Ombygningen, og det kunde allerede tages i Brug af Københavns Borgere den 31. Marts 1780. Siden da har vi alle haft Ærinde i det kønne Hus.

Münsterholm 1690

Fra Peder Oxø til Thorvald Larsen

STOR STAAHEJ! Brødrene Berling flytter deres Avis og Trykkeriet fra Kannikestræde (dér, hvor idag K. F. U. K. ligger) hen paa Hjørnet af Købmagergade og Klareboderne i Den røde Gaard. Og det er endda slet ikke »Paaske rette Fløttetid«, som var den 18. April. Nej, man skriver den 12. Mai 1758, og Foraaret er kommet til København med milde Vinde og Lindetræer i Udspring.

De to Brødre og Avisudgivere, som selvfølgelig hele Hovedstaden kender, er Johan Christian Berling, 25 Aar, og Georg Christopher Berling, 21 Aar. De og deres Søkende arvede Trykkeriet, da den 16. Oktober 1750 Grundlæggeren Ernst Henrich Berling gik bort og blev baaret til Hvile i St. Petri Kirkes Urtegaard. Moderen, Cecilie Christine Godiche, var død faa Maaneder i Forvejen. Paa den Tid var baade Johan Christian og Georg Christopher Lærlinge hos deres Fader og for unge og uerfarne til lige med det samme at overtage og føre Virksomheden videre. Dette Hverv betroede man Faktoren Ludolph Henrich Lilie, »en vakker og vel studeret Mand«. Johan Christian postulerede (blev Svend) 1. Marts 1752. Han var da 18½ Aar. Georg Christopher postulerede den 12. Marts 1755. Der var 13 Svende i Trykkeriet, en af dem var Johan Christian.

Nu burde Brødrene selv kunne paatage sig Ansaret, og Lilie trak sig tilbage til Den forgylde Okse henne i Fiolstræde, hvor han oprettede et eget Trykkeri. Avisen gik godt, Annoncemængden voksede, og Høpfner's *Postrytter* stod sig elendigt i Konkurrencen. Lars Larsen Heiden fulgte efter Lilie, han vilde »forbedre« og kom straks i Konflikt med Bladbudene, der var de eneste, som kendte Abonnenternes Navne. Den 18. November 1757 læste Københavnerne til deres store Forbavselse, at Brødrene Berling averterede Huset i Kannikestræde til Salg. En

Auktion var berammet til 28. November førstkommende om Eftermiddagen mellem 1 og 3 Slet. Hvorfor vilde de pludselig sælge? Ingen aner det idag. Skødet blev underskrevet i Januar. Naar Berlingerne solgte, kan det i hvert Fald ikke have været, fordi de trængte til Penge. Faderen efterlod dem 26,000 Rigsdaler, og det var dengang nok til at købe en gældfri Herregaard for. Det kan heller ikke have været for at gøre en god Forretning: Købesummen var 2600 Rigsdaler, akkurat 50 Rigsdaler mere end Faderen i sin Tid havde givet for Huset. Og deraf blev endda de 1800 Rigsdaler staaende. Det hele er meget mystisk. Saa meget desto mere, som man endnu ikke havde noget Sted at flytte hen. De to Brødre saa sig aabenbart godt om, for den nye Ejendom blev først købt den 13. April 1758. Ejeren var Kommerceraad og Handelsmand Peter Boertman, og han fik 4550 Rigsdaler for den.

Den røde Gaard laa som sagt paa Hjørnet af Købmagergade og Klareboderne. Det var et Hus i tre Etager og med fem grundmurede Fag til hver af Gaderne. Oprindelig havde Gaarden tilhørt Peder Oxe, og den blev i mange Aar benyttet af Ejerne paa Gisselfeld som deres Residens i Hovedstaden. Men det var selvfølgelig før Branden og et helt andet Hus. Dengang har vel nok Munkestenenes Farve givet Gaarden Navn. Haven med syv Lejeboder strakte sig langs det meste af Syd-siden i Klareboderne. Her stod et Lysthus, og det brasede sammen en Nat, uden at nogen kunde give en naturlig Grund. I København gik der vilde Rygter om, at den Onde havde været paa Spil.

Der stod Glans omkring Hjørnet af Købmagergade, naar Peder Oxe opholdt sig i Byen. Fra det nære Gisselfeld kunde han forsyne sin Husholdning, saaledes at hans Kokke aldrig var afhængige af Københavns magre Butikker. Gæster strømmede til hans Bord, thi ingen vilde være Uvenner med den mægtige Righofmester. Selv om man nok saa meget hadede og frygtede ham. Fiskeretten hos Peder Oxe var gerne hentet fra de berømte Karpedamme, Fasaner blev stegt og derefter igen iført deres pragtfulde Fjederhamme, sjældne og udsøgte Pærer dannede Pyramider i Sølvskaalene. Ja, Righofmesteren var saa fremskreden, at han lod servere Østers og selv gerne spiste dem.

Kaj Lykke var Peder Oxe's Søsterdatters Sønsøn, og han arvede Gaarden paa Købmagergade. Den smukke Oberst ved Kongens Livregiment til Hest, om hvem Kvinderne nynnede

*Enhver Skønjomfru hun ønsker sig,
Gud give Kaj Lykke vilde have mig ...*

var haard i sin Inddrivelse af Lejermaalsbøder ude paa Godserne, og det skønt han selv var mere end flink til Lejermaal med sine Piger. Men Skæbnen ramte ham haardt i 1662. Han havde paa Rantzausholm haft en Frille, Sophie Abelsdatter, og til hende skrev han i et Brev den 12. April 1656 for at trøste hende i hendes Bekymringer for det daarlige Rygte, hun paadrog sig ved at staa i Forhold til ham: I skulde høre, hvad de taler om vores Dronning, at hendes Lakajer ligger i med hende, hvilket og vel er sanden, efterdi at hun gør sig helt gemen med dem! Sophie Abelsdatter blev senere bortgiftet til Ridefogeden Peter Børting, og han fik af sin Kone Brevet, som gav Anledning til en lang og hæsleg Pengeafpresningsaffære fra Hoffets Side.

Kaj Lykke betalte ikke, hvad han først var gaaet ind paa, og blev stævnet for Højesteret »for at lide og undgælde paa Liv, Ære og Gods, hvis Retten kan medføre«. Mens den anklagede sad paa sine Ejendomme i Skaane, dømtes han, da han imidlertid »ei i Person betrædes kan« til at henrettes offentligt *in effigie*. Man sønderbrød Kaj Lykke's Vaaben i det grønne Gemak paa Københavns Slot, og næste Dag halshuggedes en legemstor Voksdukke, klædt nøjagtig som han og med hans Haarfarve, paa Pladsen, mens Kongeparret og deres Børn fra Vinduerne saa til. Dronning Sophie Amalie synes at have virket for den haardeste Straf, og det er der vel egentlig ikke noget at sige til: Kaj Lykke havde været Hofjunker, danset med i hendes mytologiske Balletter iført heroisk Kostume og Allongeparyk og gjort Kur til hende, og med sit enestaaende Kvindetække vel ogsaa gjort en Slags Indtryk paa hende. I hvert Fald fik Flaben først Lov til at vende tilbage til Danmark, da Dronning Sophie Amalie var død. Da var han selv 60, og Erotikken ulmede kun svagt i hans Puls. Sine gamle Dage tilbragte han hos Hustruen, den taalmodige Øllegaard Gyldenstjerne, paa Bidstrup og efter hendes Død paa Bramminge hos Steddatteren Sophia Amalia Friis.

Nær i Slægt med Kaj Lykke var Hannibal Sehested, der stod i den almene Bevidsthed som Adclens Talsmand, men han var en Maanedes Tid inden Processen reist til Norge, og hans Rival, Rigs greve Christian Rantzau – af Kongen tituleret *Lieber Herr Neeffve* (Nevø) – var bleven udnævnt til Vor Overstatholder. Rantzau laante Frederik III et kostbart Sølvservice og en med fem Diamanter prydet Guldelefant. Hannibal Sehested overtog Den røde Gaard. Men det gik hurtig tilbage med Fornemheden. Omkring 1724 er en Guldsmed og en Vintapper Ejere.

Den 12. Mai 1758 fandtes i *Berlingske Tidende* denne Annonce, sat fint op og anbragt i typografisk Ramme:

Da de Berlingske Arvingers Bogtrykkeri ikke længere forefindes i Store Canike Stræde, men er nu herefter at finde paa Hiørnet af Store Købmagergaden og Klareboderne, saa averteres saadant herved til deres Efterretning, som enten have været saa artige, eller i Fremtiden ville vise den Artighed, at lade noget trykke i samme Bogtrykkeri, paa det de sammesteds kunde lade sig anmelde, da de kan være forsikrede paa, at de saavel i Henseende til Trykningen som Correcturerne skal kunne finde sig fornøiede.

Heraf fremgaar, at Huset, som skulde være ryddeligt til »Paaske rette Fløttetid« den 18. April, først er overtaget senere. Trykkeriet laa i Ejendommens Kælder. Resten af Huset blev *Comptoir* og Beboelse. Fra Husets Forstue gik en italiensk Trappe op til de øverste Etager, og fra Trappen førte en Dør ud til Gaarden, der var brolagt med Klinker. Her laa Nedgangen til Trykkeriet. Stuerne var pæne, med gipsede Lofter, Tapet eller Voksdug paa Væggene og høje Paneler. Først Værelserne paa anden Sal stod med nøgne Vægge.

Det var ikke noget ringe Arbejde at flytte Trykkeriet, og baade Johan Christian og Georg Christopher smed Parykkerne og deltog selv i Arbejdet med at læsse paa og af Vognene. De tre Presser med Remmiker kørte af Sted og over 70 Kasser med Skrift: Fraktur og Antikva, Schwabacher og Kursiv, græske og hebræiske Alfabetter, Kasser med »Figurer og Træsnit«. Saa kom Papirlageret, alt det hollandske Skrivepapir og Avispapiret. Og Boglageret – den Del, der ikke laa paa Akademiets Loft, men var ved Haanden til Salg: Pietismens mange fromme Tryksager, Brochmann's Postil, Giese's Psalmebog, Aaron's Bryst-Spand og Naadens aandelige Hammer. Her hobede ogsaa mange Bøger af Ludvig Holberg sig op, men de var ikke lige i Øjeblikket meget efterspurgte. Efterhaanden kom det hele godt i Hus henne paa Købmagergade.

En Septembraften samme Aar laa Huset festligt illumineret, i alle Karme ud mod Gaden var fastdryppet tændte Tællepraase, Vinduerne stod aabne, og Flammerne bevægede sig og brændte skævt. Indefra hørte man glade Stemmer: Der blev fejret et Bryllup. Den ældste Søster, Catharina Wendelia Berling (født 1735) giftede sig med den to Aar ældre Bogtrykker Nicolaus Møller. Han blev 1765 Hofbogtrykker. Vielsen fandt Sted i Petri Kirke, og Følget hyldede ved det i Hjemmet afholdte Gilde Brudeparret med adskillige »Glædessange«. Man sparede ved en saadan Lejlighed saa vist ikke paa Tryksagerne. Udenfor stod i det stille Mørke mange forbipasserende og fik deres Del af Festen med. Saa en af Berling'erne en bekendt, blev et Glas dampende Punch rakt ned.

Af Skattemandtal 1762 faar man et Indblik i Familiens Sammensætning. Husholdningen bestod paa Købmagergade af de to stadig ugifte Brødre, Søsteren Chri-

stina Henrietta Berling og den yngste Broder, den kun 16-aarige Andreas Gotthard Berling. Der var en Husholderske og en Tjenestepige til at tage sig af dem, og familiær Stilling havde Professor Ole Stockfleth Pihl, der benævnedes *Correcteur*. Han har været Avisens journalistiske Støtte. Lars Larsen Heiden nævnes ikke, han har antagelig forladt Berling'erne samtidig med Flytningen til Købmagergade, i hvert Fald aabnede han sit eget Trykkeri i Peder Hvitfeldtsstræde 1763.

Den 16. Januar (gregoriansk Tid) 1762 døde Ruslands Keiserinde, Elisabeth Petrovna. Hun var Peter den Store's Datter. Berling's Avis nævnte i sit Nummer for den 15. Februar i en Korrespondance fra Wien »den ubehagelige Tidende«, at Keiserinden var gaet bort, og at Tronfølgeren som Keiser havde modtaget Hyldningseden. Hendes Efterfølger var Karl Peter Ulrik, Hertug af Holsten-Gottorp, og om ham vidste man, at han nærede alt andet end venlige Følelser for det lille Danmark. Man ventede Krig i samme Øjeblik, han kom paa Tronen. Hertugen antog Titlen Czar Peter III, og den danske Regering forbød straks Udførsel af Korn, Flæsk, levende Svin, Smør og Ost. Imidlertid varede det kun otte Maaneder, saa var Peter III's Tid forbi, han blev styrtet af sin Gemalinde Catherina, født Prinsesse Sophie Augusta af det lille nordtyske Fyrstendømme Anhalt-Zerbst, og som Catherina II overtog hun Magten. Ægtemanden blev myrdet af et Par af hendes Elskere. Danmark aandede lettet op: Ingen Krig denne Gang! Udførselsforbudet blev hævet, og Catherina forsikrede Regeringen i København om, at hun ønskede at bevare Ruslands traditionelle Venskab for os. Imidlertid indeholdt Berling's Avis Juledag 1764 en Korrespondance fra Dresden, hvori stod:

Breve fra Petersborg berette os at Hds. Russiske Keiserl. Majest. skal have kaldet sit Senat sammen, og erklæret, at hun havde ladet Medici examinere sin Søn, og at disse havde svaret hende, at Printsens Sundheds Tilstand var saa svag, at han umulig kunde leve længe. Hun ville derfor selv, for at forebygge de Uroligheder, som kunde følge paa hans Dødsfald, bede Senatet, at de ville i Fredelighed udvælge hende en Thronfølge.

Ruslands Gesandt i København, Baron Johan Albrecht von Korff — han havde siden 1748 boet »paa Salen« i Hofskrædder og Køkkenleverandør Johan Becker's Hus Købmagergade Nr. 44 og der haft sit berømte Bibliotek — følte sig af Meddelelsen i Bladet krænket paa Keiserindens Vegne, og Regeringen greb paa hans Anmodning straks ind. Efter Kongens Befaling gav Oversekretæren i Danske Kancelli, Otto Thott, den 28. December Politimester Frederik Horn Besked om, at Artiklens Forfatter straks skulde arresteres og forblive i Politimesterens Hus indtil

videre. Der har vel nok været Opstandelse i Bladhuset, da Politiets Folk kom og tog ... ja, hvem egentlig? Johan Christian var det ikke, for Bolle Luxdorff skriver udtrykkelig i sin Dagbog:

Den 29. Dec. En af Berlings Folk arresteres hos Politimester for det, der var indført i de danske Aviser anl. Keiserindens Søn af Rusland ...

og en af Berling's Folk kan aldrig være Berling selv. Det har næppe heller været nogen betydende Mand, for det vilde Luxdorff, der var en altfor god Journalist til at lade den Slags Detailler gaa sig forbi, have bemærket. Man har en levende Fornemmelse af, at den danske Regering, bare for at kunne berolige Baron von Korff med, at nu var den skyldige sat under Laas og Slaa, har bemægtiget sig en af Tryktersvendene og holdt ham i Stuearrest et Par Dage. Paa den anden Side begriber man ikke, at Baronen, der var en af Københavns mest omtalte Levemænd og kendte alle – han havde været 16 Aar paa denne Post – har ladet sig narre, for han var ellers ikke noget Fjols. Men maaske har det ogsaa kun været ham om at gøre at kunne rapportere et Resultat. Og i St. Petersborg anede man jo ikke, hvem der var hvem i den danske Hovedstad.

Brygger Jens Rasmussen's Dødsbo averterede sidst paa Aaret 1764 en Gaard i Pilestræde til Salg. Med den fulgte Privilegium paa at lave Øl. Ved Auktionen den 28. December blev Brødrene Berling de højstbydende med 20,000 Rigsdaler. Dagen efter købte de Gaardens Bryggeriinventar.

Det har været en bevæget Dag for Familien. Politimester Frederik Horn kom og arresterede en af Folkene, og samtidig maatte man have sin Opmærksomhed henvendt paa Auktionen, og hvad dér skete. Men det gik. I Januar 1765 løste Georg Christopher Borgerskab som Brygger. Gaarden paa Købmagergade solgtes for 4660 Rigsdaler til Isenkræmmer Peder Ogelbye Liunge.

Berling's Avis blev saaledes kun syv Aar paa Købmagergade. Den 29. Marts læste man følgende Avertissement:

Paa forstkommende Onsdag, den 3die April, flyttes det Berlingske Bogtrykkerie, og vedfølgende Tidende-Contoir, fra det Huus paa Hiørnet af store Kiøbmagergaden og Clareboderne, hvor de nu holdes, need udi afg. Jens Rasmussens forhen tillørende Gaard i Pilestrædet, anden Gaard paa venstre Haand fra Regnegaden af, imellem Skomager Sv. Horns og Hr. Cardinals Gaarde beliggende; De Herrer Velyndere, som have noget at skaffe med Contoiret, enten i Henseende til Bogtrykkerie eller Tidenderne, ville derfor, fra 4de April af, behage at adressere sig sammesteds hen, hvor de efter Bilighed og Pligt skulle blive opvartede herefter som hidindtil.

Hr. Cardinal var kendt af alle Københavnerne. Han drev i Pilestræde en godt forsynet Vinhandel og desuden – næppe slet saa aabenlyst – en meget besøgt Spillebule.

I 1772 flyttede den alsidige og fine Videnskabsmand Peter Chr. Abildgaard ind paa Hjørnet af Købmagergade og Klareboderne. Han var Broder til Maleren Nicolaj Abildgaard, der netop samme Aar tiltraadte sin store Italiensreise. Peter Chr. Abildgaard blev af J. H. Bernstorff udvalgt til i 1762 at reise til Lyon for der at studere Dyrlægernes Kunst med Henblik paa den i Danmark grasserende Kvægpest. Han blev Grundlæggeren af den danske Veterinærskole. Paa hans Gravsten med de Ephesiens Artemis paa Assistens Kirkegaard staar: Som Videnskabsmand var han kjendt og hædret i Europa for Lærdom og udbredte Kundskaber, som Embedsmand agted for utrættelig og gavnrig Virksomhed, som Borger og Menneske elsket for vennelig Fromhed, usvigelig Trofasthed og ædel Beskedenhed. Derfor væde Venskabs Taarer hans Aske, derfor sørger Dannemarks Muse ved sin elskte Søns Grav! Chr. Colbjørnsen forfattede denne skønne Indskrift.

Fra 1815 til 18 boede i Huset Urban Jürgensen, sikkert Danmarks mest fremragende Urmager. Han var Broder til Jørgen Jürgensen, som den 25. Juni 1809 opkastede sig til Konge over Island og blev en af Europas mest berygtede Eventyrere. Urban Jürgensen, et i høj Grad fortjent Medlem af det berømte Urmagerdynasti, var Specialist i at lave Kronometre, men hans Samvittighedsfuldhed gik saa vidt, at han i Løbet af en Snes Aar kun solgte ialt 50. Netop det Aar, han flyttede ind paa Købmagergade, modtog han den for en Haandværker usædvanlige Ære at blive udnævnt til Medlem af Videnskabernes Selskab. Broderens Skæbne hvilede som en Skygge over Familien. Jørgen befandt sig i 1815 – efter at have tilbragt nogen Tid i et londonsk Gælds fængsel – paa Reise som engelsk Spion gennem Frankrig og Tyskland. Han døde senere i Tasmanien. Urban og Jørgen Jürgensen's Moder, Hofurmagerens Enke, født Anne Leth-Bruun, hørte til dem, der tidligst opmuntrede den unge H. C. Andersen. Han skriver i *Levnedsbogen* om den gamle, fortræffelige Kone: Hendes Alvor og Opmuntring styrkede mig i, at jeg var noget mere end Mængden; dette og min Nød bragte mig til at skrive et Sørgeespil »Alfsol« efter Suhm's Fortælling af samme Navn; maaske antages det, tænkte jeg. I alle Tilfælde haabede jeg at sælge det til en Bogtrykker og da faa lidt for det. Jeg skrev da Stykket og benyttede nogle Replikker af »Skovcapellet« og »Røverne i Vissenberg« dertil. Den gamle Madam Jürgensen greb min Haand, da hun hørte det, og sagde: »Jeg lever ikke 10 Aar til, men husk da mine Ord, da vil Verden see anderledes paa Dem end nu!«

Københavnere af den lidt ældre Skole vil ikke fra Hjørnet af Købmagergade og Klareboderne have glemt Carl Fr. Larsen's Bog- og Papirhandel. Den havde oprindeligt hjemme paa den anden Side af Klareboderne, men da dette Hus i 1895 blev nedrevet for at give Plads for *Messens* store moderne, men ikke nær saa kønne Ejendom, flyttede Carl Larsen over i Nr. 40. Her har vi staaet, vi teaterglade Børn, med Næserne flade mod Ruderne og betragtet Dukketeaterdekorationerne, som hang paa Snor i Vinduet. Vi har i vore smaa Hænder knuget Karakterpengene: Vilde de nu ogsaa strække til til Sneskoven fra *Gøngehøvdingen* eller Extraklubbens prunkende Sal fra *Jorden rundt i 80 Dage* eller Skibsdækket paa den fornemme Passagerbaad fra *Reisen til Kina*. Blandt Børnene var hyppigt en lang, mager Dreng med et kraftigt Underbid i sit forslagne Ansigt, Holger Gabrielsen. Han skrev i det første Kapitel af sine *Erindringer*, udgivet privat 1933:

Mit første Teater fik jeg paa min otte Aars Fødselsdag. Jeg havde ønsket mig det saa heftigt og inderligt, at der ikke var nogen Udvej for min stakkels Far, men da en saadan Anskaffelse dengang var en meget bekostelig Historie, blev der truffet en Overenskomst med en gammel svensk Snedker – Sjøstrand – som havde Værksted i vor Baggaard. Han skulde tømre Herligheden sammen, og jeg selv levere Udkastet.

Time efter Time stod jeg foran Carl Larsen's Butik paa Købmagergade og studerede de udstillede Dukketeatre, ridsede og kradsede ned og styrtede derpaa gennem Kronprinsensgade hjem til Sjøstrand med de værdifulde Oplysninger. Sjøstrand begreb ikke et Muk deraf, han var Snedker og halt og dermed basta, desuden havde han aldrig været i et rigtigt Teater; det eneste, han vidste, var, at der skulde være et Hul i Gulvet, »hvorifrån Jävlan kunde hoppa ut«, det var derfor en højst ejendommelig Konstruktion, der kom ud af det Samarbejde, men hvad gjorde *det*, bare Dekorationerne passede, og det gjorde de.

Dekorationerne var for mig det væsentligste. Dukkerne, de flade Papdukker, som blev ført ind fra Siden paa en Stang, interesserede mig mindre – næ, Dekorationerne! Jeg elskede at klippe ud og klistre og arrangere Tableauer og var lykkelig, hver Gang jeg havde samlet de fornødne Ører sammen og kunde løbe hen hos Carl Larsen og købe et »Ark«. Bag Disken stod undertiden om Eftermiddagen en Dreng, et Par Aar ældre end jeg. Det var Boghandlerens Søn Thorvald. Ham vilde jeg altid helst handle med, for *han* holdt mindst lige saa meget af at vise frem, som *jeg* af at se paa. Vi kunde staa i timevis og »lege« med Prøvebøgerne, indtil endelig gamle Far Larsen syntes, Ekspeditionen gik noget langsomt og stak Hovedet ud gennem Portieren til Bagværrelset.

Boghandlerens Søn Thorvald stod ti Aar i Butikken. Indtil 1918, saa fik Kærligheden til Teatret ham til at bryde ud af Papirdekorationerne og blive rigtig Skuespiller. 1919 debuterede han i Odense som Svend Berent i *Da de kom hjem*. I otte Aar ledede han Odense Teater og har siden 1935 været Folketeatrets idealistiske Direktør. Hans Fader, Carl Fr. Larsen, døde 1926, 82 Aar gammel. Gud, hvor har vi elsket hans Butik!

Jomfru Thielo og hendes Elsker, Ruslands Gesandt

PAA NR. 44^s GRUND laa oprindelig en Adelsgaard, som omkring 1625 tilhørte Rigsadmiralen Klaus Daa og senere Oberst Hans Friis til Klausholm. Her lod kort efter 1740 Hofskrædder og Køkkenleverandør Johan Wilhelm Becker et fornemt Palæ opføre. »Salen« blev udlejet til Folk af Rang, og fra 1748 boede paa den Ruslands Gesandt i København, Baron Johann Albrecht v. Korff, en af Rokokoens store Kavalierer. Man sagde om Baronen, at de eneste, som ikke var tilfredse med ham, var hans Kreditorer: Bogindkøb og Elskerinder kostede ham mere end hans Gage.

Johann Albrecht v. Korff kom til Verden 1697 paa Godset Regenshoff i Kurland og sluttede sit indholdsrige Liv i København 1766. Hans Kiste staar i Petri Kirkes store Kapel, og da han døde, fik han baade Sørgedigt i Avisen og en Sølvmedaille præget til sit Minde. I København gjorde han Tjeneste i to Perioder: Første Gang fra April 1740 til Juli 1746. Derefter fulgte to Aar i Stockholm. Han vendte tilbage til det danske Hof i Februar 1748 og blev her, til Rokokohimlen aabnede sig for ham med vingede Eroter og letskørkede Engle og rosenfarvede Skyer. Forresten havde Hr. v. Korff ogsaa andre Interesser end Piger. Han havde i St. Petersborg beklædt Posten som Præsident i Videnskabernes Selskab, hans Samling af sachsisk og kinesisk Porcelæn var en Turistattraktion – og han lod villigt tilreisende med Forstand paa de Dele faa Lov at se den – og Biblioteket paa Købmagergade var et Samlingssted for alle lærde Folk. 1743 tog Hr. v. Korff Initiativet til Oprettelsen af den første danske Frimurerloge. Efter 1745 blev den kaldt St. Martins Loge, og Møderne blev holdt i Huset hos ham. Hr. v. Korff's Sekretær, Aladinsky, var teaterinteresseret og oversatte to Skuespil for Komediehuset: *Spøgelset ved Trommen* og *Den forklædte Doktor*.

Ruslands Gesandt spillede i København en stor Rolle, og den smukke og elskværdige baltiske Baron var afholdt i alle Kredse. Han kom ofte sammen med Danskere. Bolle Luxdorff omtaler i sine Dagbøger, at Baronen var til Stede paa Helliggeists Taarn den 1. April 1764 for at iagttage en Solformørkelse. »Det blev ikke sønderlig mørkt«, men Termometret faldt dog fra 17 til 7 Grader. I Selskabet befandt sig foruden v. Korff og Luxdorff Conseillets Medlemmer, Rigs greve Waldemar Schmettau, »en af vore stærke Aander«, og Overkrigssekretær for Søetaten Frederik Rosenkrantz.

Naar Johan Albrecht v. Korff endnu 200 Aar efter beskæftiger os, er det paa Grund af den Rolle, han spillede i vor Teaterhistorie som Caroline Amalie Thielo's Elsker, og de særlige Omstændigheder, der knytter sig til den unge talentfulde Skuespillerindes Død. Hr. v. Korff lærte Jomfru Thielo at kende 1752, og Forholdet blev hurtig varmt. Han lejede til hende en stor Lejlighed over Øltapper Søren Wissing's Kælder paa Hjørnet af Frederiksberggade og Mikkellbryggersgade – der var 13 Vinduer ud mod Frederiksberggade – og møblerede den fyrsteligt. Hér levede hun adskilligt flottere, end andre danske Aktricer var vant til, og gav temmelig vilde Selskaber for Kammeraterne fra Teatret. Disse – med Christopher Pauli Rose i Spidsen – forargedes, men dog ikke mere, end at de spiste Krepseposteierne og drak Champagnen. Ofte holdt den russiske Gesandts Vogn efter Teatertid uden for Komodiehuseets Port for at føre Skuespillerinden til smaa Souper'er i Køkkenleverandørens Gaard paa Købmagergade. Hr. v. Korff var virkelig forelsket. Blandt hans Frimurervenner var Tidens fornemste Portrætkunstner, Svenskeren Karl Gustav Pilo. Han malede baade Gesandten og Jomfru Thielo. Desværre er det sidstnævnte Billede forsvundet, men en svag Afglans lever i Johan Martin Preisler's Stik. Ogsaa andre Malere fik Lov til at forevige den dejlige Aktrice. Folk, som kom »paa Salen« i Palæet i Købmagergade fortalte om Bibliotekets Udstyr . . . der var opstillet smaa Borde for de studerende, og over hvert enkelt hang et Portræt af Jomfru Thielo. Det var slet ikke let at fastholde Opmærksomheden ved Bøgerne: Man maatte ustandselig kikke paa hendes Skønhed og Ynde.

Hvad der egentlig skete mellem Hr. v. Korff og den danske Aktrice, vil aldrig blive opklaret. Hun holdt sig næppe alene til ham, og det kan have optændt hans Vrede. En tysk Forfatter, der opholdt sig i København paa samme Tid, A. F. Büsching, skriver om den baltiske Baron, at han *wegen seiner starken Neigung zur Wolust mit den Maitressen oft abwechselte*. Han kan altsaa ogsaa være bleven ked af Jomfru Thielo's Favntag. I hvert Fald synes det, som om han i Slutningen af Januar 1754

har sendt hende et Opsigelsbrev. Hun saa sig pludselig berøvet en overmaade spendabel Elsker og anede ikke, hvorledes hun – forvænt som hun var blevet – skulde faa det til at løbe rundt. I den dyre Lejlighed paa Frederiksberggade kunde hun i hvert Fald ikke blive. Den forlod hun straks og flyttede til Jean Cortaud paa Kongens Nytorv i Nr. 8. Han havde haft en besøgt Vinstue paa Købmagergade, men var nu flyttet til den fornemmere Plads og holdt her Restaurant, foruden at han lejede Værelser ud. Jomfru Thielo har sikkert i Forvejen kendt Jean Cortaud. I hans Hus døde hun den 5. Februar. Efter ganske kort Tids Sygdom. Hvilken? Man talte i København om en heftig Feber. Mon den ikke kan være fremkaldt af et mislykket, ubehændigt Fosterfordrivelsesforsøg. Hun har i sin Ensomhed og Angst for Fremtiden ikke turdet imødesee et Barn.

Den 28. Januar døde Baron Holberg. Han havde taget sig af Komediehusets Affærer siden 1747, men aldrig opnaaet at blive populær blandt Aktører og Aktricer: De ansaa ham for at være en sær og knurvorn gammel Mand. Meget større Deltagelse baade paa Teatret og i Byen vakte det Rygte, der spredtes under Forestillingen Tirsdag Aften den 5. Februar: At Jomfru Thielo pludselig var død . . . nej, det kunde ikke være sandt! Her havde hun jo staaet paa Scenen, ukuelig og sund, endnu sidste Onsdag som Sophronia, Kongen af Polens Datter, i *Livet en Drøm*. Og Søndag Eftermiddag havde Københavnerne nikket til hendes friske Skønhed, mens hun, koket med en mægtig Skindmuffe, spadserede i Norgesgaden. Hun, Livslystens og den letfærdige Kærligheds Præstinde, hvad vilde Døden med hende? Man ilede fra Forestillingen over til Jean Cortaud's Hus. Dørene stod aabne, Folk strømmede ind. Dér laa hun paa sin Paradeseng, Rygtet havde talt sandt, Livet og Farverne var slukte. Søkadetten Peter Schiønning besøgte Ligstuen to Dage senere. Han fortæller i sin Dagbog, at hendes Skilderi stod ved Hovedet i fuld Corpus. Det lo og lignede overmaade. Formodentlig drejede det sig om den norske Maler Andreas Thornberg's Portræt, som hun ikke selv kunde lide.

Berling's Avis, *Kjøbenhavnske Danske Post Tidender*, skrev, at alle Elskere af Skuespil beklage dette Dødsfald, og Poeterne have ikke sparet deres Pen. Nej, København vrimlede af Sørgedigte . . .

*Et yndig Blomster, som i 19 Aar florered,
Der daglig hos os blev fornuftig admireret,
Af Ungdom, Deylighed, uskyldig Hiertelav,
Ved Dødens Orm i Dag blev lagt udi sin Grav!*

*Vor Liv blev som en Drøm, og Verden blev forandret,
Da vores Kikajon saa hastig fra os vandret;
Enhver bedrøvet blev, enhver en Jonas er;
End ikke Momus selv af denne Sorrig leer.*

Kikajon er det hebræiske Navn paa det Træ, hvorunder Profeten Jonas fandt kvægende Skygge, men som pludselig visnede. Der udkom dog ogsaa mindre højstemte, oprigtigere Digte:

*Du leved nogle Aar, ret som Du var Prinsesse,
En fornem Herres Gunst, Du nød, dog som Maitresse,
Hans Genereuse Haand Dig aldrig feyle loed,
Hans Pung, Hans Hjerte Dig io altid aaben stoed.
Det feyled Dig derved dog ey paa fleer Galaner,
Man altid om Dig saae en Sverm af Snuuse-Haner ...*

For Komediehuset var Jomfru Thielo's Død et alvorligt Slag. Teatret mistede i hende sin Primadonna, den Skuespillerinde, der havde Betingelser for at drage Publikum. Det var jo nemlig Teatrets tristeste Sæson: Forestillingerne gav kun 98 Rigsdaler i gennemsnitlig Indtægt. Ja, fem Gange var Kassen nede under 40 Rigsdaler. Jomfru Thielo interesserede i hvert Fald Københavnerne. Det havde hun gjort, lige siden hun i 1747, tolv Aar gammel, optraadte hos Faderen i Berg's Hus i Læderstræde. Hun blev tidlig moden, og i hendes Blod boede Letsind. Smaa søde Rokokoamoriner omflagrede hendes nydelige Person, og Carl August Thielo, Musiker, Skuespilentreprenør, var ikke den Mand, der skulde holde Pigebarnet paa Dydens Vej. Hun fødtes i en Atmosfære af snusket Moral og Fattigdom. Som Ringer og Organist ved Kastelskirken havde Thielo 46 Rigsdaler aarlig i Løn, og (skriver han): Nu gør enhver sin Regning, om jeg med Kone og Børn derved kunde leve. Hunger og Kummer ligesom kiger en ud af Øynene!

Den 30. December 1746 fik Thielo af Kongen et Privilegium, der tillod ham i København at »anrette danske Skuespil efter den Plan, som forhen af Os elskelige Ludvig Holberg er bleven lagt«. Han aabnede sine Prøveforestillinger den 14. April det følgende Aar, og ved den Lejlighed debuterede formodentlig Datteren Caroline Amalie i *Den politiske Kandestøber* som Engelke. Chr. Berg, en Øltapper og Teskænker, havde allerede under Christian VI givet Koncerter i sit Hus Lille Kongensgade Nr. 27. Nu lagde han 2500 Rigsdaler Courant paa Bordet og købte sig ind i

Læderstræde Nr. 13. Her var nemlig en Sal med hvælvet Gipsloft, som Jøderne hidtil havde benyttet til Synagoge, og den kunde Berg bruge: Jøderne maatte flytte hen i Nr. 19 med deres Toraruller. Berg's Hus var egentlig kun en Bindingsværks Bagbygning – Forhuset laa ud mod Gammel Strand og blev beboet af Hofprædikanten Erik Pontoppidan – Baghuset havde tre Etager, og øverst laa Teatret med Galleri og Loger i et Rum, der var 20 Alen langt, 12 Alen bredt og 10 Alen højt. Megen Plads har der ikke været til at agere paa, naar der ogsaa skulde være Tilskuere. Nedenunder var flere Selskabsværelser med Spilleborde. Hos Berg kom et mildest talt blandet Publikum, her samledes Hovedstadens løse Fugle, men nu og da forvildede sig ogsaa pæne Mennesker herind. I November 1745 hørte Bolle Luxdorff Mademoiselle Berg spille paa Clavecin, og i 1769 var han og hans Kone med begge Bartholinerne »til Bergs og hørte Mr. Rossignol efterligne adskillige Fugles Sang«.

Thielo's Forestillinger i Berg's Hus ophørte den 15. December. I de mellemliggende Maaneder havde han med et Selskab af »skikkelige studerende« (bl. disse Londemann) opført 13 af Holberg's Komedier, deraf 3 for første Gang. Publikum foretrak *Mascarade*, og denne Komedie passede vidunderligt til Husets Duft af Kisselinker og Ane Hattemagers Batallion. Men nogen større Udfoldelse af Komparseri gav Scenen jo ingen Mulighed for.

Jomfru Thielo stod paa Scenen den Aften, da Komediehuset paa Kongens Nytorv aabnede. Hun blev hurtig Publikums erklærede Favorit. La Beaumelle, der ikke var nogen Beundrer af dansk Teater, skrev, at selv i Frankrig vilde hun blive anset for en Lækkerbiskken. Hos Holberg spillede hun Lucilie i *Melampe* og Leonora'erne. Men Baronen, omend han maatte anerkende Talentet, forargedes saare over hendes Privatliv, og det gav for saa vidt rig Anledning til Indignation, kun manglede den gamle paaholdende Pebersvend nok nogen Forstaaelse af de Kaar, hvorunder en Aktrice dengang levede. Jomfru Thielo modtog Komediehusets højeste Gage, 6 Rigsdaler om Ugen. Det var hverken til at leve eller dø af, hvis man skulde være ordentlig klædt. Skuespillerinderne plejede da ogsaa at snyde sig til at gaa ud i Teatrets Kostumer. Jomfru Thielo fik hurtig Forbindelser, selv om de ikke alle betalte kontant. Søkadet Peter Schiønning fortæller, hvorledes hun en Aften efter Teatertid tiltalte ham paa Gaden og tog ham med hjem. Naa, han kom nu ikke med op. Hendes Papa befandt sig nemlig i Lejligheden. Men hun forærede ham en Blomst.

I 1753 oversatte Jomfru Thielo Saint-Foix's lille Komedie *Deucalion og Pyrrha* (skrevet af Kærlighed til en Skuespillerinde) og tilegnede det trykte Værk i meget

*Hun blev tidlig moden, og i hendes Blod boede Letsind. Smaa søde Rokokoamoriner
omflagrede hendes nydelige Person.*

ydmgye Ord sin Elsker Baron v. Korff. End ikke denne offentlige Tilstaaelse af Forholdet kunde mindske hendes Popularitet. Man vidste, at hun var et umoralsk Fruentimmer, men tilgav hende paa Grund af hendes Charme. Jomfru Thielo spillede to Gange Titelrollen i *Deucalion og Pyrrha* med Rose som Deucalion. Skuepladsen forestillede en Skov. Foruden de to Hovedpersoner optraadte en Amor. Kongen og Dronningen overværede Førsteopførelsen fra Hoflogen.

Da Holberg ønskede Inger Cathrine Rosenkilde ansat som Skuespillerinde i Mai 1753, og den unge Dame debuterede som Julie i *Forøderen* den 6. Juni, udbrod en Pibekonzert, og hun kom slet ikke til Orde. Forestillingen standsede. Bag denne Demonstration stod Komediehusets Skuespillere: De ønskede ikke at optræde sammen med en Kvinde, der var dømt for Lejermaal at have sit Ægteskab forbrudt. Holberg oprørtes over dette Hykleri, thi han vidste jo, hvor lavt Anklagerne selv stod i moralsk Henseende. Han kendte udmærket Rose's Meriter og Jomfru Thielo's Forhold til Baron v. Korff og hendes natlige Besøg paa Købmagergade. Derfor havde han allerede den 17. Mai – inden sin Afreise til Tersløsegaard – skrevet det berømte Tordenbrev med tydelig Adresse til Caroline Amalie. Han havde ogsaa mundtlig udtalt sig nedsættende om det Liv, hun førte, og det i saa kraftige Vendinger, at hun blev vred og truede med Sagsanlæg. Imidlertid synes der ikke at være kommet noget ud af Truslerne: Formodentlig er begge de i Sagen implicerede døde, før man naaede saa vidt.

Jomfru Thielo blev begravet under hele Københavns Deltagelse. Fru Skoles Disciple sang, Studenter fra Regensen bar Kisten, og Jordfæstelsen fandt Sted paa Nikolaj Kirkegaard i Rummet under de to Stræbepiller paa Taarnets Vestside. Livet gik videre. Hr. v. Korff fik nye Elskerinder. Men efterhaanden opstod Myter om den unge Skuespillerinde og hendes hastige Død, og man satte denne i Forbindelse med Baronnen. Da godt og vel 100 Aar senere, 1856, Th. Overskou's Teaterhistorie Bind II udkom, havde heri Myterne antaget fast Form. Robert Neiiendam mener, at Overskou kan have sin Beretning fra Skuespiller Fr. Schwartz, der ganske vist først fødtes Aaret før, Jomfru Thielo gik bort, men som var fortrolig med alle Traditioner i Komediehuset. Overskou's Referat gaar ud paa, at Jomfru Thielo med en Veninde havde væddet om at kunne fralukke Baronnen visse Frimurerhemmeligheder, og at det ogsaa var lykkedes hende under Paavirkning af Champagne ved en øm Souper paa Købmagergade. Da hun senere overførte sin Elsker praledede med denne Viden og parodierede de mystiske Tegn, sagde han koldt: Du maa ha' Feber, Du trænger til at aarelades! Hans Kammertjener foretog Aarcladningen, og Jomfru

Thielo forblødte. Frimurerne har senere benægtet Muligheden, og hele Historien lyder ogsaa meget lidt sandsynlig. Thi selv om Hr. v. Korff ryddede Jomfru Thielo af Vejen, tilbage blev i hvert Fald hendes Veninde, som ogsaa kendte Hemmelighederne. Nej, det er vistnok – som paavist af K. L. Bugge i Det danske Frimureris Historie – en Fortælling, trykt i Frankfurt 1738, om en fransk Sangerinde, der havde fralokket sin Elsker, en Frimurer, hans hemmelighedsfulde Bog, som er naaet ad Omveje til København. Her har man lokaliseret den og forsynet den med Jomfru Thielo's og Baronens Navne. I hvert Fald fortsatte Hr. v. Korff uanfægtet sin Leve-mandstilværelse, til han døde, og nød Samtidens almindelige Agtelse. Keiserinde Catherina II betalte hans Gæld, men lod det berømte Bibliotek føre til St. Peters-borg. Der blev i København afholdt tre Auktioner over hans rige Indbo.

Et Hus med mange Skæbner

PAA DET NORDLIGE HJØRNE af Købmagergade og Klareboderne laa op til vore Dage et overmaade smukt Barokhus med Gavlkvist. Det forsvandt desværre 1895, og Messen (Hilligsøe, Køedt & Co.) byggede det nuværende Hus, der slet ikke er nogen Vinding. Oprindelig var Stedet en Adelsgaard af Format. Vi ved, at Otto Brahe 1625 overdrog Ejendommen til Tage Thott, der var grov i Kæften og paa Grund af sin Rigdom paa Jordegods var »som en Konge udi Skaaneland«, og 1675 ejedes Gaarden af Københavns Overkommandant, General Jørgen Bielke, hos hvis Hustru Rigets mægtige Kansler Peder Schumacher Griffenfeld aflagde lidt for hyp-pige Besøg. Ildebranden fortærede Adelsgaarden, Barokhuset opstod, og bag Skodderne i Stueetagen til højre boede Holberg's tyske Hovedforlægger, Gabriel Christian Rothe. Fra hans Boghandel udgik 1750-55 *Die dänische Schaubühne, geschrieben von dem Freyherrn Ludvig von Holberg und nun in die deutsche Sprache übersetzt*. I Rothe's Butik gik Stadens lærde Folk ud og ind. Hans Gram var ikke altid tilfreds med den Behandling, Kunderne fik.

Omkring 1770 boede i Barokhuset Peter van Hemert af den nederlandske Slægt, Søn og Arvtager af Joost van Hemert, der ejede Nabogaarden. Peter var Storaktionær og Direktør i Det asiatiske Kompagni, men havde ikke i Handel Faderens lykkelige Haand. Guldberg gennemtvang, at Regeringen laante ham Penge, og det drejede sig om store Summer, men det skete »med megen Modbydelighed«. Alligevel kunde van Hemert ikke ride Stormen af. 1805 gav han op, og hans Bo blev taget under Kommissionsbehandling. Da var den gamle Købmand med sine mange skønne Bøger flyttet hen til en Søn. I Empiren hed Huset Den Tutein'ske Gaard, og fik nu Præg af en fremtrædende Familie. Her residerede Peter Tutein af Fir-

maet Brødrene Tutein, ikke at forveksle med Friedrich Johann Tutein, som man i Salonerne kaldte Den lille Marquis, og som ogsaa en kort Tid boede paa Købmagergade – nemlig paa den anden Side i Nr. 13 – men som 1801 var flyttet til det statelige Hjørnhaus Vimmelskafte Nr. 47. Peter Tutein var Brodersøn af Marquisens Fader, den Peter, der indvandrede som ungt Menneske fra Mannheim og giftede sig med Pauline Marie Rath, Enke efter en Strømpevæver. Han tog 1756 baade Enken og Fabrikken. Selv holdt den yngre Peter Bryllup med sin Kusine Pauline Lucia, og deres tredie Barn var Julie Tutein, i hvem Weyse var forelsket, hvad Pigebarnets Fader meget skulde have sig frabedt: Man lyttede gerne til Weyse's Kompositioner, men have Manden til Svigersøn . . . nej Tak! Det Tutein'ske Hjem, om Vinteren paa Købmagergade, om Sommeren et Landsted lige over for Sorgenfri Slots-park, var et af Hovedstadens selskabeligste. Musikmennesker foretrak maaske at komme hos Den lille Marquis, hvor Weyse vedblev at være en velset Gæst, men hos Peter kunde man ofte træffe Mozart's Enke og høre hende synge Arier af *Bortførelsen fra Scraillet* med en ubehagelig skarp Stemme. Operaen var, forsømte hun aldrig at fortælle, Mozart's Kærlighedserklæring til hende, komponeret i Forlovelsestiden.

Kontorchef Kornerup skriver i sine Memoirer om Tutein'erne, at de vakte Opmærksomhed ved den aristokratiske Købmandsstolthed, der udstraalede fra dem. Deres Kørctøjer var kendt i hele Byen, Hestene pyntede med røde Silkesløjfer. Men Peter Tutein var dog næppe særlig rig og hans Bo vistnok næsten fallit.

Henriette Lund, som døde 1909 i sit 80. Aar, har skrevet et Bind Erindringer fra Hjemmet, hvori hun giver en Skildring af Den Tutein'ske Gaard. Hendes Farbroder, Grosserer, Ständerdeputeret, Borgerrepræsentant Christian Lund (gift med hendes Moster) købte Gaarden af Peter Tutein's Bo og boede der i mange, mange Aar lige til sin Død 1875. Af de store Sale, som hos Tutein'erne optog det meste af Beletagen, fik en enkelt Lov til at blive staaende uforandret. Her samledes omkring et langt Bord med en fra Midten udgaende Anneksarm de forskellige Grene af Familierne Lund og Kierkegaard. Henriette Lund's Morbrødre var Peter Christian og Søren Kierkegaard. Indenfor den mægtige Spisestue, kun anvendelig til Fester, var et mindre Værelse, den saakaldte blaa Stue, og indenfor den igen laa Schweizerkabinettet med Alpepanoramaer og drømmende Bjergsøer, malede af Professor Christian August Lorentzen, og disse Landskabsbilleder var uendelig detaillerede. Fra Schweizerkabinettet gik man ind i Familiens daglige Spisestue.

I Sofaen i det temmelig dybe Schweizerkabinet sad under Familiesammenkomsterne Tante Jens Lund, Enke efter den saakaldte »blaa« Lund, Moder til tolv Børn,

hvoraf de ni endnu var i Live. Pullen paa hendes store Kappe var foret med hvidt Taft. Ved en bred Pibe, besat med svære Baand, sluttede den tæt ind om Ansigtet. Den Atlask'es Kjole, altid syet i samme Facon, var enten lysegraa eller festlig rød og heftet sammen paa Brystet med en eller anden kostbar Naal. Ved hendes Side havde en lille sammenbøjet Skikkelse taget Plads. Hendes Teint var mærkelig smuk og Udtrykket mildt. Det var »gamle Tante«, Enke efter Troels Lund i Helsingør.

Onkel Søren (Kierkegaard) var ved Familiesammenkomsterne kun til Stede tidligt paa Aftenen, paa det Tidspunkt, hvor han ellers plejede at se til Christian Lund. Paa Børneballerne holdt de unge Kavalerer mere af at fægte med ham, deres erklærede Yndling, end det morede dem at danse. Hos Christian Lund paa Købmagergade præsenterede Søren Kierkegaard i September 1840 sin Forlovede, Etatsraad Olsen's Datter Regine, for Slægten. Søren Kierkegaard satte Pris paa sin Svoger, men Forstaaelse herskede ikke mellem dem. Henriette Lund fortæller: Mangen en Gang allerede som Barn har jeg moret mig over de Disputer, der i al Godmodighed førtes mellem dem, og som næsten ufravigelig endte med, at Onkel Søren, idet han vendte Hovedet helt bort fra sin Kontrapart og saa ud i det tomme Rum, med Eftertryk paa hver Stavelse og et Ansigt, der rigtignok lyste af Satire, kun sagde de fire Ord: – Det var som Satan!

Onkel Peter, Søren Kierkegaard's otte Aar ældre Broder, Peter Christian Kierkegaard, boede ifølge Vejviseren 1853 i Morbroderens Hus. Han var 1842 bleven Præst i Pedersborg og Kindertofte ved Sorø og flyttet ind i Præstegaarden, der laa over den lille Sø, og hvis Have endnu bar Spor af at have tilhørt en gammel Ridderborg: Bakke op, Bakke ned gik den paa Resterne af middelalderlige Volde. Pastor Kierkegaard tilbagelagde de første Aar Afstanden mellem Pedersborg og København med Hest og Vogn. Det var ikke hans Force at optræde som Kusk, thi han maatte nu og da reise sig og bøje sig helt forover for at se paa Hestene gennem sin Lorgnet. Og 1848 gav han Hestene til Hæren og afskaffede Køretøjet. I December 1849 blev han indvalgt i Landstinget som Repræsentant for Bondevennerne i 3. Kreds. Nu maatte han ofte opholde sig i Hovedstaden og flyttede derfor ind hos Onkel Christian i hans rummelige Hjem. Rigsdagsmandatet beholdt han i tre Aar. Han og Broderen – de to eneste, som Døden havde skaanet indenfor den Kierkegaard'ske Familie – talte aldrig ud om Søren's Kamp mod den officielle Kirke. Søren vilde ikke. Ved Filosoffens Begravelse fra Frue Kirke den 19. November 1855 traadte – ifølge *Berlingske Tidendes* Referat – Sognepræst, Dr. P. Chr. Kierkegaard fra Koret ned til Kisten og bad en Bøn, hvori han priste og takkede Herren for det

Gode, han i den Hedengangne havde givet vor Slægt, bad for ham, der var gaaet bort, og bad for den Slægt, i hvilken han havde virket, og som ogsaa havde sin Del i Ansvar, naar stundom den forevige i sin Virken var kommet paa Afvej . . . at den maatte lære at bruge det Sandhedens Ord, han havde talt, og ikke misbruge det forvirrende og falske.

I 1867 vendte P. Chr. Kierkegaard tilbage til Hovedstaden. Han var elleve Aar før bleven udnævnt til Biskop i Aalborg, og nu tog han mod Portefeullen som Kultusminister i Ministeriet Greve Frijs. Udnævnelsen fandt Sted i September, og han lejede en Lejlighed i Nr. 45 paa den anden Side af Købmagergade. Men han skulde hurtigt fortryde, at han havde ladet sig sætte paa denne Post. Da han i Rigsdagen skulde gennemføre et Lovforslag om Valg- og Hjælpemenigheder, mødte han Modstand fra Biskop Martensen's og den højere Geistligheds Side: Man saa i Forslaget det første Skridt til Statskirkenes Ødelæggelse! Skuffet vendte P. Chr. Kierkegaard allerede næste Aar tilbage til Bispegaarden i Aalborg. Hans Liv var saare ulykkeligt. Hans anden Hustru, Sophie Henriette Glahn, en Datter af Præsten ved Garnisons Kirke – Henriette Lund skildrer hende som nydelig, med det smalle sarte Ansigt modeste indbundet i en matroneagtig Kappe, tæt tillukket højhalset Kjole og Ærmer, der akkurat sluttede om den lille Haand – lagde sig kort efter Brylluppet til Sengs og stod praktisk talt ikke mere op i dette Liv. Hun døde 1881 efter 38 Aars Sygdom.

1842 fødte Jette ham en Søn, Pascal Michael Poul Egede Kierkegaard. Han blev Forældrenes lyse Haab og senere Genstand for deres sorteste Fortvivlelse. 1866 blev han cand. theol., altsaa omtrent samtidig med at Faderen kom til København som Kultusminister. Folk i Nr. 45 paa Købmagergade hørte Excellencen vandre uroligt op og ned ad Gulvet Nætter igennem. Poul havde dog ikke lutter daarlige Venner. J. P. Jacobsen, der var bleven Student Aaret forud, skriver i sine *Dagsbogsoptegnelser og Strøtanker* den 6. Marts 1868: Iaften rigtigt gjort Bekendtskab med Poul Kierkegaard. Læste nogle af mine Digte for ham, han mente, det var rigtigt anlagt, men selve Digtene ikke prægnante nok i Udtrykkene. Han har Ret. Det var det, der er færdigt af Sigurd Sanger, han fik . . .

Sigurd Sanger var en planlagt Romancecyklus. Til Poul's Vennekreds hørte foruden J. P. Jacobsen, Fættereren Troels Lund, Harald Høffding, A. E. Larsen og H. S. Vodskov. De mødtes paa J. P. Jacobsen's Værelse i Frk. Zoffmann's Studenterpensionat, Studiestræde Nr. 18, og i det Aar blev Pandigtet: *Har du faret vild i dunkle Skove?* til. Men Poul Kierkegaard levede – som dengang mange Præstesønner,

unge Mennesker, der havde faaet en streng, asketisk Opdragelse – vildt, han dyrkede baade Kælderbeværtningernes Bacchus og Smaagadernes Venus, og 1872 maatte han som sindssyg indlægges paa Oringe. Nogle Aar senere kunde han vende tilbage til Aalborg, hvor han, Bispens Søn, fik et lille Embede som Stiftsbibliotekar. Han var et Vrag. Faderen døde med et forvirret Sind 1888: Som en Tyv og Løgner krævede han at føres for Domstolen, og Næring vilde han ikke tage til sig. Poul levede endnu 1915: En nusset gammel Mand, der trissede ensom om paa Aalborgs Gader. Se, sagde man, den store Søren Kierkegaard's Brodersøn! Det var den samme Poul, som Henriette Lund mindedes fra Pedersborg Præstegaardshave som en opvakt lille Dreng, med røde Strømper, der saa gerne legede Hest.

Johan Herman Wessel og Vintappersvenden

I KÆLDEREN PAA HJØRNET af Løvstræde og Store Købmagergade laa allerede længe før Branden i 1728 en Vinstue, som bar Navnet: *Capo de Bonne Espérance*. Holberg passerede daglig forbi den, naar han med sirlig afmaalte Skridt begav sig fra Sukkerbagerens Hus gennem det latinske Kvarter til Universitetet. Og da han skrev *Den Vægelsindede*, lod han i Komediens første Udgave Apicius, Ædedolken, der vil hen og prøve en ny Rhinskvin, sige til Lucretia:

Der er et Viinhuus paa Kiøbmager Gaden lige overfor *Capo de Bonne Esperande*, som heeder de 3 Rømere, hvilket jeg og Mon frère Henning kalder Die Romer am Dritten, Hahaha.

Replikken blev strøget i Holberg's senere Omarbejdelse af Komedien. Den var kun beregnet paa Publikum i Grønnegadeteatret, der ønskede at se Forestillinger af lokalpræget og revuagtigt Tilsnit, og har sikkert faact det til at juble, naar den blev sagt af Johannes Nicolai Ulsøe i hans Sammenspil med Madame Maren Lerche, født Haggendal.

I hvert Fald efter Branden sad indmuret over Kælderhalsen et udhugget Sandstensrelief med en Bacchus, der i den ene Haand svingede et Bæger og i den anden holdt et Skjold med en Fæstning og en Indskrift i gyldne Bogstaver: *Capo de Bonne Espérance*. Og under Vinens Gud dukkede i 1770'erne ofte en Person ned, skødesløst klædt paa, uden Paryk og uden Pudder, med det lyse bølgede Haar tilbagestrøget, en høj Pande og brune levende Øjne under kraftige sammengroede Bryn. Alle i Gaden kendte ham, alle nikkede, det var Johan Herman Wessel, den norske Digter, som gjorde saa amusante Vers. Han kom fra sit beskedne Logi henne paa Ulfeldtsplads (Graabrødretorv) i Nr. 3 hos Hofplattenslagerenken Anna Marie

*Her i Vinkælderen med dens Anelse af Bærme og dens sure Duft af Sjatter følte han sig først fri,
her ved et hvidskuret Bord med Rande af Glas kunde hans Aand udfolde sig.*

Schiøtt, træt af at have givet en Lektion i Engelsk eller Fransk og uendelig kedet. Nu trængte han alvorligt til en Hjertestyrkning. Her i Vinkælderen med dens Anelse af Bærme og dens sure Duft af Sjatter følte han sig først fri, her ved et hvidskuret Bord med Rande af Glas kunde hans Aand udfolde sig, her begyndte Hjernen at slaa Gnister. Men selvfølgelig: Man maatte ha' Penge til en Flaske Vin, mindst tre Mark, eller i hvert Fald til en halv, og dermed kneb det jo. Værten, Vinhandler Johan Jørgen Lund – han havde før 1771 drevet Forretning i Hyskenstræde – var saamænd flink nok, ogsaa imødekommende, han gav ofte Kredit, men nu og da vilde ogsaa han se Kontanter, og Svenden Poul Schouw var for ung og turde ikke paa egen Haand »skrive«. En Dag afleverede Wessel til Poul Schouw følgende Impromptu:

*Hør du søde, rare Fyr,
Du, som altid er ved Muffen,
Laan mig tvende Mark af Skuffen!
Vinen den er her saa dyr,
Lund tre Mark for Flasken ta'er,
Og jeg kun den ene har.*

Poul Schouw viste Digtet til sin Principal, og Johan Jørgen Lund tilbød en Flaske Vin gratis, hvis Wessel vilde skrive et Svar i Svendens Navn. Det gjorde han, men formede det som et Afslag:

*Søde rare Wessel, Fa'er,
Du som aldrig er ved Muffen,
Hvis jeg laante dig af Skuffen,
Var jeg sandelig en Nar.
Drik som Du har Penge til,
Lund ei creditere vil.*

Poul Schouw kom i Lære hos Lund 1768, og syv Aar senere gjorde han Svendestykke. Wessel's Impromptu til Vintappersvenden er altsaa antagelig først digtet efter 1775. I Marts Maaned 1776 fik Digteren en Fistelskade i Kindbenet og maatte holde Sengen i halvandet Aar, hvor han ikke kom i Vinkælderen. Derefter blev de daglige Besøg genoptaget. Lund var ikke selv Ejer af Huset paa Løvstrædes Hjørne, det tilhørte Regimentsfeltskær B. H. T. Schwanitz, og 1779 flyttede Lund til Hjørnet af Store Købmagergade og Skindergade. Stamgæsterne tog han med sig. Ogsaa

her blev Wessel en hyppig og velset Kunde. Hans Venner syntes lidt for hyppig. Wessel viedes 1780 den 10. Mai »i Huuset«, altsaa hjemme paa Ulfeldtsplads, til Jomfru Anna Cathrine Bukier fra Magstræde og flyttede som nygift med hende hen i Store Fiolstræde. I Israel Levin's Udkast til Digterens Levned staar, at efter Sønnen Jonas' Fødsel i December 1781 strømmede Modgang i mange Former bestandig stærkere ind paa den udmærkede Mand og nedknugede hans Aand i bittert Mismod: Han blev mere og mere stadig Gæst i Lund's Vinkælder paa Store Købmagergade, hvor Selskabet vel nok har været noget blandet, og ofte vendte han tilbage til sin Bopæl i Store Fiolstræde i en Forfatning, der vakte Skandale og foranledigede huslig Tvist.

Johan Herman Wessel døde den 29. December 1785, og en Uge ind i det nye Aar bar Vennerne ham til Graven paa Trinitatis Kirkegaard, faa Skridt fra Lund's Vinstue, hvor han havde elsket at sidde og bortøde Tiden. Januar dagen var kold, og efter Højtideligheden tyede nogle af de gamle Svirekammerater ind hos Lund for at drikke Gravøl. I Vinstuens Atmosfære af Bærme og sure Sjatter hilste de med fulde Glas den bortgangnes *manes*. Hér syntes Wessel's Aand stadig at leve.

Vintappersvenden Poul Schouw var da ikke længere den, der bar Flaskerne ind. Han havde 1780 selv løst Borgerskab som Vinhandler i København og nedsat sig paa Østergade. Poul Schouw døde 1800 og var Fader til den højt ansete Botaniker Joachim Frederik Schouw, efter hvem en Slægt af kortblomstrede blev kaldt Schouwia. Joachim Frederik Schouw skabte sig ogsaa et Navn som Politiker og var et fremtrædende Medlem indenfor det københavnske nationalliberale Parti. Som saadan valgtes han i Randers Amt til Den grundlovgivende Rigsforsamling og blev Forsamlingens Præsident.

H. C. Andersen's Forlægger

EN MAND PAA 23 AAR ved Navn Gutkind Hirschel indvandrede 1801 til København med Pas fra Lübeck. Han forandrede hurtig dette til Gerhard Bonnier og nedsatte sig som Sproglærer. 1805 løste han Borgerbrev som Boghandler, og hans Sortimentshandel blev en af de førende. De økonomiske Midler stod dog ikke i rimeligt Forhold til hans Foretagsomhed. 1821 gav han op. Sønnerne drog til Sverige, hvor Albert Bonnier grundlagde det store Forlag.

Hos Gerhard Bonnier arbejdede i 15 Aar Carl Andreas Reitzel, Søn af en fattig Handskemager. Den 1. Mai 1819 gjorde han sig selvstændig og aabnede Butik paa Købmagergade i Nr. 61. To Aar senere flyttede han hen i Nr. 1, og efter at have skiftet til andre Gader i de følgende tre Aar vendte han 1825 tilbage til Købmagergade, hvor han forblev til 1853. Det første Par Aar i Nr. 26, derefter i Nr. 44, Vaisenhusets Ejendom. Hans Forlagskontor paa dette Sted antog efterhaanden Karakteren af en litterær Klub. Hos Reitzel mødtes Guldalderens danske Digtere. Boghandleren selv eller hans højtbetroede Førstemand, L. R. Møller, vidste, hvad de mente om hinanden og tav taktfuldt stille med det. De kendte ogsaa alle Digternes økonomiske Bekymringer og lettede dem, naar Udvej fandtes. Thi de fleste fik jo deres Bøger ud hos C. A. Reitzel. Thomasine Gyllembourg kom ganske vist ikke selv med sine *Hverdagshistorier* – paa hendes Vegne forhandlede Sønnen Johan Ludvig Heiberg – men ellers kunde man paa Reitzel's Trappe møde baade Hertz og Christian Winther, Ingemann og Hauch, Blicher og Grundtvig, H. P. Holst og Søren Kierkegaard. Kun ikke Adam Oehlenschläger. Han var sin egen Forlægger.

Ofte kom den unge Auskultant i Finansdeputationen, Edvard Collin, for at forhandle paa H. C. Andersen's Vegne. Fra 1829 ordnede han med sit praktiske Greb

paa Tingene alle Digterens Pengeforhold. H. C. Andersen var slet ikke selv verdensfjern, tværtimod, men han satte Pris paa, at andre løb hans Ærinder, og hvad maatte ikke Edvard Collin gennem et langt Liv paatage sig! Kære Collin, skrev Andersen i September 1829, De tillod mig at erindre Dem om, at De i Dag (Løvedag) kunde faa Penge til mig hos Reitzel; til Middag vil jeg derfor gjøre Dem en Vesit, maaske De da har været der! Antagelig drejede det sig om et Honorar for *Digte*, udkommet Nytaar 1830. Flot var Reitzel nu ingenlunde, han havde formodentlig ikke Raad til at være det. Forsigtighed prægede hans Udbetalinger. Den 28. Mai 1833 skrev Andersen fra Paris til Vennen Edvard og bad om at faa sendt 33 Specier, som han havde til gode hos Forlæggeren. Reitzel kunde imidlertid kun udbetale 20, saa gamle Jonas Collin maatte tilskyde de 13.

Da C. A. Reitzel døde – den 7. Juni 1853 – opholdt Andersen sig paa Wilhelmsborg, en Herregaard uden for Aarhus. Han skrev til Edvard Collin: Af Deres Faders Brev til mig og af Aviserne, der kom med samme Post, læste jeg om Reitzel's Død (Jonas Collin kaldte ham: Den brave Reitzel), det afficerede mig noget, og i den Stemning skrev jeg strax et Par deltagende Ord til Sønnen. Han har vel faaet Brevet, hils Ham! Mere kunde det ikke blive til: Et Par deltagende Ord. Andersen's altid meget villige Muse blev ikke ved den Lejlighed besværet med et Digt. Og Reitzel havde endda i sin Tid hos den unge Maler Chr. Albrecht Benzou bestilt et Portræt af den endnu uberømte Digter. Billedet, i halv Figur, kom paa Udstillingen 1836, men Andersen syntes ikke om det. Reitzel hængte det op i sit Kontor, og paa Auktionen efter hans Død blev det solgt for 6 Rigsdaler og 16 Skilling.

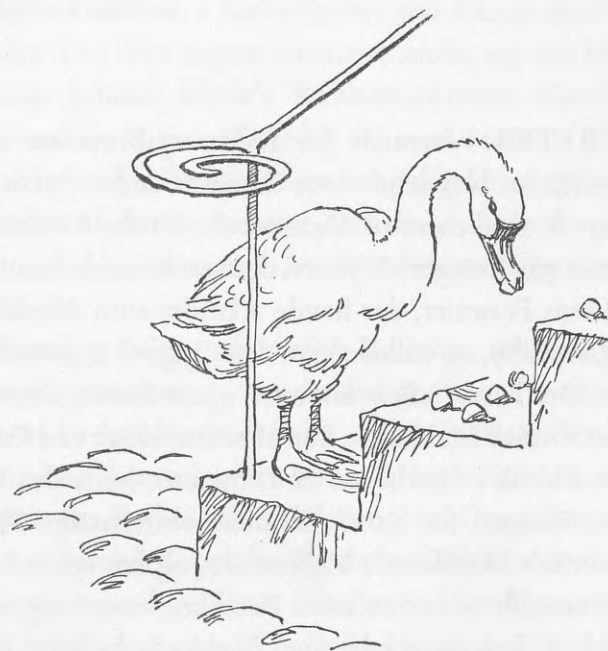
Foran i et Eksemplar af *Eventyr* skrev Andersen en versificeret Dedikation til Boghandlerens yngste Søn, Carl Valdemar Reitzel:

*Bogladen er en sand Aladdins Hule,
med Træer fra Goethes Park og Shakspear's Land,
med Blomst fra Hindostan og Mos fra Thule,
med Perler klare – tidt det bare Vand,
Der er du voxet op fra lille Fyr,
Ja Du er født i den Aladdins Hule,
og maa da skatte meer, end kun en Smule,
hvad Mængden kalder: »Børne-Eventyr«.*

Aladdinshulen forblev i Vaisenhusets Ejendom til kort før C. A. Reitzel's Død. Han naaede lige at faa købt Huset Løvstræde Nr. 7 og at flytte Forretningen der-

hen. Men Traditionerne flyttede ikke med. De tog Ophold i Klareboderne hos Fr. Hegel. Løvstræde Nr. 7 blev nedrevet 1937 for at give Plads for Sparekassen for Kjøbenhavn og Omegns nye Bygning. Sin store Tid havde Reitzels Forlag oplevet paa Købmagergade.

Minder fra den gamle Fabrik

ROKOKOENS FYRSTER sværmede for Ballet og Porcelæn. Med Ballettens Damer sov de, og Porcelænet blev sendt som Gaver til andre Fyrster, der saa maa-
ske til Gengæld kvitterede med en smuk Danserinde. Under Frederik V oprettedes
først 1748 Komediehuset paa Kongens Nytorv, dernæst hentede man 1759 fra Frank-
rig en Billedhugger, Louis Fournier, der havde arbejdet som Modellør for Fabrik-
kerne i Vincennes og Chantilly, og stillede ham den Opgave at grundlægge en dansk
Porcelænsmanufaktur. Der havde allerede været gjort Forsøg 1731 af Elias Vater
fra Sachsen, og Johann Gottlieb Mehlhorn, Søn af en Inspektør ved Fabrikken i Meis-
sen, havde oprettet en Fabrik i Nærheden af Langebro, hvor det Blaa Taarn laa,
der blev benyttet som Fængsel for Komediehusets obsternasige Skuespillere. Nu
fik Louis Fournier overladt Mehlhorn's Værksteder, og her lykkedes det ham i de
efterfølgende Aar at fremstille et cremefarvet Porcelæn, som idag er højt vurderet
af Samlere paa Grund af dets overordentlige Sjældenhed. Som Hjælpere havde
Franskmanden den unge Johannes Wiedewelt, nylig hjemvendt fra sin store Reise
og fra sit Samvær i Rom med Winkelmann, og Simon Stanley, der havde arbejdet
som Billedhugger 16 Aar i England. Wiedewelt udtalte, at i Henseende til Execu-
tionen var Fournier's Resultater »gandske well lykkede«. Erik Pontoppidan nævnte
1763 i *Den Danske Atlas* de skønneste Taffelservicer.

Men Fabrikken kostede mange Penge, for mange, fandt Hofkassens Bestyrer, og
kort før Frederik V's Død i 1766 blev baade Fournier og de franske Arbejdere, han
havde indkaldt, afskedigede. Inden Fournier's Afreise fik han – ikke videre fint –
med Trusel om kongelig Unaade Befaling til at udlevere Maleren Richter og Ke-
mikereren Franz Heinrich Müller alle sine Fabrikshemmeligheder.

Han var et usædvanligt Menneske, denne Müller: Havde hørt Forelæsninger hos Linnè i Uppsala, havde ogsaa studeret Probérkunsten i Harzen og Hamburg og holdt offentlige Forelæsninger over Mineralogi. 1773 forpagtede han Vaisenhusapoteket og maatte derfor – 41 Aar gammel – bekvemme sig til at tage farmaceutisk Eksamen. Fra 1785 og de følgende ti Aar drev han Christianshavns Apotek. Men hans store Fortjeneste laa paa Porcelænsfabrikationens Omraade, thi det lykkedes ham 1772 med Brug af Ler fra Grødby Aa i Aakirkeby Sogn som den første i Danmark at fremstille ægte Porcelæn. Müller præsenterede 1773 sine første tre Stykker for Kongen. Næste Aar i Oktober udstedte han Indbydelse til Oprettelse af en dansk Porcelænsfabrik i København: 500 Aktier skulde tegnes, hver enkelt paa 100 Rigsdaler. Der blev tegnet en eneste Aktie, og den blev aldrig betalt. Først da Enkedronning Juliane Marie's Kabinetssekretær, Konferensraad Theodorus Holm, fik Interesse for Sagen, lykkedes det med Støtte af Kongehuset at komme i Gang. Den 13. Marts 1775 fik Fabrikken kongeligt Privilegium paa i 50 Aar at fremstille ægte Porcelæn af danske Lerarter, især dem, der findes paa Bornholm. Müller erhvervede den saakaldte Postgaard, nær Rundetaarn, og nu er vi hjemme paa Købmagergade i Nr. 50.

Det var et stateligt Palæ, opført efter Branden, med megen Pynt paa Facaden og derfor en værdig Ramme om den keiserlige Gesandt – det vil sige den østrigske – som i en Aarrække havde været Lejer og her haft sin Residens. Den apostoliske Majestæts Udsending krævede fornemme Omgivelser. Pudderet fra hans Paryk kunde kun drysse paa Parketgulve. Til Brug for Gesanden og hans Personale var i Huset indrettet et katolsk Kapel, her samledes Københavns faa Katolikker til Guds-tjeneste i Vokslenses urolige Skær. Efter 1766 blev Messerne læst i Norgesgaden (Bredgade) i en Sidebygning ved Frederiks Hospital. Palæet havde siden 1725 haft tre forskellige Ejere, en kgl. Køkkeninspektør, en kgl. Hofslagter og en kgl. Falkonermester. Disse velhavende Herrer synes at tyde paa, at det ikke var nogen daarlig Beskæftigelse at have Forretninger med Slottet. I 1763 aabnedes den nye Post-rute fra København til Haderslev, og Heinrich Verhagen (Falkonermesteren) solgte Palæet til Magistraten, som overlod det til Hovedstadens Vognmandslaug. Dette skulde nemlig ikke bare ekspedere Posten, men havde ogsaa Pligt til at sørge for de Reisendes Logi og Beværtning, og hertil manglede man de fornødne Lokalteter. Frederik V skænkede Lauget 10.000 Rigsdaler til Indretningen og fik til Gengæld sit Navnetræk forgyldt sat op i Frontispicen. Over Porten krummede sig to kronede Overflødigedshorn, og her stod at læse: Kongelig allernaadigst privilegeret

Post- og Gæstgivergaard. Den store Sal, hvori Gesandtens Gæster havde danset Menuet, forbeholdt Lauget sig til sine Møder, men i de andre Værelser stod Himmelsenge parat, saa de fremmede kunde kaste sig i Dynerne, naar de ankom mørkbankede af Vognenes Skumplen hen over de fyenske og sjællandske Veje. I Kælderstuen med dens sure Lugt af Rhinskvindefade drejede Kokke Pattegrise og Høns paa Spiddene. Her kunde man ovenpaa Storebælts Søsygerædsler putte kraftig dansk Kost i sin tømte Mave.

Postgaarden skulde holde fra 12 til 16 Par Heste og dertil Karosser, Phaëtons, Chaiser og Postvogne. Paa Bukken af de sidstnævnte tronede unge Karle i Postmondur og Kabuds med Skilt og Horn. De blæste baade ved Ankomst og Afreise, og det gav Liv i Gaden. I Tilsigelseskontoret (i Stueetagen) bestilte man Befordring, og paa Gaardspladsen laa Værksteder for Hjulmand, Remmesnider, Grovsmed og Sadelmager.

Vognmændene var ikke altfor begejstrede for deres Hus. Lauget var ikke rigt, derfor bestemte en kongelig Resolution af 1773, at det skulde være fri for Postgaarden og den paa samme hæftende Gæld imod at overdrage Ejendommen til Generalpostamtet. Etagerne blev nu lejet ud til private. Saaledes var Situationen, da i 1775 Franz Heinrich Müller flyttede ind med Porcelænsfabrikken. Og denne blev paa Købmagergade i over hundrede Aar.

Müller's første Arbejdere var Soldater. Senere indforskrev han fem Arbejdere fra Meissen. Personlig opsøgte han Anton Carl Luplau ved den hertugelige Manufaktur i Fürstenberg og engagerede ham fra 1776 som Modelmester og Figurist. Efter nogen Tids Forløb var de ikke saa gode Venner. Müller var en meget vanskelig Mand at samarbejde med, krakilsk og lunefuld, uhyre selvfølende, samtidig mistænsksom, og om Luplau's Figurer udtalte han, at de var saa klodsede, at Folk ikke vilde have dem. Det var meget uretfærdigt, thi Busten af Juliane Marie paa Rosenborg betragtes idag som et Mesterstykke, og man kender ogsaa en Cupido som Kommandør, en Bacchus paa Klippe og en Europa med Tyren, som gør sin Ophavsmand Ære. Luplau's Broder dekorerede Pibehoveder og Tobaksdaaser. Af andre Kunstnere i Fabrikken's første Dage kan nævnes Hans Christoffer Ondrup, som signerede sine Urtepotter og Kaffekopper efter at have malet Hyrdescener og Landskaber paa dem, Hamburgeren Peter Heinrich Benjamin Lehmann, der blev indkaldt fra Berlin, og af hvem vi kender en Pragt vase med Portræt af Ove Høegh-Guldberg malet i Grisaille – den staar paa Frederiksborg – og Frederik Christian Camrath, som forsynede Frokoststel med yndefulde Genier.

Müller var fremragende som Kemiker – han lavede selv Recepter til alle Farverne – derimod skortede det ham nok paa Talent som Administrator. Forretningerne gik daarligt. Aktionærerne besluttede derfor at tilbyde Kongen Fabrikken, og Christian VII overtog den 1779 mod at tilbagebetale Aktierne til Kurs 120. 1780 blev Müller Fabrikkens Inspektør, og samme Aar aabnede han dens Udsalg paa første Sal i Gesandtskabets tidligere Festlokaler. Københavnerne var imponerede af denne Pragt. Fjorten Aar senere blev Müller en af de to Administratorer, men afskedigedes 1801 og modtog en Retrætestilling som Meddirektør i Administrationen. Han døde 1820 i Hillerød.

Christian VII var født den 29. Januar, og selv om alle vidste, at hans Sind var formørket, blev Dagen af Hoffet fejret som en Fest. Den 24. Januar 1803 indeholdt *Berlingske Tidende* følgende Meddelelse:

Løverdagen den 29de Januarii Kl. 2 Slet bliver Cour hos Hs. Majestæt Kongen. For Riddere af Elephanten er Ordensdag, og Damerne klæde sig i Robe de Cour. Til Aften Kl. 6½ Slet Apartement, og derefter det Kongelige Bunterad-Taffel.

En usædvanlig streng Vinter herskede dette Aar. Stærke østlige Vinde skruede Isen op langs den fyenske Kyst og bevirkede, at Posten fra Fastlandet ikke kunde føres over Store Bælt. Man kom i Slæde fra Raaleien i Sverige, og 6000 Mennesker spadserede over Sundet mellem Hålsingborg og Helsingør. En Slave fra Kronborg, der vilde desertere, druknede i en Vaage. Kongen skænkede allernaadigst 50 Favne Brænde til de fattige i Hovedstaden.

Der var den 16. Januar bleven anlagt Hofsorg for Prins Placidus Benedict af Savoyen, og den skulde vare 14 Dage. Damerne bar i den Tid sorte Silkeklæder og den første Uge »sorte Baand og Fieder«. Men nu herskede atter Glæde, og til Festen klædte alle sig i lyse Farver. Ingen havde mere Haaret friseret *a la Titus*. Thi *Berlingske Tidende* meldte fra Paris, at denne Frisure efterhaanden kun var i Mode hos Tjenestepiger. Nu skulde Haaret ikke længer hænge ned over Øjnene. Man kæmmede det op *a la Chinoise* i en Top oven paa Hovedet og hæftede dertil med en Guldnaal et orientalsk Slør. Empiren sejrede. Det var de ovale Turbaners Tid, og Kvinder lod deres Tailer forlænge.

I det kongelige Middagstaffel deltog paa Fødselsdagen 24. I andre af Amalienborgs Sale var dækket Marskalstaffler med 110 Couverter. Om Aftenen var Bunterad-Taffel – det vil sige, at man sad parvis, afvekslende Damer og Herrer – paa 48 Couverter og Marskalstaffler paa 100 Couverter. Og da Over-Hofmarskallen

A. W. Hauch løftede sin hvide Stav, og Dørene til Spisesalen blev aabnede, saa man i Krystalkronernes bleggule Skær det pragtfulde Syn af Borde dækkede med det splinternye Flora Danica-Stel fra Fabrikken paa Købmagergade. For første Gang blev det taget i Brug. Etiketten kunde ikke dæmme op for Udbrud af Begejstring. Flora Danica-Stellets Forhistorie er denne:

× Paa Gennemreise traf J. H. E. Bernstorff i Slesvig den unge bayerske Læge Christian Georg Oeder og overtalte ham til at komme til København. Statsministeren havde dog næppe betænkt de Vanskeligheder heraf skulde opstaa. Fra Studenternes Side begyndte ved Københavns Universitet at herske Misfornøjelse med de mange tyske Doktorer, og det første kraftige Angreb blev netop rettet mod Oeder. I Februar 1752 forsvarede han sin Doktordisputats, og der blev *ex auditorio* øvet en saa voldsom Kritik mod den – ganske vist mod latterlige Smaating i den – at Oeder, der ikke var slagfærdig nok, lod sig forvirre og slet ikke kunde svare igen. Disputatsen blev derfor ikke antaget. Men Regeringen tænkte ikke paa at lade sig sætte til Vægs af Universitetet. Den gjorde Oeder til Leder af en ny botanisk Have ved Amaliegade, og ifølge hans udarbejdede Plan, skulde Haven ikke beskæftige sig med videnskabelig Botanik, men derimod med den praktiske: Den skulde være Centralsted for alle nyindvundne Erfaringer paa Have-, Land- og Skovbrugets Omraade. Samtidig gav Oeder Ideen til et stort anlagt Værk: Flora Danica, der skulde bringe Billeder af alle danske og norske Planter. Fra 1761 til 70 udkom ni Hefter med 600 haandkolorerede Kobberværker. Værket blev Inspiration for det fornemste af alle Spisestel. Kronprinsen bestilte det paa Fabrikken i Købmagergade, og det var oprindeligt tænkt som en Gave til Ruslands Keiserinde, Catherina II. 1788 var de første Stykker færdige. Man havde paa Fabrikken en tysk Maler, Johann Christoph Bayer, indkaldt vistnok allerede 1768. Han fik til Opgave at male Flora Danica-Stellet, og han fulgte ikke slavisk Tavleværket, nej, Forbillederne blev sendt ham levende fra den botaniske Have, han afpassede dem ogsaa mere efter dekorative Formaal og var selvstændig i Farvegivningen. Catherina II døde (1796), før Stellet blev afleveret, og Hoffet resolverede, at det vilde beholde det til eget Brug. Det kom til at bestaa af 1802 Stykker. Der er alene 49 Terriner. I Fabrikkens Bøger blev Kongen den 11. Oktober 1803 debiteret for det med 23,224 Rigsdaler og 3 Mark.

Efter kongelig Befaling tiltraadte Ludvig Manthey 1800 en Udenlandsreise for at studere Porcelænsfabrikation. Han var 1796 bleven Administrator for Fabrikken paa Købmagergade og beholdt Stillingen i 16 Aar. Englændernes Bombardement af den danske Hovedstad 1807 skadede Bygningerne meget, men de lod sig repa-

rere. Manthey (Broder til Redaktøren af den Berling'ske Avis) havde været Overkirurg paa et Orlogsskib og Professor i Kemi ved Universitetet, men for Porcelænet fik han ikke megen Betydning. 1816 udnævntes Gottfried Garlieb, en Tysker, født i Lübeck, til økonomisk Administrator. Fire Aar senere blev han ene om Ledelsen. Han reiste for at sætte sig ind i Finesserne baade til Tyskland og Frankrig, men det vigtigste Resultat af hans Foretagsomhed var dog Ansættelsen 1828 som kunstnerisk Leder af Gustav Friederich Hetsch, den store Arkitekt. Nu oprandt en ny og glansfuld Epoke. Hetsch var født i Stuttgart, men fik 1822 som kgl. Embedsmand dansk Indfødsret, og hans Betydning har paa alle Kunstens Omraader været enorm. Barok og Rokoko satte han ikke Pris paa, Schinkel var hans Ideal. Schinkel stod for ham som den, der var kommet Antikken nærmest, derfor blev alle Fabrikkens Produkter klassicistiske. Store Opsatser leveres i denne Stil til det af C. F. Hansen genopførte Christiansborg, mens de københavnske bedre Hjem invaderedes af Thorvaldsen'ske Figurer, hele den græske Gudeverden i Biscuit. Hos Dronning Caroline Amalie fik Jason og Herakles smaa Figenblade af Emaille bundet paa med hvid Sytraad, naar den højere Geistlighed, Biskopperne Mynster og Martensen, skulde til Taffel.

En Foraarsdag 1835 bar Administrator ved Den kgl. Porcelainsfabrik Carl Wilhelm Bergsøe og Hustru, en Datter af Skibsreder Jørgen Peter Bech, deres første-fødte Søn til Daab i Trinitatis, og Drengen fik Navnet Vilhelm Bergsøe. Han blev den senere saa berømte Romanforfatter, vel nok Danmarks populæreste, og gennem hans Skildringer i *Fra den gamle Fabrik*, skrevet i Italien og udkommet 1869, og hans Erindringsbind *De forbistrede Drenge* (1898) kender vi idag ud og ind Huset paa Købmagergade. Facaden bevarede sit oprindelige Udseende til op i 1850'erne. Vognmandslaugets Tilsigelseskontor i Stueetagen var i Aarenes Løb blevet Regnskabsførerens og derefter Lokale for Fabrikkens Udsalg. Paa første Sal, den tidligere Residens for den keiserlige Gesandt, rykkede Den kgl. Telegrafstation ind under Ledelse af »Polytekniker Faber«, elsket som Visedigter og af Kongen slaet til Ridder paa *Den Gang jeg drog af Sted*. I Henhold til Lov af 17. Marts 1852 skulde en electromagnetisk Telegraphlinie anlægges fra Helsingør over København og Fredericia til Hamburg, og Peter Faber blev dens administrerende Direktør. Paa anden Sal i de store Værelser med vældige Bilæggerovne – paa den i den grønne Stue sigtede Wilhelm Tell paa sin Søn, mens Skurken Gessler stod ved Hattestangen og lo – boede Porcelænsfabrikkens Administrator. Han raadede ogsaa over en blaa Sal. Bag Forhuset mod Købmagergade føjede Gaard sig til Gaard helt ud til Pilestræde.

Her laa den egentlige Fabrik, fordelt i mange Bygninger: Brænderiet, overstrøget med en trist og billig graasort Farve og med en sukkertopformet Skorsten. Det var efterhaanden saa forfaldent, at Loftet maatte afstives, for at ikke Drejerne skulde falde igennem. Selve Ovnen havde to Alen tykke Mure, omspændt af Jernbaand. Kvartsmøllen med Hestegang og Stamperi forneden og snurrende Kvarne foroven. De to gamle Hopper, der i evig Kredsgang trak Spillet, havde sorte Lædermasker for Øjnene. Guldpolererstuen, hvor man med Agat eller Blodsten kaldte den gyldne Glans frem af mat ulmende Bronze og fik den til at lyse festligt. Emaillibrænderiet med de smaa »Muffer«, Ovne, der kun tog imod fint dekorerede Vaser og Spisestel. Administratorens eget Laboratorium med Mindelser om en Alkymists Værksted, hvor han tilberedte Farverne, Bleu Royal og Purpur, mens Jørgen, der havde været Laboratorieassistent hos H. C. Ørsted, huserede med sin Fjervinge. Paa Væggen hang to sorte Lædermasker med kuglerunde Glasøjne, som skulde sikre Laboranten mod at faa halvstørknet Ætskali i Synet. I Kælderen laa Kvarst, Feldspat, Marieglas, Kridt, Flintknolde og Glimmer, hele Bornholms Mineralogi. Paa Drejersalen kunde alle jodle, og her gik det ustandseligt med Døgnets sidste Melodier, ved hvert Vindue sad en Drejer, altid iført Bluse, Bukser og Tøfler, og fløjtede eller sang. Fredag var Brandaften. Kl. 7 kom Administratoren fulgt af sin lille Søn Vilhelm ned til den store Ovn.

– Er alt i Orden?

– Oferordentlig! sagde Dinger, der var af Kulsvieræt fra Schwarzwald. Og saa tændte han. En flammende Spaan gav Signal til de andre Fyrhuller, og et Øjeblik efter knitrede og bragede Ilden, mens Gnister sværmede ud af de fire Røghuller i Skorstenen højt over Taget.

Bygningerne var i Forfald, og der var ikke Penge til at istandsætte dem. Alligevel raadede Idyl indenfor Den gamle Fabriks Mure. I den forreste Gaard løvedes en Lind, og her førte »Springet« Vand ind fra Emdrup Sø. Aurikler og Lilliekonvaller duftede i Forvalter Jeppe Petersen's Have – og det er Jeppe Petersen, som Vilhelm Bergsøe har skildret som Onkel i sin Roman – og inde i den fjerde Gaard spøjede det: Her var en Nonne bleven indmuret levende paa Grund af sin mindre kyske Adfærd. I Slemmeriet og i Kvartsmøllen gik Det Hvide igen . . . hvis det ikke var Bergsøe's Sine Kokkepige, der skulde hente en Visk til sin Gryde paa Høloftet og paa denne Ekskursion gerne lod sig ledsage af Kæresten Rasmus Kusk.

I de to Rum ud mod tredie Gaard, hvor Fabrikkens kunstneriske Produktion blev til, Hoffets Gaver til udenlandske Fyrstehuse, Præsentationsstykkerne, sad i

Vilhelm's Barndom Navnene, de, som er gaet over i Historien. Henrik Olrik, endnu kun en Dreng i blaa Bluse og med det rødgule Haar ned til Skuldrene, modellerede Thorvaldsen'ske Figurer. Han var kun 16 Aar, da han kom ind som Lærling. Her mødte man Andreas Juuel, der havde været Tegnerlærer for Landgreven af Hessen's Datter, den senere Dronning Louise. Han var Hetsch's Elev, og paa Frederiksborg ser vi idag af ham et græsk Spisestel med Prospekter af Augustenborg'ske Slotte. Christian Leonhard Klein forestod Udførelsen af det nye Flora Danica – han var Specialist i Blomstermaleri – og dekorerede Pragtvaser til Verdensudstillingerne i Paris og London.

I 1852 var Underskudet 27,000 Rigsdaler. Det var for Staten en dyr Spøg at lave Porcelæn. Carl Wilhelm Bergsøe døde 1861, og seks Aar senere blev det kostbare Foretagende sat til Auktion. Højstbydende blev Grosserer G. A. Falck med 135,000 Rigsdaler. Han (Fader til Kunsthistorikeren Gustav Falck) solgte Fabrikken 1882 til *Alumina*, hvis Leder var Philip Schou, og den flyttedes derefter ud i Smallegade ved Siden af Fajancefabrikken. Huset paa Købmagergade med dets tusinde Minder blev nedrevet, og da den nye, ikke nær saa fornemme Forretningsbygning i 1886 stod færdig med store Glasruder, drog L. Levison junr. ind i Stueetagen.

L. Levison junr. gennem de 100 Aar

LION LEVISON, født den 30. Marts 1818 i Altona, dengang Kongen af Danmarks By, aabnede den 11. Juni 1850 en Papirhandel i København, og det er hans Forretnings 100 Aars Jubilæum vi fejrer med denne Bog. I Pilestræde Nr. 96 laa Lion Levison's Butik, og det var saa mærkeligt, at der i det selv samme Hus var en anden Papirhandel, som ogsaa havde en Levison til Ejer. Københavns Vejviser for 1851 og 52 nævner denne anden Levison med Forbogstavet B., men ikke Lion. Ifølge Familietraditionen tog Postvæsenet saa ofte Fejl af de to Levison'er, at Lion som den yngre snart føjede et junior til sit Navn. Saaledes blev L. Levison junr. til.

Vi kan gennem Aviserne danne os et Billede af den 11. Juni 1850 i Frederik VII's Hovedstad inden for Voldene. Dagen var kølig: Termometret i Botanisk Have, det officielle, krøb kun op paa 14,5 Graders Réaumur. Men Sommer var det alligevel, og Gartner Caspersen i Store Amaliegade solgte baade Roser, Fuxier og Calceolarier. Teatret paa Kongens Nytorv havde allerede den 31. Mai sluttet Sæsonen med *Den Vægelsindede* og *En Søndag paa Amager*, og dets beundrede Førstekraft, Fru Heiberg – hun var lige bleven Etatsraadinde – laa i sin Have ude bag Søkvæsthuset og lugede, mens hun talte med sine Venner Stærerne. I øvrigt tog Heibergs kort efter paa det sædvanlige Ferieophold hos Etatsraad Suhrs paa Sølyst. Den 11. Juni var en Tirsdag, og unge Modeherrer gik til Koncert af Livjægerkorpsets Orkester paa Kastelsvolden med Palmehatte fra Børsens Gangsted paa Snur over det urtedamppomadiserede Haar. (Fru Morville i Norgesgaden falbød Urtedamppomade, »som fremskyndede Haarets Vækst«). Om Aftenen i Tivoli besaa man Brill og Siegmund's optiske Billeder, Sæsonens Sensation. Hvis man da ikke drak Te hjemme og læste *Claudine*, *Berlingske Tidendes* lige paabegyndte Feuilletonroman af Paul de Musset. Det har Lion Levison nok gjort, træt af Dagens Møje med at faa Butikken

aabnet. Indtil Kl. 10 Vægterpiberne lød, og der raabtes Brand i Kvarteret: Ild var udbrudt tæt ved i Gammel Mønt hos Finerskærer Møller i de Baggaardsskure, hvor han opbevarede Brædder og Mahogniblokke. Regn af Gnister faldt Natten igennem over de tilstødende Gader, endnu Kl. 3 om Morgenen bragede Flammerne, og næste Formiddag Kl. 10 var Signalerne paa Byens Kirketaarne ikke nedtaget. Lion Levison fik ikke megen Søvn.

Allerede 1852 flyttede Lion sin Butik til Pilestræde Nr. 87. Og nu kom ogsaa hans Navn i Vejviseren. Samme Aar den 18. April holdt han Bryllup med Galathea Schottländer, en i den fine Verden kendt Dameskrædderinde, som havde Systue i Nr. 110 lige over for Papirhandelen. Efterkommerne fortæller, at en Flirt blev indledt tværs over Gaden, og den forvandlede sig ved andet og tredie Blik til Kærlighed. Madame Galathea (i sin Familie kaldt Gelle) var dygtig i sit Fag og havde en stor og velhavende Kundekreds. Foran Nr. 110 holdt ofte Grevinde Danner's Ekvipage, og den tidligere Louise Rasmussen tog sig god Tid, naar hun skulde prøve en ny Kjole. Thi dels var hun vanskelig, hun havde selv i sin Tid lært Modepynt i Paris hos Mlle. Charpentier og haft Hattebutik i Vimmelskafte, dels skulde hun hos Madame Galathea høre Bynyt og helst noget ufordelagtigt om Adelens og Borgerskabets hovne Fruer. Frederik VII's Venstrehaandsgemalinde følte sig ensom i Christiansborgs kolde Sale. Hun saa hos Kongen kun Mænd, aldrig sit eget Køn, og naar hun trængte til at snakke kvindeligt med en Kvinde, maatte hun gøre det med sine Leverandører.

1858 flyttede Lion Levison til Kongens Nytorv Nr. 5, men det var kun for en ganske kort Bemærkning. Allerede næste Aar laa Butikken i en Stueetage i Gothersgade Nr. 34, lige for Regnegade. Og her blev Firmaet i atten Aar. Sønnerne voksede op. Der var i Ægteskabet med Galathea Schottländer seks Børn, fire Drengene og to Piger, hvoraf den alleryngste døde mindre end fire Maaneder gammel. Den ældste Søn, Isidor, født 1853, og det fjerdeældste af Børnene, Adolf Martin, født 1856, blev udlært i Papirhandel, og det skete – efter nogle Maaneder hos August Behrends paa Købmagergade Nr. 28 – i den lille Butik i Gothersgade. Omsætningen steg. I 1866 averterede Forretningen i Københavns Vejviser:

L. Levison jun.

Papirhandel en gross en détail.

Udsalg af

*de Dreowsenske Papirer efter Fabrikernes Priiscourant
samt alle til Papirhandelen hørende Varesorter*

Drewsen & Sønner's Fabrikker var Strandmøllen, Ørholm og Nymølle samt fra 1844 Silkeborg, anlagt til Udnyttelse af Gudenaens Vandkraft. Her, under et Besøg 1859 hos Michael Drewsen, blev H. C. Andersen af at se de store Dynger af Klude, hentede alle Vegne fra, taarne sig op uden for Fabrikken, inspireret til Eventyret om *Laserne*, som han nedskrev 1861 og læste næste Aar ved et Aftenselskab i Det gule Palæ hos Prins Christian af Glyksborg (Christian den IX). Det blev trykt i Folkekalender for Danmark 1869.

1878 drog L. Levison junr. ind paa Købmagergade, foreløbig i Nr. 9. Den gamle Løve forblev dog privat i Gothersgade i Nr. 30, men 1882 finder vi ham i Vejviseren som boende Købmagergade Nr. 11 paa første Sal. Da var Sønnerne optaget i Firmaets Ledelse, 1884 traadte han selv ud og overlod Ledelsen helt og holdent til næste Generation. Isidor havde 1879 giftet sig med Hanne Heckscher. Adolf Martin var endnu ugift. Han hjemførte 1884 Louise Bloch. Forretningen blomstrede. Man spurgte engang en af dens Ledere om Hemmeligheden ved den store Succes. Han svarede: Jeg ved ikke selv, hvorledes det er kommet, men gaaet fremad er det bestandig! Endnu paa Købmagergade i Nr. 9 var dog Firmaet maalt med vore Dages Meterstok beskedent. L. Levison junr. optog kun det halve af Stueetagen, i den anden Halvdel havde Manufakturhandler Olsen Butik. I Kælderen drev Viktualiehandler T. C. Sally og Cigarhandler Quistgaard deres Handel. Paa første Sal sad Skræddermestrene Møller og Johansen. De ejede Huset.

Saa var det, at Aluminia 1883 købte Den gamle Fabrik, Købmagergade Nr. 50, og flyttede Porcelænsfabrikationen ud i Smallegade. Husets Ejer, Grosserer G. A. Falck, lod de mindere Bygninger nedrive. Et nyt Forretningskompleks skød op paa Grunden, en Ejendom med den ene Kontorfløj bag den anden, saaledes som man dengang kun havde set det langs Friederichstrasse i Gründertidens Berlin. L. Levison junr. flyttede 1886 ind i Stueetagen ud mod Købmagergade. Gamle Lion, nu 68 Aar og Rentier, var alvorlig bekymret for sine Sønners Dispositioner. Man fortæller, at han den første Tid gik op og ned paa det modsatte Fortov og sagde: Det kommer aldrig til at gaa! Det kommer aldrig til at gaa! Han mente, at de to unge Levison'er havde gabet over for meget.

Det var en broget Verden, der efter Ombygningen udfoldede sig indenfor Nr. 50's Mure. I Stueetagen boede paa den ene Side af Porten L. Levison junr., paa den anden Side Manufakturhandler O. Jensen. Paa anden Sal laa Krum's Dansekonservatorium, og herfra lød Dagen igennem de spinkle Toner af et opretstaaende Klaver, der akkompagnerede det yngste Københavns første Trin i Polka og Vals.

Solodanser Daniel Krum, Søn af Det kgl. Teaters Statistformand, blev af Mesteren Bournonville betegnet som »en af mine Fuldblodsansere«. Han var 37 Aar, smuk og havde komponeret forskellige ubetydelige Balletter: *Bacchusfesten*, *I Karnevalstiden* og *Spillemanden*. Gift var han med den populære Skuespiller Christian Schmidt's Datter Johanne, men Ægteskabet var ikke lykkeligt, Skinsyge plagede ham, og Kreditorer sled hans Trapper. Den 22. Marts 1887 fandt man Daniel Krum hængt i Charlottenlund Skov.

I A-Fløjen havde Erna Juel-Hansen sit Institut for Fruegymnastik. Noget forholdsvist nyt i Korsetternes og Blegstøtens Tidsalder. Fru Juel-Hansen, Datter af Marinelægen A. G. Drachmann, ældre Søster til den svingende Lyriker Holger Drachmann, selv Forfatterinde af Bogen *Mellem 12 og 17*, var bleven træt af at oversætte engelske Dameromaner for to Kr. Arket og slog sig derefter paa at give de københavnske Fruer en rankere Holdning. Instituttet var meget besøgt, skønt Fru Juel-Hansen betragtedes som gruelig emanciperet. Hun opgav imidlertid snart Gymnastikken og flyttede til Køge.

I C-Fløjen havde Grosserer Hasselbalch og Co. Kontorer. Christian Hasselbalch fra Randers havde 1876 løst Borgerskab som Manufakturgrosserer i Hovedstaden, men han var endnu ikke begyndt selv at fabrikere sine Varer. Først 1889 stillede han en Gardinvæv op i lejede Lokaler paa Peder Bangsvej, Indledningen til den store Industrimands skandinaviske Fabriksvirksomhed.

Kendsgerningerne holdt ikke med den gamle Løve i hans Bekymringer: Forretningen havde stadig Fremgang. I 80'erne begyndte L. Levison junr. at lave Julekort. Julen var i Christian IX's Hovedstad ikke nær den hektisk industrialiserede Affære som Frederik IX's Hovedstad har gjort den til. Julen var en Idyl med gamle Hartmann ved Frue Kirkes Orgel. Adolf Levison interesserede sig for Kunst, han begyndte paa Foraarsudstillingen paa Charlottenborg at købe de fastslaaede Maleres Billeder og lod dem reproducere paa Kort, før han hængte dem op paa sine Vægge. Saaledes skaffede han sig en god Samling af Malerier: Marstrand, P. S. Krøyer, Tuxen, Michael Anker, Locher, Zahrtmann. (Auktionskataloget over hans og Louise Levison's Bo indeholdt 144 Numre, solgt i Januar 1921). Utvivlsomt bidrog Firmaet gennem sine kunstneriske Julekort meget til at højne Smagen, der hidtil nærmest havde foretrukket det humoristiske. Men heller ikke denne Genre blev forsømt. Landets fornemste Karikaturtegnere: Alfred Schmidt, Axel Thies, Rasmus Christiansen arbejdede for Forretningen. Paul Fischer tegnede flotte Fyre, Certosaherrer, paa hvis høje Flipper man læste Ordene: Glædeligt Nytaar!

H. P. Lindeburg gjorde Lykke med Nissen paa Champagneflasken. De kongelige Ekvipager begyndte i December at køre om ad Købmagergade. Gamle Christian IX kom dog ikke selv. Han fik sendt en Kollektion af Julekort op paa Amalienborg til Udvalg. Derimod indfandt hans Søn, Frederik VIII, sig personlig i Forretningen og gjorde sine Indkøb. Og det samme skete for Christian X's Vedkommende, og han tog sin Søn Kronprinsen, vor nuværende Konge, med sig. I Butikken herskede saa voldsom en Trængsel, at Politi maatte tilkaldes for at holde Orden.

Isidor Levison, gamle Lion's ældste Søn, døde i Karlsbad den 20. Mai 1893. Nu var Adolf Levison eneraadende paa Købmagergade, og han var Mand for at sætte Fremskridtet i System. Allerede i 1890 havde han løst Borgerskab som Bog- og Kunsttrykker samt Bogbinder. Samme Aar den 1. Marts begyndte Papirvarefabrikken. Den 12. Mai 1893 kørte den første Vogn ud gennem Porten, anskaffet kun til Transport af de Levison'ske Varer. Da G. A. Falck's efterladte i 1899 solgte Købmagergade Nr. 50 til Det københavnske Ejendomssocietet, blev Adolf Levison bange for, at man skulde sige ham op, derfor købte han Huset Nr. 46 for at have et Sted at flytte hen. Det blev ikke nødvendigt. Efterhaanden aad L. Levison junr. sig med sine forskellige Afdelinger op gennem hele Nr. 50 og erobrede Etage efter Etage, den ene Gaard bag den anden. Lille Juleaften 1899 var Salget naaet op paa en Million Kr.

Den 11. Juni 1900 fejrede Papirhandelen sit 50 Aars Jubilæum, og Grundlæggeren levede endnu, 82 Aar gammel. Lion Levison havde for Sommeren taget Ophold paa sin Villa i Holte, og her tilbragte Adolf Levison Festdagen i Stilhed med sin Far. Firmaets Folk, ialt 150 Personer, blev sendt ud paa en større Skovtur til Raadvad og Søllerød. Chefen selv holdt sig tilbage. Han ønskede ikke at være Midtpunkt, ikke at henlede Opmærksomheden paa sin egen Person. Fra de ansatte i L. Levison junr. modtog Adolf Levison en Statuette af Heimdal – Aarvaagenhedens nordiske Gud var Firmaets Varemærke – udført i Bronze af Billedhuggeren Ludvig Brandstrup.

Lion Levison døde den 13. Januar 1903. I København var hans Søn og Efterfølger efterhaanden bleven en kendt Figur. Man talte paa den Tid om, at han burde udnævnes til Etatsraad. I Adolf Levison's Hjem paa Vestre Boulevard førtes en vidtstrakt Selskabelighed, og Louise Levison var en elegant og slagfærdig Værtinde for Hovedstadens Bourgeois. Til Kredsen hørte mange Teaterfolk: Karl Mantzius og Fru Sara, Viggo Lindstrøm og Fru Vera, Emil Wulff og Fru Hertha, Vilhelm Petersen (Peter Vilh.) og Fru Fanny. Naar Charlotte Wiehe-Bérény kom paa sit aarlige

Gæstespil paa Folketeatret, iført det sidste Skrig i Parisermode, blev hendes Besøg Signalet for en Række straalende Fester hos Levisons. Ved en af disse Middage udtalte en Teaterdirektørs Kone, at hvis hun fik at vide, at hendes Mand bedrog hende, vilde hun straks springe ud ad Vinduet. Fru Levison ringede paa Tjeneren og bad ham efterse, at alle Hasper var sat forsvarligt paa.

Adolf Levison og Fru Louise hørte til Stamgæsterne ved Væddeløb paa Eremitagesletten, og de havde fast Plads ved alle betydende Premierer. Efter Forestillingen saa man dem som Værter for et muntert Selskab i Hotel Bristols varme Ende. Paa mange Maader var de et Udtryk for Livet i Frederik VIII's glade, ubekymrede København. I 1911 anskaffede de sig Automobil. Et meget nært Venskab forbandt dem med Lindstrøms. Da Viggo Lindstrøm den 19. September 1908 med A/S Bona i Ryggen aabnede Det Ny Teater ude paa Vesterbro, vidste hele Byen, at uden Hjælp fra Papirhandleren paa Købmagergade vilde det aldrig være lykkedes for ham.

Holger Petersen indbød hyppigt Adolf Levison paa sin jyske Ejendom Hølund Søgaard. Den store Forretningsmand og Filantrop fra Nr. 44 paa Købmagergade havde gennem sin Broder, Lægen August Petersen, faaet Forbindelse med Hedesagen og deltog 1880 i Stiftelsen af Plantageselskabet Staushede. 1891 anlagde han Baldersbæk Plantage paa over 1000 Tønder Land og købte 1895 Hølund Søgaard. Nu var det Holger Petersen magtpaaliggende at faa ogsaa andre velhavende Forretningsfolk til at sætte Penge i Hedesagen, og i 1904 erhvervede Adolf Levison paa hans Tilskyndelse Heimdalplantagen, hvoraf senere en Del blev mageskiftet med Tirsbjergplantagen. Paa Tirsbjerg med den vide og skønne Udsigt ryddede Adolf Levison senere i Granplantningerne en Festplads og lod den 3. Juli 1912 afsløre et Monument for Christian IX, en Buste, udført af August Hassel, paa en høj Sokkel med Indskriften: Sit Fædreland skylder man alt. Adolf Levison skænkede ved samme Lejlighed Staten 25.000 Kr. til Vedligeholdelse af Monumentet og dets Omgivelser. Paa Heimdalplantagen var I. C. Christensen Levison's Nabo, og de to hver for sig saa forskellige Mænd kom til at staa hinanden virkelig nær. Venskabet uddybedes paa mange gemytlige Fisketure. Mange af Levison's københavnske Forbindelser aflagde i Aarenes Løb Heimdalplantagen Besøg, og der kom gode Jyder til som Jeppe Aakjær og Skovrider Chr. Dalgas. I vore Dage vilde selv ældre Herre paa Heden iføre sig *shorts* og aabenstaaende Sportsskjorter. Det virker pudsigt paa de mange Amatørfotografier fra Heimdalplantagen at se Adolf Levison og hans Venner færdes i Lyngbakkerne i Jaket og med Bowlerhatte. Men saadan var Tiden.

Den 17. December 1912 naaede Omsætningen op paa to Millioner Kr. og i Løbet af 1916 paa tre. Adolf Levison indsaa, at hans Dage var talt, og at det derfor var paa Tide at drage Omsorg for Fremtiden. Tirsbjerg Plantage havde han overdraget Staten allerede i Mai 1914. Samme Aar solgte han Villa Gefion i Vedbæk. 1916 blev den store Forretning paa Købmagergade omdannet til et Aktieselskab med en Kapital paa en Million Kr. Selv forblev han Direktør. I Bestyrelsen indtraadte Overretssagfører Arthur Rothenborg, Grosserer Erik Levison (eneste Barn af Adolf og Louise Levison), Vexellerer Johan Levin og Grosserer Martin Sander. Adolf Levison følte sig gammel og træt, og i Efteraaret 1918 tiltraadte Valdemar Mygind som administrerende Direktør. Allerede næste Aar døde Lion Levison's Søn, den Mand, der havde bragt Papirhandelen paa Købmagergade frem til at være en Institution i København. Paa 75 Aarsdagen for Firmaets Grundlæggelse satte Personalet den bortgangne Chef et varigt Minde i en Bronzebuste, udført *post mortem* af Billedhugger Anders Bundgaard. Den har Plads i Hovedkontoret.

Et smukt Udslag af den afdøde Forretningsmands og Fru Louise's Følelser for dem, der ikke havde det alt for godt, var *Papirhandler Adolf Levison's og Hustrus Legat* oprettet ifølge Testamentet for Trediedelen af den efterladte Formue, ca. ½ Million Kr., det fik kongelig Konfirmation den 28. November 1921 og tjener – foruden at bistaa enkelte Slægtninge og Venner – almenvelgørende Formaal. Dansk Papirhandlerforenings Understøttelsesfond modtager aarligt af Legatet et anseeligt Beløb, Portioner uddeles til Funktionærer, der har været ansat mindst 10 Aar hos L. Levison junr. og Enker efter dem, endvidere til Foreningen til Understøttelse af ulykkeligt stillede Mødre, Københavns Grosserer-Societets Komité (som dermed hjælper trængende), Foreningen til unge Handelsmands Uddannelse. Den Person, der først er nævnt i Fundatsen, er Ægteparret Levison's tidligere Kokkepige, et Bevis paa det hjertelige Forhold mellem Herskab og Tyende i Hjemmet.

Valdemar Mygind beholdt Styret i 23 Aar. I en Periode var han Dommer i Sø- og Handelsretten, et Æreshverv, han skøttede med stor Nidkærhed. Han døde 1941 og blev efterfulgt af V. Jørgensen og V. Lithau. 1946 frattraadte V. Lithau, og W. Hallarth overtog den Stilling som Direktør, han beklæder ved Jubilæet. Hos L. Levison junr. er paa 100 Aarsdagen beskæftiget fjerde Generation af de københavnske Levison'er: Den gamle Løves Oldebarn, Svend Holger Kay Levison, Søn af Erik Levison og født den 7. Oktober 1915. Aktieselskabets Bestyrelse bestaar idag af Landsretssagfører Per Federspiel, Civilingeniør Einar C. Bache, Direktør Bjarner Hall, Grosserer cand. jur. Poul Jacobsen og Vekselerer Johan Levin.

Rundetaarn og Trinitatis

CHRISTIAN IV havde i 1635 indrettet en Studenterkirke, den viste sig imidlertid at være altfor lille. Derfor lod han den 7. Juli 1637 nedlægge Grundstenen til et nyt Bygningsværk lige over for Regensen, et Komplex, som ikke blot skulde tjene til den lærde Ungdoms gudelige Opbyggelse, men ogsaa være en Højborg for Videnskab og Forskning. Taarnet var paa Forhaand bestemt for Astronomerne og derfor solidere end Kirketaarne er flest for ikke at ryste, og over Kirkens Langskib blev indrettet en Sal for Universitetsbiblioteket. Som Arkitekt nævnes Jørgen Scheffer fra Bern, men Hans Stenwinkel den Yngre, Christian IV's Generalbygmester, der lige havde fuldført Befæstningen af Flækkerø ved Christianssand, og som nu arbejdede paa Dragsholms Østfløj, har sikkert haft Del i Planen. Han døde imidlertid i 1639. Kongen – det ved man – gav selv Direktiver til, hvorledes han ønskede Biblioteket indrettet med Bogkøjer, og han tænkte ogsaa paa at lade opstille et Kunstur, som kunde spille Psalmer, »som muligt de Godtfolk intet skøtter meget om at høre«.

Allerede 1642 var Taarnet færdigt. Ifølge en latinsk Indskrift var det grundlagt af Christian IV, som lod sig raade af den berømmelige Astronom Christian Longomontanus, Professor ved Universitetet og Tycho Brahe's Discipel. Bonden Søren Poulsen's Søn, født i Lomborg ved Lemvig, havde været Medhjælper i Stjerneborg paa Hven og faaet den danske Adelsmand til Ven i Aarene fra 1589 til 97, og han indrettede nu Observatoriet paa Taarnets øverste Terrasse efter Tycho'nisk Mønster. Her opstillede han bl. a. Tycho Brahe's berømte Himmeglobus, der var to Meter i Tværmaal, og paa hvis blanke Messingskal 1000 Fiksstjerner's Positioner var angivne. Da Tycho Brahe drog i Landflygtighed, tog han Globus'en med sig, og den blev berømt og omtalt over det ganske Europa, men som Krigsbytte i 30 Aars-

krigen blev den hjemsendt af Ulrik, Christian IV's Søn. Ulrik tog den i Jesuitterkollegiet i Neisse under Kampene i Schlesien 1632 og faldt selv Aaret efter under et Besøg i det keiserlige Hovedkvarter, dræbt af en forræderisk Soldat. Det var Christian IV en bitter Sorg, thi Ulrik var værdifuldere end hans andre Børn, moralsk ragede han op over Tidens Officerer, hvis Drukkenskab han alvorligt misbilligede. Christian Longomontanus var siden 1609 den Videnskabsmand, der udarbejdede den danske Almanak, og det var ham, som indførte Aarsangivelsen: Efter Verdens Skabelse, som først blev afskaffet 1911.

Terrassen paa Taarnets Top lod Christian IV omgive af et Jerngitter, smedet af Bøhmeren Caspar Fincke. Han fik 1610 Arbejde i Vaabensmedien ved Kronborg og havde sit berømte Værksted paa Hjørnet af Sct. Annegade og Kongensgade i Helsingør. Caspar Fincke's Signatur var en krydslugt Hammer og Nøgle. Efter 1631 var han Kleinsmed paa Københavns Slot, og da han havde lavet Gitterdørene til Christian IV's Gravkapel i Roskilde Domkirke, fik han Lov til i Ornamenterne at sætte sig selv følgende Minde:

*Caspar Fincke bin ich genant,
dieser Arbeit bin ich bekant.*

Rundetaarn hed oprindelig Regenstaarnet, men dets officielle Navn var Stella-burgum Regis Hauniensis, Københavns Stjerneborg. Taarnet er til Gesimsen 34,8 Meter højt, dets ydre Tværsnit er godt 15 Meter. Paa den sydlige Mur mod Købmagergade satte Christian IV en Rebusindskrift, som man har tydet: Doctrinam et justitiam dirige Adonei in corde coronati Regis Christiani Quarti 1642. Styr du Herre Tro og Retfærdighed i Kongens, Christian IV's Hjerter. Retfærdigheden er symboliseret ved et Sværd. Herrens Navn er skrevet med hebræiske Bogstaver. Kongens Hjerter gløder blodrødt. Midt i Taarnet staar en Murcylinder, 3,7 Meter tyk, rundt om den vinder sig en Sneglegang. Dens Snoning ender to Stokværk under Gesimsen, og Stigningen er saa blid, at den podagristiske og gigtsvage Christian IV mageligt kunde lade et Par Murersvende bære sig i en Stol op, naar han fra Observatoriets Terrasse vilde nyde Udsigten. Peter den Store red paa en russisk Hest, og hans Gemalinde Catherina sad tilbageslængt i en Vogn, da de den 2. Oktober 1716 under hele den civiliserede Verdens Opmærksomhed aflagde Observatoriet et Besøg.

Som sagt, Rundetaarn stod færdigt 1642, Kirken derimod, Trinitatis, kunde først indvies den 31. Mai 1656 af Frederik III, og da var Byggeriet end ikke fuld-

ført, først i Juli næste Aar – paa 20 Aarsdagen for Grundstensnedlæggelsen – ind-sattes den sidste Sten i Hvælvingen. Murermesteren hed da Anders Frech og var fra Breslau. Lambert v. Hagen, Søn af en Kontrafejer fra Stralsund, der havde virket i Bergen, selv Maler og Arkitekt og sin Tidsalders alsidigste Kunstner, udførte Altertavlen.

En latinsk Indskrift ved Taarnets Portal forkyndte, at Christian IV med from Omsorg havde grundlagt dette tredobbelte Monument: Et Tempel for den hellige Treenighed, et kongeligt Bibliotek og en Stjerneborg af vidunderligt Arbejde. Samtidig toges Observatoriet i Brug som Verdens næstældste Statsobservatorium. Trinitatis blev 1660 Kirke for den Menighed, der stod helt uden Gudshus, fordi man havde opgivet at færdigbygge St. Anna Rotunda ude i Rigensgade, og 1683 blev den en af Byens Sognekirker.

Dæmpede Trommer slog deres Sørgerytmer ind mod Trinitatis Kirkeport, da en tidlig Foraarsdag 1676 Feltherren, Greve Hans Schack, Sejrherr i Slaget ved Nyborg, blev baaret til den evige Hvile i Krypten under Højalteret. Begravelsen var med stort Ceremoniel, officielt fastlagt, som det tilkom den Mand, der havde organiseret Enevældens Militærvæsen. Landets fornemste Herrer slæbte deres Kapper af sort Fløjl gennem Købmagergades Snavs, Faner sænkede sig over Graven, Hornsignaler gjaldede under Hvælvingerne. Med tørre Øjne fulgte Officererne Kisten, thi Greve Hans Schack havde ikke været elsket. Barsk var han og kølig af Væsen. Uden Omsvøb gav han sine korte og knappe Ordre. Og meget Hensyn tog han ikke til sine Medarbejdere. Men en god Soldat gik bort med ham, det maatte selv Modstanderne indrømme: Tapper, hæderlig, veldisciplineret fra han som 18-aarig var Rytter i Christian IV's Hær i Tyskland. Siden kæmpede han – som unge Mænd af god Familie dengang gjorde det – under mange Landes Faner paa Europas store Valpladser i Italien, Spanien og Flandern. Hans Schack kom til København i 1655, gik i dansk Tjeneste og købte straks en Ejendom ved Børsen. Da Karl Gustaf marcherede mod Danmarks Hovedstad, var han Byens Kommandant. Med sit hurtige og glimrende Organisationstalent fik han Fæstningsværkerne udbedrede og var i Stormnatten til Stede overalt, hvor der var Brug for en overlegen Fører. Den 14. November 1659 sejrede han ved Nyborg. Man paastod ganske vist bagefter, at Hans Schack havde ventet lovlig længe med at gribe ind med sin Hærafdeling, og at denne Tøven bevirkede, at v. Eberstein, for hvis Feltherreegenskaber han kun havde ringe Respekt, var ved at vige for Fjenden. Nu kom imidlertid Hans Schack og afgjorde Kampen, og det blev ham, der høstede baade Æren og Byttet.

Hos Barokkens berømte Billedhugger Artus Quellinus den Yngre i Antwerpen bestiltes et pragtfuldt Marmorgravmæle over Feltherren, og den 10. Juni 1689 ankom Artus' Søn, Thomas Quellinus, til København for at lede Opstillingen i Trinitatis. Han voksede fast her, købte Gaard i Norgesgaden (Bredgade) og tog 1703 Borgerskab som Bildt- og Stenhugger. Mange fornemme Danske ønskede – efter at de havde set Monumentet i Kirkens Kor over Greve Hans Schack – efter Døden at blive mindet paa en ligesaa pompøs Manér, og Thomas Quellinus udfoldede en rig Virksomhed for de Gyldenløve'ér, Rewentlow'ér, Ahlefeldt'ér og Skeel'ér, indtil han 1707 vendte tilbage for at ende sine Dage i Antwerpen.

Adelsslægter erhvervede efter Kirkens Fuldførelse hurtigt de vestlige Gravkamre under Koret, og her stod Kiste tæt ved Kiste, betrukket med violet Fløjl og med Vaabenskjolde og Englehoveder i Sølv. Blandt dem, der kom til at hvile her, var flere, der greb ind i Landets Politik. Joachim Gersdorff døde 1661 og blev først begravet i Nikolaj Kirke, men senere flyttet til Krypten under Trinitatis. Han var Korfitz Ulfeldt's Efterfølger i Embedet som Rigshofmester. Om den vittige og altid ironiske danske Adelsmand sagde Gesandten Rebolledo, at han i sit Væsen var mere spansk end fransk – en betydelig Kompliment i en Diplomats Mund – til Gengæld virkede Joachim Gersdorff paa sine Landsmænd som en fremmed Fugl. Men han sluttede sig stærkt til Frederik III og red i Stormnatten 1659 ved Kongens Side paa Københavns Volde. Efter Fredsslutningen skød han meget af Skylden for Nederlaget over paa den gamle Adel. Joachim Gersdorff boede i Bryggergaarden, der laa, hvor idag Hotel d'Angleterre ligger. Han var uhyre rig. Sine Fiskedamme uden for Byen testamenterede han til Dronning Sophie Amalie. Han forstod at nyde Livet og virkede imødekommende paa alle, høje som lave. Præsten sagde i sin Ligprædiken over ham, at han holdt sig »altfor nobel til enten sin egen eller nogen af sines private Interesse ved denne sin høje Kommando og store Myndighed i ringeste Maade at søge«. Kort før sin Død lod han sig i en Stol bære op ad Trinene til Tribunen for at aflægge Hyldningsed til Enevældsmonarken.

Her i Krypten fik Joachim Gersdorff Selskab af sin Svigersøn, Geheimeraad Jørgen Bielke, død 1696. Han var gift med Gersdorff's Datter, Magdalene Sibylle, der blev Griffenfeld's Elskerinde, en af »de trende Agerhøner«, de to andre var Mette og Birgitte Trolle. General Jørgen Bielke ejede 1675 Gaarden paa Hjørnet af Købmagergade og Klareboderne (Nr. 42), og efter Griffenfeld's Fald den 10. Marts 1676 fjernede Magthaverne de to Skildvagter foran Porten, som han havde Krav paa som Københavns Kommandant og Statholder i Sjælland. Han fik – efter

*Terrassen paa Taarnets Top lod Christian IV omgive af et Jerngitter,
smedet af Bohmeren Caspar Fincke.*

at have gjort Vrøvl – kun den ene igen. Samtiden betragtede ham som en uheldig Amatør paa Krigskunstens Omraade, og hans Pengeforhold var saa fortvivlede, at han efterhaanden maatte skille sig af med de fleste af sine Godser, baade i Danmark og Norge. Jørgen Bielke's Stilling til Griffenfeld var tvivlsom. Han syntes ikke at have haft noget imod Konens Forhold til den kvindefortærende Opkomling, i hvert Fald profiterede han af det.

Baade den sachsiske Hofmand Johan Christopher v. Körbitz og hans Hustru Kirstine Lützow's Kister blev med behørigt Ceremoniel henstillede i Trinitatis. Hr. v. Körbitz, Kavalier til Fingerspidserne og meget anvendt ved fyrstelige Brudesendelser, kom i dansk Tjeneste 1634, da han blev Junker hos den udvalgte Prins Christian. Denne døde 1647 paa en Kurreise til Sachsen og netop som Gæst paa Slottet Körbitz, og den fornemme Sprade – i Mellemtiden avanceret til Hofmarskal – førte med Anstand og stor Respekt for Etiketten Liget tilbage, saa det kunde blive bisat i Roskilde Domkirke. Naturaliseret dansk Adelsmand blev Hr. v. Körbitz i 1646, men den danske Adel protesterede dog kraftigt 1662, da han i Rangforordningen blev sat over de gamle Rigsraader, og Frederik III maatte foretage et delvist Tilbagetog.

I Foraaret 1681 vendte Ole Rømer hjem fra Frankrig, hvor den paa det Tidspunkt 37-aarige danske Astronom havde opholdt sig ved Academie Royale des Sciences siden 1672 og skabt sig et Verdensnavn, dels ved sin Afhandling om Lysets Tøven i Journal des Sçavans, dels ved sit tekniske Mesterskab: Han konstruerede Springvandene i Versailles Slotspark. Nu giftede Købmandssønnen fra Aarhus sig med Rasmus Bartholin's Datter Anne Marie – han havde som Student boet i Huset hos den lærde Professor, som omtalte ham som: Min domesticus – og rykkede som Professor i Astronomi ind paa Rundetaarn. Embedet havde ventet paa Ole Rømer i flere Aar. Christian V gjorde yderligere Vor Mathematicus til Leder af en Række for København betydningsfulde Reforme af praktisk Art: Gadernes Brolægning, Byggeforholdene, Vægtene og Politi, Brandvæsen, Vandtilførsel og Afledning. Han havde begge Hænder fulde og indrettede ovenikøbet to smaa Observatorier til eget Brug, et i Professorgaarden i Kannikestræde, det andet paa Tusculanum i Pilenborg, to Mil Vest for København.

Ole Rømer døde 1710 som Politimester i Hovedstaden med Rang af Etatsraad. Hans Efterfølger paa Rundetaarn blev Professor i Astronomi L. Schive. Saa kom Peder Nielsen Horrebow, der havde været Rømer's Assistent allerede i 1703 og havde hjulpet ham med at forsyne de astronomiske Instrumenter med Delekredse. Fiskersønnen Horrebow var senere nogle Aar Huslærer hos Baron Fr. Krag til

Stensballegaard, men vendte 1711 tilbage til København. Da Professor Rasch døde 1714, henvendte Horrebow sig personlig til Frederik IV, som gav ham Løfte om det første ledige Professorat. Ludvig Holberg skulde efter Tur have fulgt efter Rasch, men da han netop var i Udlandet, overlod han Horrebow Professoratet mod at beholde sin Anciennitet. Senere vilde Horrebow ikke af med Ancienniteten, og det gav Anledning til evige Spektakler mellem de to.

Peder Nielsen Horrebow forefandt Observatoriet paa Rundetaarn i en miserabel Forfatning og fik Bevilling til Forbedringer. Den 20. Oktober 1728 udbrød den store Brand, og fra Trinitatis Kirke sprang Ilden over til Rundetaarns Stjerneborg, der var af Bindingsværk. Horrebow reddede et Skrin med nogle af Ole Rømer's og sine egne Manuskripter, men Instrumenterne ødelagdes, blandt dem Tycho Brahe's store Himmeliglobus. I *Basis Astronomiae* gav Horrebow senere en levende Skildring af Brandens Forløb.

Baade Taarnets Murværk og Kirkens Hvælvinger trodsede Flammerne, men Universitetsbiblioteket paa Loftet gik til Grunde. Trinitatis blev imidlertid forbløffende hurtig genindviet. Hofbilledhuggeren Johan Friedrich Ehbisch, hvis Far havde været Urtegaardsmand hos Dronning Sophie Amalie, sluttede 1729 Kontrakt om Alter og Prædikestole til fire af Hovedstadens brandlidte Kirker: Frue, Petri, Helliggeist og Trinitatis. Idag er kun bevaret hans Arbejde i sidstnævnte. Han var en Mester i Akanthus Barok. Under Branden mistede han sit eget Hus i Aabenraa, og han kom aldrig mere rigtig paa Fode. Ehbisch restaurerede for Kongerne talrige barokke Haveskulpturer ved Slottene.

Observatoriets Ødelæggelse var en Katastrofe for Peder Nielsen Horrebow. Han havde en stor Familie at forsørge. I Ægteskabet med Brygger Jens Rasmussen Rossing's Datter Anne Magrethe havde han avlet tyve Børn. Hans Velynder, Overceremonimester, Geheimeraad Vincents Lerche til Lerchenfeldt i Rinds Herred, kom ham dog til Hjælp, forærede ham nogle videnskabelige Værker, gav ham Lov til at benytte sit betydelige Bibliotek og lod Planetmaskinen i Rundetaarn reparere. Denne Hofembedsmand, stor Godsejer og Dilettant paa Bygningskunstens Omraade, boede alle sine Dage – og det skønt han ejede adskillige Gaarde – i København, hvor hans Palæ hørte til de prægtigste. Den franske Gesandt Camilly sagde om ham: Hr. Lerche kan med god Grund kaldes en *pater difficultatum*. Han er mere skikket til at fordærve en Sag end føre den lykkelig til Ende. Han er et Stykke af en Lærd, som har kikket ind i alle Videnskaber! Det er ikke nogen særlig elskværdig Karakteristik, og det lader sig vel ikke nægte, at Vincents Lerche var berygtet for

Pedanteri, og at han hængte sig i Petitesser. Han holdt som Overceremonimester strengt paa Etiketten og efterlod et Værk i fem Bind: *Ceremonialia*. Men samtidig vilde han gerne hjælpe, hvor han kunde, og Familien Horrebow nød i hvert Fald godt af hans medfølende Hjerte. 1730 blev der bevilliget 300 Rigsdaler til Istand-sættelse af Taarnet og de astronomiske Instrumenter, men de blev næppe saa præcise som dem, Ole Rømer og Horrebow i Forening havde konstrueret. Først elleve Aar senere, i 1741, kunde Observatoriet betegnes som nogenlunde fyldestgørende, da der paa Toppen af Rundetaarn blev opført et mindre Taarn, forsynet med Ækva-torial- og Meridianinstrument. Men Horrebow var nu en Mand paa 62 Aar og virkede ældre. Kampen for det daglige Brød havde slidt ham op. Sønnerne Christian og Andreas besørgede Observationerne.

Man stillede 1748 Geheimearkivaren, den sprænglærde Filolog og Historiker Hans Gram's Fløjlskiste ned i Krypten under Trinitatis, og det skønt Hustruen, som han havde elsket meget højt, laa begravet i Holmens Kirke, hvor hun var blevet bisat allerede 1719. Anne Cathrine Sylvers havde været ti Aar ældre end sin Ægte-fælle og først gift med en hovedrig Grynmaaler. Og Grynmaalerens mange Penge gjorde Hans Gram uafhængig Resten af Livet. Blandt sine talløse Hverv havde Hans Gram imidlertid ogsaa det at være Kirkeværge for Trinitatis, derfor hørte han hjemme hér mellem de mange adelige Lig.

Hans Gram kunde underholde et stort Selskab, fortælle blændende om Versailles, skønt han aldrig havde været der, og man bad ham alle Vegne. Med Damer talte han dog ikke Latin, et Lapseri, han gerne tillod sig i lærde Mænds Forsamling, og Fruer og Frøkener flokkedes om ham ved Assemblerne i Greve Wedel-Jarls-berg's Palæ i Norgesgaden hos den engelske Ministerresident Walter Titley for at lytte til hans aandfulde og vittige Konversation. Holberg og han nærrede gensidig Agtelse for hinanden, men intet Venskab. De var for forskellige. Hans Gram, en jydsk Præstesøn, paatog sig en Mængde Opgaver og fik Tid til at løse dem. I Virkeligheden var han som Holberg en ensom Mand, hans bedste Venner var Bøgerne. Da han følte, at han skulde dø, lod han Tjeneren bringe alle Bibliotekets Bøger ind til sig. Siddende i sin Lænestol, iført Slaabrok, tog han een for een Afsked med dem, lod Haanden kælede glide hen over Bindet, bladede lidt i dem og indsnusede Duf-ten af Støv. Suhm, som tilfældigvis aflagde ham en Visit, overværede Optrinnet.

Christian Horrebow overtog 1753 Faderens Embede som Professor og Leder af Observatoriet paa Rundetaarn. Han var paa det Tidspunkt 35 Aar og havde sin ti Aar yngre Broder som Assistent. Faderen og Holberg havde aldrig rigtig kunnet

forliges. Men Christian stod i et smukt Forhold til Baronen paa Tersløsegaard og overtog Hvervet som Skifteforvalter i hans Dødsbo samt skrev en Fortale i tredje Bind af anden Udgave af Danmarks Riges Historie. Det kastede en Skygge over Familien, at en Broder, Niels Horrebow, som var Jurist og Assessor i Højesteret, i 1747 mistede sine Embeder paa Grund af Kasseangel og blev forvist til Bornholm. Niels reiste senere til Island og skrev 1752 en Bog: *Tilforladelige Efterretninger om Island med et nyt Landkort og 2 Aars meteorologiske Observationer*, hvori han gendrev de naive Oplysninger, Borgmesteren i Hamburg, Johan Anderson, havde givet i et Smædeskrift, bygget paa uvidende Skipperes og Købmænds Fortællinger.

Da Christian Horrebow døde 1776, haabede Broderen Peder at kunne arve baade Professorat og Stillingen paa Rundetaarn, men Familien havde kraftige Modstandere indenfor den lærde Verden. Under Paavirkning af en Professorklike blev der efter Konsistoriums Ordre nedsat en Komité, som skulde undersøge Forholdene ved Observatoriet. Matematikeren Christen Hee og Lægen og Fysikeren Christian Gottlieb Kratzenstein var Medlemmer, og deres Indberetning blev af en saadan Art, at Peder Horrebow 1777 blev sat paa Pension. Han overlevede Nederlaget i 35 Aar. Kratzenstein var nu en meget stridbar Herre. Han var Tysker og kom først til København 1752 paa Hjemreise fra Archangel efter for den russiske Regering at have gennemreist den nordlige Del af Tsarriget. Svært blev det for Kratzenstein at finde en Bolig i den danske Hovedstad. Rygtet om hans Eksperimenter med Elektricitet var ilet forud, og man frygtede, at han med sine Maskiner skulde tiltrække Lyn og Torden. Ufred fulgte i den stejle Videnskabsmands Spor, og han var skaanselsløs over for Dovenskab og Sløseri.

Thomas Bugge, Søn af en kgl. Kælderskriver, blev Christian Horrebow's Efterfølger. Han havde været hans Assistent og sendtes af ham til Trondhjem for at observere Venuspassagen. Kort efter sin Ansættelse drog han ud paa en Reise gennem de vesteuropæiske Lande for at se paa Observatorier, saa at han efter sin Hjemkomst kunde bringe Stjerneborgens paa Rundetaarn paa Højde med Tidens Krav. Christian VII skænkede 7000 Rigsdaler, og Observatoriet blev ombygget og fik nye og mere moderne Instrumenter. Allerede under Forgængeren var 1772 (Struenseaaaret) indrettet et Tidssignal, der viste Københavnerne, naar Klokken var 12. Kuglen blev ved med at falde lige til 1868, da den blev flyttet til Toppen af Nikolaj Taarn. Men da eksisterede *Stellaburgum Regis Hauniensis* ikke længer paa Rundetaarn. Den blev nedlagt, da i September 1861 Universitetets astronomiske Observatorium paa Rosenborg Bastion blev taget i Brug.

En Mur med en volutsvungen Gavl over en Port med Christian IV's Navnetræk skilte Købmagergade fra Kirkegaarden, som var anlagt paa en Rest af Byens Avlsgaard og forskellige Adelsgaardes Haver og strakte sig mod Nord til Landemærket, mod Øst til Pilestræde, mens den mod Syd blev afgrænset af Marsvin'ernes Gaard. Mellem Gravene stod en Række gamle Lindetræer. En Dag i Slutningen af Marts 1781 bevægede sig et langt Tog fra Skindergade tværs over Købmagergade og ind gennem Kirkegaardens Port: Johannes Ewald blev – som Rahbek senere udtrykte det – baaret til sin Grav paa Danmarks Skuldre. Følget bestod af 66 Par, de sidste vandrede endnu i Skindergade, da de første allerede var ankommet til Graven. Sorgbetyngt skred det litterære København frem i lejede Sørgekapper, thi man vidste, at den døde var Tidens største Digter. Johannes Ewald var i Slutningen af August 1777 bleven ført fra Søbækshuset mellem Humlebæk og Espergærde, hvor han i nogle Aar havde været anbragt hos Herman Lem, Godsforvalteren paa Krogerup, og af Omgivelserne var blevet behandlet som et menneskeligt Vrag, ind til Tømrerenken Anne Kirstine Skou i Skindergade. Man betragtede ham nu som kureret for Kvartalsdrikkeriet, og de halvfjerde Aar, han endnu levede, var for saa vidt taalelige. De unge Litterater hyldede ham og gjorde deres bedste for at skrive som han i de venlige Dyders Aand, og han digtede *Fiskerne* med de dejlige Sange, der ved Opførelsen i Komediehuset den 31. Januar 1780 blev en stor Sejr. I Martsdagens kolde Lys saa man vel tydeligt Sørgekappernes Lurvethed, men ogsaa de oprigtige Taarer, der glimtede. Fugle sang i Lindekronerne, hvide Skyer drev hen over Rundetaarn, og der var i Luften en Anelse af Foraar og blomstrende Violer.

Knap fem Aar senere blev den anden af Oplysningstidens betydelige Digtere, Johan Herman Wessel, begravet paa Trinitatis Kirkegaard. I Fr. Schwartz' *Lommebog for Skuespilyndere* 1784 findes et Stik af F. L. Bradt, forestillende Ewald's Grav ved Kirkens Korrunding og følgende Linier af Werner Abrahamson, Litterat og Officer

*Med Rette hér dit Bryst er følende,
thi alt, hvad Ewald sang, var Følelse . . .*

citerede efter Vennens Prolog til Sørgefesten paa Teatret og fremsagt af General Eickstedt's Elskerinde »lille Møller«. Vi ved, hvor Ewald hviler, mens Wessel's Grav er forsvundet. 1817 forsvandt Muren og en Række Salgsboder mellem Kirkegaarden og Købmagergade, og i 1850'erne blev Kirkegaarden nedlagt. Paa den lille Plads,

som fremkom i Læ af Trinitatis, reiste man 1879 et Monument for Ewald og Wessel. Kunstneren hed Otto Frederik Theobald Evens, han var Elev af Bissen og Freund, ikke af stor Betydning, men som Menneske blid og stilfærdig. Han døde 1895 fattig og forglemt.

Englændernes Bombardement 1807 ødelagde totalt Frue Kirke, der nedbrændte til de nøgne Mure. Genopførelsen i klassicistisk Stil under C. F. Hansen begyndte 1811, men først den 7. Juni 1829 kunde Kirken atter tages i Brug. I Mellemtiden benyttede Menigheden Trinitatis, hvor den unge Præst Jacob Peter Mynster hver Søndag samlede en talstærk Tilhørerskare, der sad henrevne af hans bibelske supranaturalistiske Forkyndelse, en berusende Modsætning til den hos andre Prædikanter herskende Rationalisme. Pastor Mynster, den senere Bisp, kom fra Spjellerup, da han 1811 fik det residerende Kapellani ved Frue Kirke. Dengang gik Intelligensen til Gudstjeneste. Under Mynster's Prædikestol i Trinitatis saas Uge efter Uge Kamma Rahbek, for hvem det var en Reise at komme fra Bakkehuset ind til Købmagergade, Thomasine Gyllembourg, der boede i Fredericiagade og senere flyttede til Christianshavn, Anders Sandøe Ørsted, den unge teologiske Student Hans Lassen Martensen og Hosekræmmer Michael Pedersen Kierkegaard med sine to Sønner, Peter Christian og Søren, som begge to blev konfirmerede af Mynster. Faderen havde haft sin Virksomhed paa Købmagergade, da han 1794 holdt Bryllup med sin første Kone, Kirstine Nielsdatter Royen, Vejviseren melder kort og godt Kierkegaard, Hosekræmmer, som boende i Nr. 82 og stryger flot e't. Peter Christian Kierkegaard opponerede sidenhen i Livet – mens han var Præst i Pedersborg – mod Mynster, der i 1840'erne vilde have Baptisternes Børn tvangsdøbt og konfirmerede i den lutherske Kirke. Og Søren Kierkegaard's voldsomme Angreb 1854–55 mod Bispen, »kun stor som Deklamator«, var rettet mod den forfinede, aristokratiske Prælat som den ypperste Repræsentant for Statskirkens Stivhed.

Arkitekten Johan Daniel Herholdt afleverede 1861 det nye Universitetsbibliotek – opført med Kirken San Fermo i Verona som Forbillede – paa Hjørnet af Frue Plads og Fiolstræde, og man flyttede Bøgerne derhen fra Trinitatis Kirkes Loft. Dette blev senere udlejet til Malersal for Carl Lund, der her i en Aarrække »overgik sig selv«, som Petitjournalisterne skrev, hver Gang han havde præsteret et nyt Sæt Teaterdekorationer paa Casino eller Sommerens store Friluftssarrangement i Tivoli. Carl Lund var paa sit Felt, det realistiske Scenebillede, en meget dygtig Mand. Ingen kunde som han fremtrylle et dansk Landskab, en Bøgeskov i Sol, en Vintergade med Sne paa Tagene i Maaneskin. Som ung Maler, Søstersøn af C. F. Aagaard,

gik han paa Kunstakademiet og reiste 1878 paa en flere Aars Studietur til München, Wien og Italien. Navnlig i Wien lagde han sig efter Teatermaleriet, som dér stod højere end noget andet Sted. Keiser Franz Joseph's store Operahus paa Ringen var jo berømt for sine Pragtscenesættelser, hvortil Karl Brioschi og Burkhardt og Kautzky leverede Forvandlingerne for aabent Tæppe. I Wien blev Carl Lund ogsaa forlovet med Franziska Schafrath, som fulgte efter ham til Danmark og holdt Bryllup med ham i hans Fødeby Odense.

Carl Lund vendte hjem 1882 og malede kort Tid efter de første Scenebilleder til det nye Dagmar-teater. De var det eneste, der gjorde Lykke paa den mislykkede Aabningsaften, navnlig Aftenrøden over sneklædte Bjerge i Suppé's saare kedelige Operette *Let Kavalleri*. 1895 døde Valdemar Güllich, og Carl Lund haabede nu at blive Teatermaler ved Det kgl. Han konstitueredes og udførte ogsaa Dekorationerne til Gluck's Opera *Orfeus og Eurydike*. Gravlunden med de alvorlige sorte Cypresser fik Ros. Men fastansat blev han ikke. Man foretrak Thorolf Pedersen, Søn af H. C. Andersen-Illustratoren Vilhelm Pedersen. Denne Skuffelse: At han ikke kom ind, havde Carl Lund svært ved at glemme, skønt Tilværelsen saamænd bød ham Succes nok udenfor. Alle Privatscenerne havde efterhaanden Bud efter ham, og paa Trinitatis Kirkeloft malede han Aktskifterne i de store Udstyrsstykker paa folkelige Teatre og den komplicerede Dekoration, hvormed han hver Sommer overraskede Københavnerne i Tivoli. Her blev *Aladdin* til og *Prinsessen og det halve Kongerige*, her laa de mægtige Lærreder udspændt, der under aaben Himmel skulde hensætte Folk til Skræppeskoven, Elverhøj, Nordpolen, Den gamle Købstad eller en Sejltur med Øresundsbaaden fra Havnegade til Helsingør, mens Sol og Regnbyger skiftede over Skibets Sejldugstag. Journalisterne fandt altid Carl Lund med sin lille Silkekalot ved Arbejdet, han var myreflittig, og naar de saa havde faaet Nyheden – og dengang var det en Sensation at komme først med, hvad Tivoli til Sommer vilde byde paa – kunde Carl Lund ikke tilbageholde sin Bitterhed mod Teatret paa Kongens Nytorv. Hvad nyttede det, at han hvert Aar overgik sig selv i Tivoli, naar det var paa Nationalscenen, han vilde virke? Sine sidste Sæsoner tilbragte Carl Lund ikke paa Trinitatis Kirkeloft. Hans Ven Ivar Schmidt overlod ham Malersalen i Det Ny Teaters Kuppel, højt over Vesterbro.

Peter den Store paa Rundetaarn

UNDER DEN STORE NORDISKE KRIG 1709–20 mødtes i Lejren udenfor Hamburg den 3. Juni 1716 Danmarks Konge Frederik IV med Ruslands Selvhersker Peter I, kaldet den Store. Man enedes om at gøre fælles Landgang i Skaane, og et Besøg af Peter i København blev aftalt. Fra Frederik IV's Side dog uden Begejstring. I danske Hofkredse nærrede man bestemt ingen Tillid til Russerne.

Tsaren landede med sine Galaier en lys Sommernat ved Gjedesby paa Falster og sparkede Kromanden ud af hans Seng for derpaa selv at springe i den med Støvlerne paa. Nykøbings Borgere paraderede næste Dag ved Indtoget, og de honette Madammer stillede paa Slottet for at lave Middagsmad. Men da Tsaren hellere vilde have spist paa Værtshus, pryglede han sin Kok, som han tilfældig traf paa Slotstrappen. Aftensmaaltidet indtog Peter hos Postmester Ivar Rosenfeldt, og Drengen Claus Seidelin, den senere Apoteker og Memoireforfatter, saa ham slikke Kniven ren for Smør.

Peter den Store's Ankomst til København fandt Sted den 17. Juli 1716. Han havde opgivet den oprindelig planlagte March over Land og kom sejlene. Fra Volden, Kastelet og Flaadens Skibe blev saluteret, og Frederik IV bød Ruslands Keiser Velkommen allerede ude paa Rheden. Tsaren lagde med sine Galaier til ved Bolværket fra Toldboden til henimod Kvæsthuset. Kongen og hans Gæst kørte gennem Byen i stort Optog. Forrest red Ceremonimesteren, saa fulgte Rigets Dignitarer i tunge Pragtkarosser, forspændt med 6 Heste, endelig kom Vognen rumlende med Majestæterne, eskorteret af Hofkavalerer til Hest og en Eskadron af Livgarden i straalende Uniformer. Blandt Folk, der i Tusindvis stod langs Processionens Rute, herskede en optimistisk Stemning. Den 8. Juli havde nemlig Peter Tor-

Den 2. Oktober aflagde Peter den Store og Catherina deres meget omtalte Besøg paa Rundetaarn.
Bygningen havde ud over Verden Ry som Københavns største Seværdighed. Tsaren kom til Hest.

denskiold erobret den svenske Transportflaade under Kommando af Schoubynacht Strömstierna paa Dynekil, og Sejrsbudskabet var lige naaet til København. Keiser Peter sov de første Nætter hos sin Gesandt, Fyrst Dolgoruki, der boede til Leje i det Sophie Amalie Moth'ske Palæ paa Hjørnet af Kongens Nytorv og Norgesgaden (idag den franske Ambassade). Ejerinden, Grevinden af Samsø, tilbragte efter sin kongelige Elsker Christian V's Død Tiden paa Jomfruens Egede i dyb, men noget forsinket Ruelse over sit tidligere Liv.

Men den 23. Juli arriverede ogsaa Tsar Peter's Gemalinde, Catherina, til København og blev modtaget *en ceremonie* af Dronning Louise udenfor Vesterport. Peter selv og Kong Frederik var redet hende i Møde til Køge. Igen drønedes Kanoner paa Voldene. Keiserinden var reist fra Mecklenburg over Holsten til Rødby paa Lolland. Paa Nykøbing Slot befandt hun sig saa vel – ikke mindst paa Grund af de gode Drikkevarer – at hun udstrakte sit Ophold til fem Dage. Nu maatte i den danske Hovedstad et standsmæssigt Logi skaffes, thi Frederik IV drømte ikke om at indbyde Gæsterne til at bo hos sig paa Slottet. Tsaren havde udtalt Ønsket om at blive indkvarteret i »Haven«, Prins Carl's lille Lystslot udenfor Nørreport. Man kaldte det ogsaa – paa Grund af Himmelfarven i de glaserede Tagsten – for Blaa-gaard. Men Prins Carl, der havde hørt nok om, hvorledes Peter's Familieliv formede sig, og som var bange for sine Spejle og Krystalkroner, nægtede at laane Ejendommen ud, og Frederik IV maatte undskylde sig med, at han ikke kunde raade over Broderens Hus i dennes Fraværelse. I Stedet for lejede man af Skibsrederen, Direktør i Asiatisk Kompagni, Vilhelm Edinger dennes store Gaard ved Frederiksholms Kanal, idag Nationalmuseet. Vilhelm Edinger havde overtaget Gaarden 1707 efter sin Svigerfader, den kgl. Kældermester, Købmand og Vinhandler Gysbert Wigant Michelbacker, tidligere Kyper i Johan Lehn's Vinstue, en meget rig Mand, der 1687 her havde ladet opføre forskellige Huse og Lejevaaninger, som »var Staden til god og mærkelig Sirat«, af hvilken Aarsag Bygherren fik 20 Aars Skattefrihed. I lange Tider hed ogsaa Ny Vestergade ham til Ære Wigantgade. Kompleksets Hovedfløj laa ud til Kanalen, og Tsaren havde sjældent Taalmodighed til at vente paa, at en Vogn skulde køre frem. Han røg ud af Porten og ned i en Baad.

Den i Hamburg truffne Aftale var, at Peter den Store skulde komme til Sjælland med 4000 Ryttere og 20.000 Mand Fodfolk for at deltage i Landgangen i Skaane. De store Troppemasser ængstede i nogen Grad Københavnerne. For en Sikkerheds Skyld blev de russiske Garderegimenter, der ledsagede Tsaren, holdt udenfor Øster-

og Nørreport. Teltenes Rækker strakte sig langs Kysten op imod Svanemøllen. En mindre Afdeling Dragoner laa ved den nuværende Jagtvej. Nord for Store Vibenshus havde en hel russisk Division sin Lejr, og baade Øster- og Nørrefællene var pigget af hvide Telte. I Dagene den 9., den 10. og den 15. September landsattes over 19.000 Russere, overført fra Warnemünde, og Udskibningen foregik Nord for Kastellet i det nuværende Rosenvænge paa en ny Bro, der var slaaet af Ingeniørerne »udenfor Fiskehuset«. Paa Rheden flimrede foruden danske mange fremmede Flag: Tsarens Hukkerter og Galaier laa Side om Side med en engelsk Flaade og en hollandsk! Englænderne vilde støtte Landgangen, mens Hollænderne bevarede Neutraliteten.

Der blev Tsaren og hans Gemalinde til *Plaisir* afholdt en Række Festligheder ved Hoffet. Peter red Parforcejagt i Dyrehaven, skød en Hjort ved Papirmøllen og »hug Hovedet« af to Raabukke. Den 1. Oktober var i den mørke Efteraarsaften arrangeret Karrusel til Vands paa Kanalerne omkring Rosenborg: Man stak til Ringen ved Fakkelskær fra forgyldte Baade. Peter sad i en svaneformet Jolle med Dronning Louise, der af repræsentative Aarsager ved denne Lejlighed undtagelsesvis var hentet ud af den Skygge, hvori hun til daglig levede. Hendes Majestæt havde svært ved at beherske sig. Store forgræmmede Øjne lyste under højt løftede Bryn i det ikke videre elskværdige Ansigt og fyldtes nu og da med Taarer. Frederik IV havde i sin Tid valgt Louise, Prinsesse af Mecklenburg-Güstrow, som var fire Aar ældre end han selv og alt andet end køn, fordi han ventede, at hun i Ægteskabet ikke vilde volde ham hverken nogen *Unruhe* eller *Molestie*. Da det kom til Stykket, plagede hun ham overordentligt med sin Skinsyge. Naa, han havde jo ogsaa budt hende, hvad hidtil ingen dansk Konge – selvom man ganske officielt holdt Maitresser – havde budt sin Dronning: Han levede i Bigami! Først havde han til venstre Haand giftet sig med Elisabeth Helene v. Vieregg, den preussiske Gesandts Datter, og efter hendes Død med Anna Sophie Reventlow. Brylluppet var bleven fejret for fire Aar siden, i 1712. Dengang havde Frederik IV ikke ønsket, at Skandalen skulde *eclatere* altfor meget, men siden var Anna Sophie Reventlow bleven ophøjet til Fyrstinde af Slesvig og boede bag Børsen i Kongens Gaard, som var Ramme om megen omtalt og støjende Selskabelighed.

Frederik IV sejlede paa de sorte Kanaler med Catherina. Hendes *Magnificence* gjorde et vist Indtryk paa Københavnerne. Derimod var Markgrevinden af Bayreuth ikke imponeret. Hun skrev:

Tsaritsa var lille og undersætsig og stærkt brunladen. Efter Dragten at dømme skulde man have taget hende for at være en tysk Skuespillerinde. Hendes Kjoler

saa ud, som om de var købt i en Marskandiserbutik. Snittet i dem var gammeldags, de var snavsede og overlæssede med Guldstads. Hun bar et Dusin Ordener og lige-saa mange Helgenbilleder eller Medailloner med Relikvier, hæftede paa Kjolen fra øverst til nederst, og hun ringlede, saa at man, naar hun bevægede sig, troede at høre et Mulæsel.

I Virkeligheden var Tsaren jo slet ikke rigtig gift med Catherina. Ogsaa han levede i Bigami. Paa det Punkt maatte han og Kong Frederik da ha' noget at tale om, her kunde de mødes. Peter's første og egentlige Hustru, Eudoxia Lapukhin, af fornem russisk Slægt, havde han efter Indtagelsen af Asov 1696 forvist til Pokrovski Klosteret i Susdal. Hun var Moder til Tronfølgeren Alexei, der levede i Had til sin Fader, omgivet af Munke og religiøse Sværmere. Eudoxia Lapukhin skulde endnu opleve at blive pisket og indespærret i Fæstningen Schlüsselburg, og Alexei blev formodentlig pryglet ihjel. I 1702 fangede Russerne ved Plyndringen af Marienburg en Soldatertøs, en ung Livlænderinde, der havde tjent hos Pastor Glück og samlevet med en svensk Dragon. Man mener, at hun tilhørte den livegne Familie Skovronski, antagelig var hun af Opdragelse Lutheraner, men hendes tidlige Aar taber sig i Mørket. Kvinden blev først Sheremetiev's og derefter Mentschikov's Maitresse. Sidstnævnte afstod hende til Tsar Peter. Deres hemmelige Ægteskab blev indgaaet ved Pruth under de tyrkiske Batteriers Ild, og højtideligt formælede blev de først i 1712, samme Aar som Frederik IV fejrede sit Venstrehaandsbryllup med Anna Sophie Reventlow. Catherina skal – ifølge Markgrevinden af Bayreuth – have være blottet for Ynde i Holdning og Væsen. Man kunde ved første Øjekast gætte hendes lave Oprindelse. I København fik hun af Peter Lov til at være med, han regnede ikke med det danske Hof, men da han næste Aar begav sig paa en Reise til Frankrig for at aflægge Besøg i Versailles ved Barnekongen Ludvig XV's Hof, maatte Catherina kønt blive hjemme. Peter var klog nok til ikke at udfordre Kritikken i Paris. Han ønskede ikke, at Vesteuropa skulde drage Sammenligninger mellem Soldatertøsen og en forfinet Kulturs Fyrstinder.

Næste Dag, den 2. Oktober, aflagde Peter den Store og Catherina deres meget omtalte Besøg paa Rundetaarn. Bygningen havde ud over Verden Ry som Københavns største Seværdighed. Tsaren kom til Hest. Han var iført en gammel og meget plettet rød Kjole, knappet helt op i Halsen og med smaa Opslag. Man var ellers kun vant til at se den Slags Kjoler baaret af Skippere. Benklæderne var af brunt Klæde og til at binde under Knæene. De graa Strømper var – som en samtidig iagttager bemærkede – ikke bedre end dem vore Jyder sælger paa Torvet. Paa Fød-

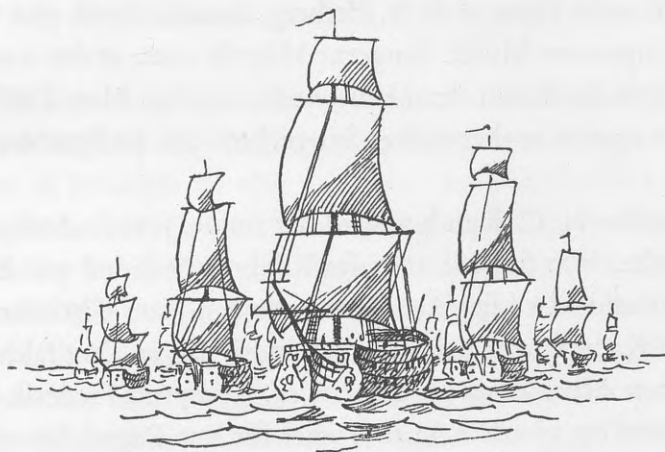

derne havde han spidse Sko med Messingspænder, ogsaa dem kendte man fra Matroser, der gik i Land. Om Halsen var snoet en hvid Hørlærreds Klud, der blev stukket ind i Trøjen, og foran sad en Sølvknap med en stor Glassten. Man bemærkede Peter's sunde Ansigtsfarve, hans brunlige Teint og de solbrændte Arme, som stak frem af den grove Skjortes Ærmer: Thi Manchetter havde han ikke paa. Det sorte Haar var flettet. Paa Hovedet sad en Slags Jægerkasket, overtrukket med grønt Voksdug. (Aaret efter i Paris gik Peter barhovedet, det vil sige, han havde paa en letpudret Paryk, der kun gik til Skuldrene). I et Gehæng af en gammel, anløben og slidt Galon bar han en Huggert, mere lig et Bøddelsværd end en Kaarde. I Haanden holdt Selvherskeren over alle Russere en tyk Spanskrørsstok med en Læderrem i. Den mindede om Ivan IV eller Den Skrækkeliges berygtede Stok: Med den pryglede han sine Hoffolk og Ministre. Selv Mentschikov fik nu og da Krabasken at smage.

Catherina kørte op ad Rundetaarns murede Sneglegang i en Karriol, og Peter red paa en russisk Hest. Man tør formodentlig gaa ud fra, at den berømte Astronom Peder Nielsen Horrebow, en fattig Fiskers Søn fra Løgstør, har taget imod Tsar og Tsaritsa, og at det var ved samme Lejlighed, at Peter opfordrede ham til at komme til Rusland for fremtidig at dyrke sin Videnskab i St. Petersborg. Udsigten fra Rundetaarns Platform var enestaaende. Claus i *Barselstuen* vil give en Skilling for at komme op paa det runde Taarn for at se, hvad der foraarsager saa stor Alarm i Aabenraa: Han kunde ikke komme frem for Folk og Vogne, og han bliver meget slukøret, da han af Troels faar at vide, at det ikke er andet end en Barselstue i Hr. Jeronimus' Hus! Folk og Vogne har der ogsaa været nok af hin 2. Oktober og en frygtelig Larm og Trængsel i de til Taarnet stødende Gader. Alle vilde jo se Tsaren og hans Gemalinde. Men det var ikke Københavnerne, der interesserede Peter. Dem slog han til med sin Spanskrørsstok, naar de kom ham i Vejen. Nej, han vilde fra Taarnets Platform holde Hærskue . . . hen over den indre Bys røde, spidse Tage og alle de ryggede Skorstene kunde han se Voldenes grønne Ring om Frederik IV's lille Hovedstad og udenfor den de mange Faner, de mange hvide Telte, hvori hans Soldater laa. Peder Nielsen Horrebow forklarede alle de astronomiske Instrumenter, blandt dem Tycho Brahe's Himmeglobus, og Peter saa i en Kikkert nogle Solpletter. Han har sikkert stillet en Mængde Spørgsmaal. Saint-Simon beundrede – efter Peters Besøg i Paris – hans Videbegærlighed, og han skriver, at Tsaren forbandt Majestæt og Stolthed med et vindende Væsen. Vel at mærke hvis han fandt det Umagen værd at vinde Folk. Thi meget af hans Lands gamle Barbari hæftede

ved ham: Og han taalte ikke Modsigelse. Ved Tafflet opførte han sig ofte lidet sømmeligt, og hvad der fulgte efter, bar Raahedens Stempel.

Den 11. Oktober fyldte Frederik IV 45 Aar. Fødselsdagen blev paa Københavns Slot fejret med et Maskebal i Riddersalen. Catherina kom, stiv af Brokade og med Ordenen: For Kærlighed og Troskab, som Peter havde indstiftet til Minde om de Tjenester, hun i Felten havde gjort Fædrelandet. Peter bar ved denne Lejlighed sin Søndags- og Festklædning: En grøn Klædesfrakke med Guldgaloner. Den 27. Oktober forlod Tsarparret den danske Hovedstad. Besøget opløste sig paa begge Sider i Skuffelse. Peter havde kun mødt Mistænksomhed og onde Smil over sin Tilidsættelse af Etiketten. Hoffet paa sin Side frygtede, at han pønsede paa at overfalde Byen. Jævne Folk fandt, at han og Soldaterne opførte sig, som om de allerede var Landets Herrer. Værst var det, at da man omsider havde truffet alle Forberedelser til Landgangen i Skaane, erklærede Peter, at nu vilde han ikke være med. Nu var det for sent. Planen kunde i hvert Fald først gennemføres til næste Aar. Alle Forsøg paa at ombestemme ham viste sig forgæves. Han fastholdt sin »kategoriske Resolution«. Det var med Lettelse, Københavnerne saa de russiske Tropper blive udskibede ved Gyldenlund og den store Transportflaade sætte Kursen mod Rostock. »Denne Visit« – skrev en samtidig – »kostede Hs. kongelig Majestæt mange Tønder Guld og Kjøbenhavn alene til Husleie for Tsaren og hans Suite 5699 Rigsdaler og 14½ Skilling«.

Teatrets Folk passerer forbi i Vrimlen

IKKE FAA TEATERFOLK har i Aarenes Løb boet paa Købmagergade, uden at man dog tør hævde, at Gaden som saadan har betydet noget for deres Udvikling. 1802 flyttede Komponisten, Syngemester Zinck fra Skindergade hen i Købmagergade Nr. 5, hvor han dog kun blev boende et Aar. Han var, siger Thomas Overskou, gnaven, stivsindet og lunefuld. Og den upraktiske Mands Husførelse betegnes som kummerfuld. Hardenack Otto Conrad Zinck, født i Husum, havde været Kirkesanger i Hamburg hos den store Bach's næstældste Søn, Carl Philip Emmanuel, Faderens og hans eget berømte Forbillede. Han optraadte som Fløjtevirtuos og Klaverspiller og blev efter en Koncertreise til København ansat som Syngemester ved Komediehuset 1787, et Embede, han – trods »Koristernes hæse Stemmer og haardhudede Ører« beholdt til 1817. Den 1. Februar 1789 opførte man *Selim og Mirza*, et Skuespil med Tekst af P. A. Heiberg, hvortil Zinck paa Opfordring af Schultz havde komponeret Musik. Sangerne klagede over, at den var for vanskelig at lære, og Publikum fandt den skrækkelig kedsommelig. Men Zinck indlagde sig Fortjeneste ved at oprette et »bestandigt Syngechor« paa 40 Personer, valgt blandt 100 Aspiranter.

Saa var Skuespiller H. C. Knudsen med det runde, joviale Ansigt et meget gemytligere Menneske. Han flyttede 1803 fra Knabrostræde ind paa Købmagergade i Nr. 62 og blev boende der i fire Aar. Murersvenden Hans Christian havde sunget og gøglet for sine Kammerater paa Stilladset, indtil han en Dag faldt ned og brækkede Benet under et Arbejde paa Sorgenfri Slot. Arveprins Frederik blev opmærksom paa hans Talent og gjorde ham til Tjener for sine Pager. Senere skaffede han ham Foden indenfor paa Teatret. Det var nu slet ikke saa let for Hans kongelige Høj-

hed. Thi de akademisk dannede Skuespillere var hjertelig utilfredse med at maatte anerkende »denne Kalkslager og Tallerkenslikker« som Kollega. 23 Aar gammel debuterede H. C. Knudsen 1786 paa Komediehuset som Oldfux i *Den Stundesløse*.

Den Mand, som Købmagergade saa, naar han Aften efter Aften begav sig til Teatret, var overmaade elsket. Da Englændernes Flaade i Foraarsdagene 1801 nærmede sig København, vakte han fra Scenen hos Publikum Viljen til Modstand: Tre Aftener i Træk, den 26., 27. og 28. Marts, stod han mellem støvede Skovkulisser, klædt som Matros, og sang patriotiske Sange. Han gennemrislede Folk, skrev Peter Foersom, saa at Kærlighed til Fædrelandet sprang dem ud af alle Porer.

Til Vaaben! see Fjenderne komme!

Til Vaaben! I nordiske Mænd!

lød Falsen's Ord i H. C. Knudsen's Mund. Tilskuerne lod sig henrive og drog syngende gennem de stille Gader. Efter Freden begyndte »Fædrelandets frivillige Sanger« sine Indsamlinger til de i Krigen Quæstede og Faldnes efterladte Enker og Børn. Han optraadte i Provinsbyernes Raadhussale og i Kirkerne og hjembragte 14.650 Rigsdaler. Kronprins Frederik tildelte ham i Kongens Navn Guldmedaillen *Pro meritis*, og han var den første danske Skuespiller, der dekoreredes. Da i 1807 de engelske Brandbomber faldt over København, udmærkede H. C. Knudsen sig ved sin Indsats for at redde Trinitatis Kirke. Københavns kommanderende General, H. E. Peymann, skrev den 10. September, at han havde »i de rædsomme Nætter, da Granater og gloende Kugler forstyrrede alt, egenhændig slukket den ved samme opkomne Ild i de af Indvaanerne forladte Huse og derved sat Grænser for større Ødelæggelse«.

Tabet af Flaaden satte H. C. Knudsen et nyt Maal: Dens Genreisning! Ogsaa Krigsfangerne i England fik Hjælp gennem hans Indsamlinger. Beløbene blev afleverede enten til Frederik VI eller til Prins Christian Frederik (Christian VIII) i personlige Audienser, H. C. Knudsen modtog som Tak for de 286.000 Rigsdaler Sølvkorset. Ridder kunde han ikke blive, fordi han spillede Komædie og derfor ikke var fin nok. Selv betegnede han sig som Krigsgudens Harlekin.

Aaret før H. C. Knudsen flyttede ind paa Købmagergade, fik han af Arveprins Frederik, »hvem han viste Villighed til at fornøje«, Stillingen som Færgemand ved Overfarten fra Frederikssund. Han havde haft Løfte paa Embedet, »naar samme ledig vorder«, siden 1795, dog paa Betingelse af, at han ikke forlod Teatret. Nogen

større Indtægt gav Færgen ham ikke. Han maatte holde to Karle til at passe den, fordi han selv Størstedelen af Aaret havde Teatertjeneste i København. Men det var glansfulde Dage, naar H. C. Knudsen som Styrmand let teatralisk færgede Arveprinsen og hans Familie over. Han mistede Interessen, da Pukkel Fritz i 1805 døde. Baroniet Knudsenborg kaldte Vennerne Færgekroen. H. C. Knudsen døde 1816 af Kræft i Halsen.

En Januaraften 1804 holdt Teatrets Vogn foran Porten til Nr. 32 paa Købmagergade, og Balletmesteren steg ind i den, iført Pels. Den Kulde, den Kulde! suk-kede han og mindedes de unge Aar i Italien, da han var Elev af Angiolini, og Blodet rullede vildt i Aarerne. Dengang frøs han aldrig. Nu var han omkring de 70, men – Gud bevar's – endnu rørig, endnu i Stand til paa Scenen at danse Elskerens Parti, endnu oplagt til efter Forestillingen at spise til Aften med den kønneste Figurantinde. Vincenzo Tomaselli, kaldet Galeotti, var bleven bragt til København af Kapelmester Scalabrini i Oktober 1775 og havde i den forløbne Tid været Teatret en nyttig Mand: Op mod et halvt Hundrede Balletter havde smykket Plakaterne med hans Navn, han tog Handling og Idé uden Skrupler, hvor den forelaa, hos Shakespeare, hos Pram, og kneb det med at udtrykke, hvad der skulde siges med Gebærder eller Mimik, lod han Skilte sænke ned i Prosceniet, hvorpaa Forklaringen læstes i Ildskrift. Mens Vognen rullede mod Kongens Nytorv, planlagde han Aftenens Forløb: Efter *Califen i Bagdad* kom altsaa Turen til hans nye Ballet, *Inez de Castro*, indstuderet paa 21 Prøver for at kunne blive færdig til Kongens Geburtsdag. Han havde længe syslet med Planen til dette Værk, men paa Teatret var man ikke altfor begejstret for Handlingens mange Mordattentater, al den Jammer de fem Akter indeholdt. Naa, Galeotti tog Tingene med en Verdensmands Ro. Claus Schall's Musik var køn og han selv endnu i Stand til at bedaare Kvinderne med sin ædle Stil, sine statuariske Stillinger. Og naar Geburtsdagsforestillingen var forbi, saa skulde han hjem her i de varme Stuer paa Købmagergade, hvor en yndig ung Pige ventede ...

Inez de Castro blev ikke nogen Succes. Overskou skriver, at Balletten kedede. Den hørte ikke til Galeotti's geniale Arbejder.

Elleve Aar boede Ferdinand Lindgreen, Halvbroder til Caroline Walther (Thalias Caroline), paa Købmagergade i Nr. 66. Han kom fra Nytorv 1818 og blev der, til han i 1829 flyttede til den nuværende Raadhusplads. Og det var en betydningsfuld Periode i den store Holbergskuespillers Liv. 1817 udnævntes han til Instruktør ved Komediehuset, og samme Aar dukkede paa Danseskolen i Hofteatret en

tiaarig Knægt op, Ludvig Phister, der skulde blive Lindgreen's kæreste Elev og bære Traditionen fra Grønnegadescenen videre til Olaf Poulsen. Det var vel, mens Lindgreen boede paa Købmagergade, at han til Phister sagde: Kan Du spille Holberg, kan Du spille alt!

Aaret 1822, som Christian Niemann Rosenkilde tilbragte paa Købmagergade i Nr. 55 (Hjørnet af Peder Hvitfeldts Stræde), blev saare vigtigt, idet Teatrets Sekularfest (Hundredaaret for de første Forestillinger i Grønnegade) faldt i September. Og ved denne Lejlighed fik man først rigtig Øjnene op for Rosenkilde's Egenskaber som Holbergskuespiller. Han havde været Kantor, prædiker i Aarhus Domkirke og spillet Dilettantkomedie i Klubben *Polyhymnia* paa Apotekerens Loft, da Prins Christian Frederik paa Gennemreise overværede Forestillingen. Hans Debut i Komediehuset 1816 som Balozzi i Schall's Syngestykke *De tre Galninge* viste, at han manglede alle Egenskaber for at blive lyrisk Sangelsker, men Teatret havde Brug for en Tenor. Langt bedre gik det med Magister Stygotius i *Jacob von Tyboe*, som han arvede efter Haack. Og det egentlige Gennembrud skete ved Sekularfesten den 10. Oktober 1822 som Magister Rosiflengius i *Det lykkelige Skibbrud*. Mens Rosenkilde boede paa Købmagergade, var hans økonomiske Kaar elendige, han søgte at hjælpe paa dem ved at være Udgiver af Ugebladet *Brevduen*.

Alle Pigejenter skælvede, naar i 1824 Tenoren Guiseppe Siboni, elegant og besnærende, traadte ud af Porten til Nr. 48 for at begive sig til Mini's Café og drikke Chokolade. Forelskede Blikke fulgte den smukke Italiener ned gennem Købmagergade. Han var da Enkemand, saa man havde Lov til at hengive sig til de dristigste Drømme. (Det var i Tiden mellem hans andet og tredie Ægteskab). Prins Christian Frederik havde hørt Siboni synge paa San Carlo Operaen i Neapel, det dejlige Teater med de blaa, stjerneforede Loger, og opfordret ham til at komme til København. Han kom efter et Gæstespil i St. Petersborg, og – som det saa ofte er gaaet – da det var for sent, da Stemmen var paa Retur. Den 19. Januar 1819 fandt Debut'en Sted, og paa Komediehusets Plakat stod Siboni opført som Første Kammervirtuos hos Hendes Majestæt Keiserinde Marie Louise. Han optraadte i Scener af *Titus* og som Licinius i Spontini's *Vestalinden*. Det vokale var maadeligt, men hans Skuespilkunst, Foredraget, saa fremragende – han havde lært af Talma – at man ganske saa bort fra Manglerne. København beholdt ham som Syngemester ved Teatret og Lærer for Adelens og det velhavende Bourgeois Damer.

Skønt Siboni blev her til sin Død i 1839, lærte han aldrig at tale Dansk. Af H. C. Andersen, der nød godt af hans Hjælpsomhed, forlangte han, at den fattige

Odensedreng skulde kunne gøre sig forstaaelig paa Tysk. Da boede han dog endnu ikke paa Købmagergade, men i Vingaardsstræde Nr. 5. Jomfru Pätges (Johanne Luise Heiberg) hørte til de Elever ved Teatret, der fik Ordre til at melde sig hos Siboni, da han i 1827 havde aabnet sit Musikkonservatorium paa Hofteatret. Men da hendes Mor, Pølsemadammen, havde hørt, at ingen ung Pige kunde komme i Siboni's Nærhed uden at være udsat for hans Efterstræbelser, forbød hun Datteren at gaa derhen. Siboni sendte Bud: Hvorfor forsømte Jomfru Pätges Sangtimerne? Madammen tog Johanne Luise ved Haanden og gav ham sine Grunde uden Omsvøb. Siboni gjorde store Øjne til hendes Tale. Saa sagde han:

– Naar jeg efterstræber nogen, saa er det, fordi de *vil* efterstræbes . . . en ærbar og skikkelig Pige som Deres Datter har intet at frygte.

Fru Heiberg fortæller i *Et Liv*, at han holdt Ord. Aldrig foruroligede han hende med mindste Ord eller Mine.

Guissepe Siboni var en nær Ven af Gioacchino Rossini fra Pesaro, den store Verdens Modekomponist, og kæmpede i København bravt for hans Musik. Han gennemtrunfede den 30. Oktober 1820 en Opførelse af *Tancredo*. Weyse var en Modstander af Italienerne, og i København dannede sig to Partier: Rossinisterne, hvis Hovedstyrke bevægede sig ved Hoffet, og Weysianerne, der fandt det for taabeligt, naar i en Opera en ulykkelig Fader gav sin Smerte Luft i en munter Valsemelodi. Det Aar, Siboni boede paa Købmagergade, spillede Teatret af Rossini *Skaden eller Uskylds Sejr* (*La gazza ladra*), og trods Sangernes Virtuositet blev Forestillingen pebet ud af Weysianerne og fik kun Lov til at gaa syv Gange.

En tragisk Skæbne beredtes H. C. Andersen's Ven, den kønne Solodanser Harald Scharff, om hvem Bournonville skrev, at han var »unægtelig den bedste Elsker, vi have haft siden min egen Afgang«. Scharff faldt paa Scenen under Dansedivertissementet i Verdi's Opera *Trubaduren* den 9. November 1871 og sprængte sin Knæskal. Han kunde efter dette ikke optræde oftere i Balletterne og forsøgte sig derfor i Skuespillet, først som Einar Tampeskælver i *Hakon Jarl*, senere tre Sæsoner paa Folketeatret. I 80'erne boede han paa Købmagergade i Nr. 3, men da var han allerede forsvundet i en privat Tilværelse. Hans Sind formørkedes, og han døde paa St. Hans.

Livligt gik det til i Nr. 13, hvor omkring Aarhundredskiftet William Pio boede med sin anden Hustru, der drev et Vaskeri, hun havde overtaget efter sin Far. Efter Forestillingerne paa Casino kom Pio ofte kørende hjem i Droske med sine Kammerater, og saa larmede han i Køkkenet, hvor han – iført Kokkehue og stort

Forklæde – tilberedte en stærkt krydret, ægte ungarsk Gulyás. Til Gengæld førte i de samme Aar Det kgl. Teaters fine og lidt blege Julius Lehmann en uhyre rolig Tilværelse i Nr. 62. Han var gift med Emil Hartmann's Datter og havde paa Kongens Nytorv afløst Pietro Krohn som Økonomiinspektør og Instruktør for Operaen. Men det blev først i vort Aarhundrede, at de store Opgaver tilfaldt ham, Iscenesættelserne af Carl Nielsen's Operaer, Wagner's *Ring*, Tschajkovskij's *Eugen Onegin* og Richard Strauss' *Rosenkavaleren*.

Herman Bang besøger Københavns Redaktør

DROSKEHESTENS HOVE slaar haardt i Købmagergades Asfalt, da Herman Bang en Septemberdag kører fra Casino til *Københavns* Redaktion paa Hjørnet af Kulturvet for at bede om Forskud. Hr. Bang iscenesætter en Wieneroperette og har afbrudt Prøven, fordi Forskudet er ham vigtigere end Hr. Lehar's Valse. Hr. Bang har taget Vogn, skønt han ved Gud ikke har Penge til at betale den med, men han synes, det ser bedre ud. Sammenkrøbet og frysende sidder han paa de fedtede røde Plyshynder. Hans tynde brune Frakke, gammeldags og syet i Figur, slutter altfor stramt om den spinkle Krop. Mon man kan se, at den er slidt i Kanterne? Han er bange for det. Mon man ogsaa kan se, at Manchetskjorten ikke er rigtig ren? Han frygter ogsaa det. Folk vender Hovederne mod ham, og paa Fortovets Flise slaar en Bølge af Parfume, Ess Bouquet, ind i Næsen paa de forbipasserende.

Købmagergade! Her lagde Herman Bang i Romanen *Stuk* fra 1887 Konstantin Adolf's Papirhandel og skildrede Butikken saa levende, at det den Gang vakte Opsigt i København . . .

Den store Disk var rykket ud, og midt i Rummet stod der en Kæmpe-Mandarin og nikkede under sin Parasol, foran Hjørnespejlene prangede et Par udstoppede Paafugle over Guldpapirsskærmbrædte, med Halerne bredt ud over smaa Sofaer, og foran Langvæggen, der blev helt borte under Marokkotæpper og Majsstraabuketter og Palmeblade, var der bygget en Grotte af Vifter og udspilede Parasoller og Lampeskærme, hvor inderst inde en stor Kineserfrue sad og nikkede mellem to Lamper. To skæve Taarne af Mozart og Beethoven i Pap - »Medailloner til Pryd over Pianoforter«, der var Forretningens sidste Nyhed - bøjede sig halvvejs sammen over Grotten. Hele Rummet var en Forvirring af Vifte-dekorationer, eftergjorte Skjolde og opspændte Papirparasoller, som stod og hang . . .

Drosken passerer netop Facaden til Nr. 50 og L. Levison junr.'s Udstillingsvinduer, og Herman Bang mindes, at denne Butik blev aabnet 1886, mens han selv skrev paa *Stuk* ... Københavnerne stimlede sammen og beundrede de nye Indfald, derfor henlagde han i sin Roman Konstantin Adolf's Forretning til Købmagergade. Forbilledet var ellers nærmest Ernst Bojesen's Butik i Nygade, men unge Adolf maatte ikke opfattes som et Portræt af den flittige og gennemhæderlige Bojesen, nej, det var Erindringsbilledet af Benedikt Salomon, som den 15. December 1883 sammen med sin Kompagnon A. C. Riemenschneider forsøgte at flygte til Udlandet, efter at de i Kælderen under deres Forlagsforretning havde trykt 60.000 i falske Tikronesedler. Til Fods var de to Svindlere vandret til Glostrup, hvor de blev taget af Politiet, da de vilde stige ind i et Bumletog. I et Nu flyver Mindet om disse Begivenheder, der satte København paa den anden Ende, gennem Herman Bang's Hjerne, men saa holder Drosken allerede foran Nr. 62, og Forfatteren begynder at rode i alle sine Lommer for at finde Smaamønter frem, han kan give Kusken i Drikkepenge. Kusken kender ham – han har fast Stade i Amaliegade – han ved, at for reel Betaling er der idag ingen Mulighed.

Hr. Bang er her! Nyheden gaar paa *Københavns* Redaktion fra Værelse til Værelse. De unge Journalister stikker Hovederne ud og hilser ærbødigt paa Forfatteren. Thi han er jo den, der litterært giver Bladet Anseelse, og derfor bøjer de sig. Hr. Bang har taget Plads i Vindueskarmen i en af de store Karnapper mod Købmagergade. Her sidder han som en forkølet Frø, omgivet af Medarbejderne, og taler meget højt. Højere end det er nødvendigt for at overdøve Gadens Larm, de kimende Cykler, de truttende Biler, Hesteomnibus'ens Rumlen. En morsom Historie, fortalt af Jens Locher, fremkalder en forceret Latter: Hahahaha! Mens han klasker sig paa de altfor stramme Bukselaar. Jens Locher, som er Redaktør af *Københavns* Petitrubrik og faar fast Gage for dette Job, har en Tilbøjelighed for at anbringe sit Stof udenfor Rubrikken, hvor han skal have Ekstrabetaling for det. Igaar var han til en Konferensraads Begravelse, og Referatet stod ikke, som han havde faaet Ordre til, blandt Rubrikkens Notitser. Kære Hr. Redaktør, imødegik han Witzansky's bekymrede Klynken: En Konferensraad med Storkors kan De ikke begrave i Frijord.

Hahahaha! Hr. Bang's Latter trænger ud i Redaktionens fjerneste Kroge. Den naar ogsaa ind i det lillebitte Kontor, hvor Christian Houmark sidder med Manuskriptet til Dagens Interview foran sig. Egentlig er han færdig med Artiklen – en Samtale med Forfatteren Christoffer Boeck om Aarets Hyggebog – men han vil

ikke vise sig i Forværelset, han er dødelig fornærmet, fordi Bang ikke kommer ind og siger specielt Goddag til ham, derfor bliver han siddende som limet fast til Stolen og med en uendelig krænket Mine. Hr. Bang optræder jo kun yderst sjældent personlig paa *København*. I Spalterne er han næsten daglig, og det er saavist ikke Mesterværker eller den højeste Stil, alt det, der flyder fra hans flittige Pen, han skriver for at tjene Penge og er ikke kræsen i sit Valg af Emner, men Manuskripterne kommer pr. Bud fra Lejligheden i Lille Strandstræde. Men idag er han her altsaa, og han *maa* tale med Witzansky . . . han *maa*, han *maa*! Harald Witzansky, paa hvis Kontordør er fæstnet en Porcelænsplade med Titlen Chefredaktør – han er den eneste i Hovedstaden, der anvender denne fine Betegnelse paa sig selv – har lukket sig inde med sin Hovedmedarbejder Anders Vigen for at drøfte Linien i en polemisk Artikel, en af disse lange Ledere, der fylder hele *Københavns* Forside, Spalte op, Spalte ned, men som man alligevel altid faar Tid til at læse. Lederen vil i Morgen blive grebet med Spænding, studeret og kommenteret paa Rigsdagen og i alle Redaktioner Landet over. Selv har Harald Witzansky vistnok aldrig skrevet ti sammenhængende Linier, men han har en ejendommelig inspirerende Evne, han kan faa *andre* til at skrive. Navnlig Anders Vigen! Denne Husmandssøn fra Grenaakanten, understreget landlig med Vesten knappet helt op til Halsen, med Nedfaldsflip og sort højskoleagtigt Flagreslips, er hans egen Opfindelse, han fik Øje paa hans rige Evner i Korrekturen, overlod ham Forsiden og gav ham Mulighed for at udvikle sig til en politisk Skribent af fornemste Kvalitet. Harald Witzansky, Søn af en Overspillemand, kom som 22-aarig Sergent ind i det nystiftede Blad *Politikens* Administration og blev 1896 ved Herman Bing's Død Avisens Forretningsfører. Men allerede tre Aar i Forvejen havde han overtaget den administrative Ledelse af den lille, ilde ansete Middagsavis *København*, som Ove Rode og Oscar Madsen havde startet 1889 i Klareboderne, og som oprindelig skulde være litterær og skrives med de parisiske Boulevardblade som Forbillede. Medarbejderne var til at begynde med gode nok: Den rige jydsk Godsejer Johan Knudsen og Christian Gulmann. Ingen af dem formaede at præge Bladet, det kunde derimod Johannes Hansen, en ubestridt talentfuld og begavet Journalist, men ansvarsløs og med Forkærlighed for Skandalen. Hos det pæne Borgerskab kunde Johannes Hansen aldrig finde Gehør, man læste ham, men i Smug. Denne Sump skulde Harald Witzansky dræne og gøre sund. Bevidst omstillede han *København* paa Middelstandslæsere og lod Bladet varetage den frisindede Borgerligheds Interesser. Samtidig lod han *København* skrive hidsigere og hidsigere mod *Politiken*, hvis Forret-

ningsfører han stadig var. Selvfølgelig maatte Situationen blive uholdbar. 1902 sendte Edvard Brandes fra det berømte Hjørne i Integade et Brev til Witzansky og krævede, at *København* nu skulde holde op med sin Polemik mod *Politiken*: Hvis ikke maatte Witzansky forlade dette Foretagende! Witzansky tog Konsekvensen og valgte *København*. Herefter viede han denne Avis al sin Energi, al sin Kærlighed. *København* boede, da Witzansky traadte til, i beskedne Lokaler i Badstuestræde. Herfra flyttede det i 1903 til Vestergade og i 1908 til Købmagergade Nr. 62 paa anden Sal over Anti-Automaten Stevns og Glødenetfabrikken Helios. Bladet gik frem, og Witzansky erhvervede efterhaanden Aktiemajoriteten. Han drev Redaktionen uhyre paaholdende, vendte og drejede hver Øre, der blev givet ud, og syntes egentlig, at Folk burde arbejde gratis – for Æren! I Pengesager var han en meget haard Mand, ellers mærkelig blød, nærmest sentimental. Og han kunde lade sig besejre af en Vittighed, hvad Jens Locher nød godt af. Overfor Herman Bang var han svag. Han, som aldrig svang sig op over sin egen Underofficersfornemmelse og bevarede Sergentens subalterne Følelser, bukkede beæret for Hvideætlingens paastaaede Fornemhed, men krympede sig alligevel, naar Bang bad om Forskud. Sønnen var imidlertid opkaldt efter Bang's store Roman om Kunstnergeniet: *Mikael*. Paa *København* var Harald Witzansky ikke blot Chefredaktøren, men samtidig sin egen Bogholder. Hans hele Ekspedition bestod af to flinke Damer, Frkn. Laura Andersen og Betty Ponsing. Med Laura drøftede den lille rødhaarede og hidsige Mand alle Bladets Udgifter, og hvor der kunde knibes, blev der af et godt Hjerte knebet.

Herman Bang sidder stadig i Vindueskarmen, thi Chefredaktørens Samtale med Anders Vigen trækker ud. Han har beholdt den brune Figurfrakke paa, som om han vil pointere, at man la'er jagu' ikke en Hr. Bang vente.

Jeg antichambrerer ikke hos en Hr. Witzansky!

Men desværre er der jo nu det Forskud, som *skal* hales hjem.

Medarbejderne kommer og gaar. Hele Redaktionen bestaar af Baase mellem Skillerum, stillede op i en almindelig københavnsk Beboelseslejlighed. Man kan fra Værelse til Værelse høre alt, hvad der bliver sagt. I Redaktionssekretariatet sidder Erich Erichsen og digter paa sin nye Roman. Telefonen ringer: – Goddag, Fru Constantin!

Det er Oberstinde Mathilde Muus, Kogebogsforfatterinden Fru Constantin, hvis gode Raad til Læserinderne (tør man maaske sige) ikke er baseret paa Selvprøvelse. Fru Muus taler længe. Erich Erichsen ved det. Han lægger Telefontragten

foran Skrivebordets Klatpapirsunderlag og digter trygt videre paa Romanen. Nu og da løfter han Røret og siger ind i det: – Ja, Fru Muus . . . Nej, Fru Muus!

Bertel Bing gaar igennem Lokalet med bredskygget Missionærhat paa. Han smider i Forbifarten uden at hilse sit Manuskript paa Redaktionssekretærens Plads, en af de Artikler, hvori det med ubestrideligt Talent er lykkedes ham at faa anbragt de særeste Gloser og de mest chokerende Ordsammenstillinger. Betty Nansen virker som sur Fløde i et Jasminlysthus, Gerda Christophersen er i sin Rolle som et Stormvejr under Kullen! Der gaar et Gys gennem Teatrenes Parket, naar Bertel Bing før en Premiere falder ned i sin Fauteuil, knækket som en Tommestok. Hans Stil har, siger han selv, den Fordel at kunne absorbere alle Trykfejl.

Erich Erichsen løfter atter Telefonen, hvori Oberstindens Stemme kvækker, – Ja, Fru Muus . . . Nej, Fru Muus!

Gunnar Helweg-Larsen fyger som en Blæst ind fra Gaden. Han, Præstesønnen, er Avisens næstyoungste Reporter og ganske respektløs. Men alle kan lide ham, fordi der er et saa stort Overskud af Varme i hans hvalpede Krop. Trods en grov Mund forbliver Luften omkring ham ren og karsk. Han ser Herman Bang og begynder under Udfoldelse af megen Larm at fortælle om sidste Aftens Oplevelser. Med Kammeraterne besøgte han en gæstfri Dame i Helgolandsgade Nr. 3. – Herregud, siger Bang, lever hun endnu, den gamle Kunstnerinde!

Ved Bang's Fødder sidder uendelig høflig og velopdragen den yngste Reporter, T. Vogel-Jørgensen med Fløjlsvest og Urkæde med Skyder og Tilløb til Bakkenbarter. Han ventes ude i Byen af en smuk og talentfuld Pianistinde, men synes ikke, han kan være bekendt at gaa.

Naa endelig! Anders Vigen kommer ud gennem Døren med Porcelænspladen og viger lidt sky til Side for Berømtigheden. Nogen videre Forstaaelse hersker ikke mellem den urdanske politiske Skribent og den internationalt prægede, af alle krydrede Essenser duftende Herman Bang. Hr. Bang bruser ind til Chefredaktøren. Hvad der nu sker, faar ingen paa Redaktionen at vide. Men Lyde trænger ud, Herman Bang's hæse Stemme, snart hovmodigt truende – alle de Tilbud han har fra *Politiken!* – snart ydmygt tryglende – han skal jo dog leve, leve! Og han udtaler Ordet læve.

Harald Witzansky giver sig. Det røde Hoved kommer til Syne i Dørsprækken og kalder paa Frk. Laura Andersen. Bang har sejret. Men ogsaa *han* maa komme med Indrømmelser. Han lover at spise Middag en af de næste Dage i Rygaardsallé Nr. 2 i Hellerup.

En befriet Bang – thi et vældigt Pres er taget fra de smalle Skuldre – staar nu i Forværelset mellem *Københavns* Medarbejdere. Han har Penge i Lommen, han føler sig meget rig. Saa velhavende, at han kan tillade sig at være god. Han spørger efter Christian Houmark: – Hvor er Lillien?

Og Lillien kommer. Vil han, spørger Bang, stadig i sit overdaadige Lune, spise Middag med? Hos Frkn. Nimb! Det er netop Tivolis sidste Aften i Sæsonen. Gennem den halvaabne Dør hører Witzansky Houmark sige Ja Tak til Indbydelsen. Hans Ansigt faar et vemodigt Drag. Nu vil Pengene, *hans* Penge, som Bang fortalte skulde bruges til Husleje og en længe ubetalt Skrædderregning, forsvinde i Hummersalat, Tournedos'er og Aargangsrødvine. Han slaar Døren i med et arrigt Smæld.

Nede paa Fortovet raaber Bang en Droske an. Én, hvis Kusk ikke kender ham, og som han altsaa maa betale. – Til Tivoli!

Septemberaftenens tidlige Mørke er ved at sænke sig over Købmagergade. Buelamperne tændes. Folk paa Vej hjem fra Arbejdet stimer mod Nørrebro. Hestens Hovslag næsten sluges af Cykleklokkers Kimen. Herman Bang lægger Nakken tilbage paa det røde Plys. Næseborerne vibrerer. Han indsnuser Gaden og dens myldrende Liv:

– Jagu' er København blevet en stor By.

L. Levison junr. udsender denne Bog:

Kapitler af
KØBMAGERGADES
HISTORIE

som en Hilsen til Venner og Medarbejdere paa 100 Aarsdagen for Firmaets Grundlæggelse d. 11. Juni 1950. Henry Hellssen skrev Teksten, Arne Ungermann illustrerede den. Den ornamentale Dekoration paa Bind og Smudsomslag er inspireret af Caspar Fincke's Gitter paa Rundetaarn. Bogen er trykt i Langkjærs Bogtrykkeri, Klicheerne udført i Eigil Hansens Reproduktionsanstalt, Indbindingen besørget af Jacob Baden og det litografiske Arbejde gjort hos L. Levison junr. Papiret er Heimdal-Offsettryk og Omslaget Ingréspapir. Nogle faa Hundrede Eksemplarer vil være til Salg hos Boghandlerne.